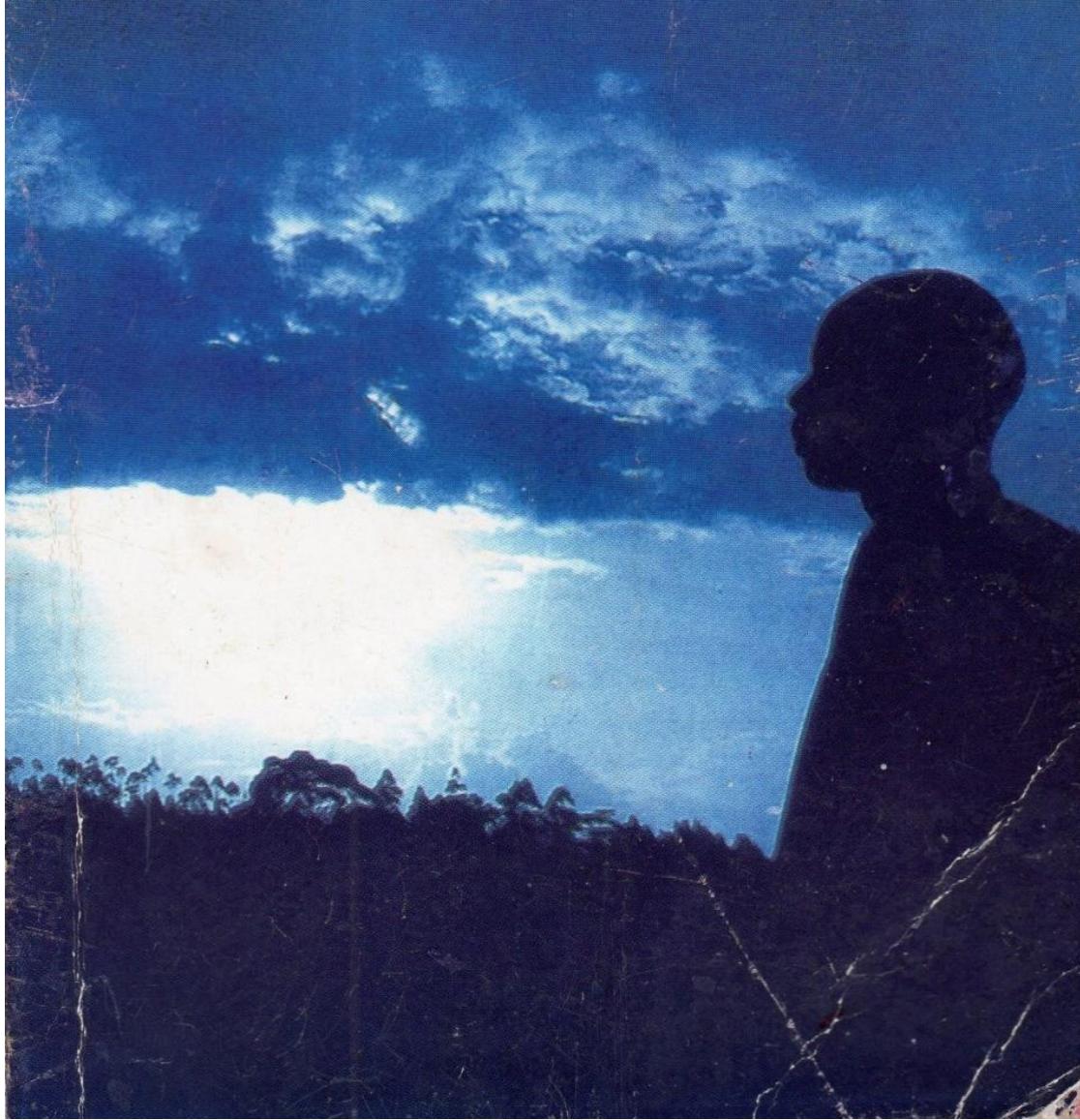

Siku Njema

Ken Walibora

Siku Njema

Ken Walibora

Redio huvuma: 'Ni siku njema'
Na sisi husema, maneno kwandama
'Siku njema, siku njema'
Kweli siku njema?
(Said A. Mohamed, '*Sikate Tamaa*)

LONGHORN
PUBLISHERS
expanding minds

Kimechapishwa na
Longhorn Publishers (K) Ltd.,
Barabara ya Funzi, Eneo la Viwandani
S.L.P 18033 - 00500
Nairobi, Kenya

Longhorn Publishers (I) Ltd.,
Plot 731, Eneo la Kamwokya,
Barabara ya Mawanda,
S.L.P 24745,
Kampala, Uganda.

Longhorn Publishers (T) Ltd.,
Eneo la Kinondoni,
Kitengo 37B, Jumba Na. 4
Barabara ya Kawawa.
S.L.P 1237,
Dar es Salaam, Tanzania.

© Ken Walibora, 1996

Haki zote zimehifadhiwa. Hairuhusiwi kuiga,
kunakili, kupigisha chapa, kutafsiri au kukitoa
kitabu hiki kwa jinsi yoyote ile bila idhini,
kwa maandishi, ya Longhorn Publishers (K) Ltd.

Chapa ya Kwanza 1996

Toleo lillofanyiwa marekebisho 1997
Chapa nyiningine 1998 (mara mbili), 1999 (mara tano) 2000
(mara mbili), 2001, 2002 (mara tatu), 2003 (mara tatu) 2004,
2005(mara mbili), 2006(mara mbili), 2007, 2008 (mara mbili),
2010 (mara tatu), 2011(mara mbili), 2012 (mara mbili),
2013(mara mbili), 2014(mara mbili), 2015, 2016, 2018

ISBN 978 9966 49 744 7

Kimepigwa chapa na Autolitho Ltd
Barabara ya Enterprise, Eneo la Viwandani
S.L.P. 73476 - 00200
Nairobi, Kenya

*Kwa kumbukizi za mwalimi wangu wa awali hayati
mamangu Ruth Makali; ulikuwa kwaangu ruwaza na
maridhia wala badala yako bado sijamwona.*

Kutabaruiku

Kwa kitabu hiki natabaruku na mke wangu azizi Anne Samba, binti iyangu Sheila Zawadi, babangu Peter, ndugu zangu Arthur, Eunice na Patrick na sahibu wangu Simon Sossion.

Sura ya Kwanza

Mamangu Zainabu Makame alizaliwa Mwanza, Tanzania Magharibi. Alikuwa kitindamimba kwa mke wa mwisho wa Mzee Mwinyi Makame. Mzee Mwinyi Makame alikuwa na wake kumi na wawili na watoto wapatao tisini.

Huenda kizazi hicho cha babu Makame kingalajabia mtu kuwanamke mnioja. Wingi wa wake na watoto ulikuwa ndio kigezo chafahariyamwananume aliyejimudu. Mwananumue aliyekuwa na wake, wana na mabinti chungu nzima alijihisi kama mfalme aliyetawala katika himaya kubwa. Mfalme gani asiyeefurahika kwa wingi wa watawaliwa wake na upana wa eneo lake? Lakini enzi za falsafa kama hizo zimepitwa walazitarudi tena na kuzishikilia kikiki ni sawa na kujigeuza chachandu anayejipalia makaa. Mambo huenda yakibadilika.

Basi alipozaliwa mamangu, babu yangu Mwinyi Makame alikuwa amebugia chumviya kutosha. Alikuwa katambaliwa pakubwa na ukongwe. Dau lake shaibu yule lilitkuwa karibu kutia nanga ufuoni, baada ya safari ya miaka mingi katika bahari ya maisha. Na punde si punde, Mzee Makame akafa. Mama yangu alikuwa yubado kitoto kichanga. Baada yakiwa cha babu, yakaukumba mji wake magamu yasiyo na kifani. Uhaba wa chakula na nguo ukashamiri vilivyo. Utesi na ulhasama wa ukewenza ukakolea. Vinywa vya watoto kwa wazima vikajaa matusi yasiyo andikika na nyoyoo kutunga feli ziszofikirika. Wakewenza hao na wana wao wakipigana na kuchariana nguo hadharani bila haya. Baadhi ya wakazi wa mji wa babu wakazibwaga nguo chini wakatembea tuputupu kijijini kwa ulozi waliofanyiwa. Usihiri ulikuwa umeingia na kukita mizizi mchangani. Almuradi kwa babu Mwinyi Makame kukawa kumetumbukia nyongo. Hakukaliki. Mti mkuu ukianguka ndege huwa mashakani.

Bibi yangu alipoona mji huo haumweki tena, akatwa

watoto wake wote watatu—wawulana wawili na msichana mmoja—na kurejea kwaokatika kijiji cha Chongoleani katika Mkao wa Tang'a. Licha ya kuwa bado na uzuri wa ujana aliazimia kukaakatikakivulichamumeweasiolewe namume mwininge hadi kufa kwake.

Kule Chongoleani mamangu na nduguze walikwenda katika shule ya msingi. Mlkubwa wake, aitwaye Kitwana Makame, alipotanya mtihani wa dasala saba hakufua dafu. Akajunganachuo cha ufundi alikojifunza useremala. Mjomba wangu mwagine, Salim Makame, alishindwa kabisa na masomo akaachia katika dasara la tano akaenda Mombasa kufanya kazi ya ukuli. Lakini mamangu aliyekuwa ndiye kitinda mimba alikuwa mwepesi wa kufahamu mambu. Hakudiriki kuwa nambari nyingine ila nambari moja au ikizidi mbili. Huko shulenii ndiko kulikochipuka kipawa chake cha uimbiaji wa nyimbo za taarab. Alikuwa katika bendi ya shule yao ya msingi na katika hafla mbalimbali kama vile sikuzawazazinasherehe za kitaifa, aliwatumbuiza watu kwa miteteo wa sauti yake nyororo.

Vikundi vingi nya taarab vilimtaka akiwa bado shulenii. Hata alikuwa tayari kaanza kultitia guu bahari ya utunzi akiwa huko huko. Alipofanya mtihani wa kitifa wa darasa la saba, alikuwa mionganoni mwa wale waliofaulu vyema zaidi mkoani. Akaitwa katika shule ya bweni ya sekondari ya serikali kule Morogoro. Lakini kwa sababu ya uchechefu wa pesa za kulipia karo ya shule, masomo yake yakafikia hatima ya ghaffa. Dau la myonye haliedi joshi.

Kwa hiyo kiongozi wa kikundi cha *Mbelewele Taarab* cha mijini Tang'a aliponnasihi aijunge nacho, mama hakuwa na budi kukubali. Wasemao husema "ujapokosa la mama hata la mbwahuamwa". Punde sipunde mama akaondokea kuwa mwimbaji na mtunzi aliyetegemewa na kuerziwa sana na kikundi hicho. Sauti yake nzuri kama ya kinanda ilitaanisi masikio ya kila aliyemsikia akiumba. Alikuwa na kipawa adimu. Mpaka hii leo rekodi alizoimba na *Mbelewele zingalipo*.

Akiwanakikundi hikicha *Mbelewele Taarab* alisafiri kwingu, na pengine aliona mengi pia. Miji mingi ya Afrika Mashariki ilipata fursa ya kutumbuizwa na kikundi hiki maarufu cha taarab; si Dar es salaam si Nairobi si Kampala si Singida si Kigoma si Lamu. Jina la mama likawanda na kunawiri. Watu walizaamabinti wakawaaita Zainabu Makame. Kama Sitibinti Saad asimuliwaye na Shaaban Robert, jina lake mama liliandikwa miyononi mwa wapenzi wa muziki kwa wino usioweza kufutika.

Nilizaliwa Tanga mijini mnamo mwaka wa 1957, wakati ambapo sifa zake mama zilikuwa zimesambaa ndani na njeya Tanzania kama moto katika kichaka kikavu. Mamangu hakulewa hatachuo kimaja. Nilipozaliwa, wajuao Kiswahili waliniita 'mwahanaharamu' ingawa kwangu mwanaaharamu hamna; kitendo ndicho cha haramu. Mama alinipa jina la Msanifu Kombo. Bibi yangu alikuwa keshakufa wakati huo. Babuyake mamaanabibipia, nao hawakujaliwakuona vitukuu vyao.

Baada ya kunikopoa, mama akapunguza safari za mbali. Akawa yuaimba tu maadam *Mbelewele* hawakwenda nje ya Tanzania au miji iliyo mbali na Tang'a. Alitaka awe karibu na kitoto chake, akae nacho akichuchie, akipakate, akitoshe, akiasi, akilishe—murdadi alipania kukitunza kama afanyavyo ndege mzazi kwa kindalake kiotani.

Nipigapo darubini nyuma nakuona nyumbani tulimoishi mimi na mamangu. Usidhani pengine kuwa ilikuwa kasri kubwa kama yaliivo makasri ya watu wengine wenyenafasi. Pamoa na sifa alizokuwa nazo mama, aliiishi kikabwela tu. Lau sifa zingalikuwa utajiri, mamangu angaliumili ulimwengu na kuushika katika kitanga cha mkono wake mimoja. Lakini mtu halii sifa akashiba. Nyumbani tulimoishi ilifaa kuitwa kibanda wala si nyumba. Ilikuwa na paa la makuti yaliyochakaa. Ndani mlikuwa na kitanda kimaja cha kamba alichokililia mama chenyemo mto wa maki ndogo. Mimi

niliulalia mkuukuu sakaftuni nilliousukuma uvunguni mwa kitanda hicho cha mama kila niamkapo asubhu. Kwamba nilikuwa kikojozi haikuwa siri kwetu mtaani. Kuta za kibanda chenyewe zilikuwa zimekandikwa kwa udongo, nazozilikuwazimebandikwa kurasa za magazeti yaliyokuwa na picha zake mama alipokuwa na kikundi cha *Mbelewele*. Ilkuwa furaha si kidogo kuona namna wapigaji picha walivoutoa wajiji wake akiba majukwaani katika janibu mbalimbali za Afrika Mashariki.

Mbalina picha za magazetini ninakumbuka mojanyingine iliyotiwa katika fremu na kurtundikwa ukutani. Picha hiyo mama alipigwa na mwanihamme mmoja wa Kiafrika aliyekuwa na umbo la miraba minne. Walikuwa wameketi sako kwa bako katika chombo cha bahari, kila mmoja kashika pondo, huku wote wawili wana nyuso zilizojaa bashasha na tabasamu. Binafsi yangu sikujuwa huyu bwana alikuwa nani wala mahali hapo ni wapi. Tena sikuthubutu kuuliza. Yapo mambo ambayo ujapotaka kuyajua, ni vigumu kuuliza bila kuonekana mtovu wa adabu. Uso una haya ati. Kadhalika pale ukutani palikuwa na ubao uliopambwa vyema na kuandikwa maneno yafuatayo kwa herufi zilizomeremeta:

*Kinywa chako mwenyewe, kisikusifu fulani
Ni kheri sifa upate, na wengine duniani
Sifa nyingi upaliwe, ziae hadi pomoni
Mwenyewe usijisifu*

Maneno hayo yaliitangaza waziwazi falsafa alioiandama mama katika maisha yake. Ninakumbuka pia rafu iliyokuwa pemberi iliyooja vitabu vya kila nui, lakini haswa vya mashairi ya Kiswahili. Mama alikuwa na mazoea yaga kusoma tungo za washairi farisi. Ndiposa haikumwia vigumu kutunga na kuimba nyimbo za

taarab zilizowapa watu pumbao. Alikuwa ashiki mkubwa walughaya Kiswahilina ushairi wake, naminadhanisitoksea sana kusema kwamba alinirithisha mwelekeo huo.

Mjomba Kitswana alikuwa akiishi katika kitongoji kimojawapo cha mji wa Tangwa. Alikuwa na karakana yake ya kutengeneza majenezezanayo ilikuwamkabala wa karakana ya Athman Ali, seremala mmoja rafikiye mkubwa. Karakana zote mbili zilipakana na mashamba ya wfugaji wang'ombe. Baadhi ya fahali na mitamba waliolisha pale karibu na karakana hizo walikuwa wakali na hatari kwa usalama. Mjomba Kitswana alikuwa mcheshi na mbaraza sana. Kwa kawaida alipokuwa akitzungumza alikuwa hamezi mate. Maneno yalimtotka kama yatokavyo redioni. Lakini pamoja na harija zake alikuwa na moyo safi. Hakuwa na chuki wala kinyongo na yeoye. Mkono wake ulikuwa u wazi kumsaidia kila aliyehitaji msada wake. Watu wengi wa Tangwa walimpenda sanakwahisanina wemawake. Mimininadhani kwamba watu hao walikuwa na akili razini, wala hawangempenda au kumichukia mtu bila sababu. Naye Mjomba Kitswana hakufanya lolote liloamsha chuki dhidi yake katika miyo yo watu. Alisuhulia kaida za kijamii kama impasavyo kila mwenyenya safi na moyo mweupe.

Watoto wake watatu wote walikuwa wakisoma Tangwa School. Hiilikuwashule ya kutwayamsingi. Nilipochuchuka kidogo nilianza kuwahusudu binamu zanguhao. Nilitamani nami niwe shulenii nikasome kama wao. Ni kweli kwamba mama alinifundisha abjadi na kuandika jina langu pale pale nyumbani, lakini sikuridhika. Tone la maji halivezi kukata kiu. Nilimghasi tena na tena kwa ombi la kutaka anipeleke shule. Hatimaye mnamo 1962 akajjhimu asubuhi moja na kunipeleka Tangwa School. Matamano yangu tangu hapo walikuwa kuwa ama daktari au rubani nihitimupo masomo yangu.

Nilipoju kusoma nilijikusuru kuzisoma tungo adhimu za Kiswahilinilizopata kukumbana nazo, vitabunina magazetini.

Mama alihakikisha kwamba hamna nakala ya magazeti ya *Nguruno*, *Mapenzi ya Mungu na Baraza* ingalinifutu. Hili la mwisho lilikuwa lachapishwa nchini Kenya. Mji wa Tanga nao ultoa mazingara mufafaka, kwa kila aliyetaka kuitalii lugha ya Kiswahili. Huu ni mji ulioko katika pwani ya Tanzania. Lahajay ya Kiswahili itumiwayo hapa agħlabuni ille iitwayo Kintang'ata. Hapa ni kitovu cha baadhi ya malenga wengi wa Kiswahili ambaa sifa zao zimeenea kwa mapana na mafefu mionganoni mwa wapenzi wa Kiswahili wa mbali na karibu. Sheikh Amri Abedi Kaluta, Sheikh Shaaban Robert, Ali Zakkaway na Hassan Mwalimu Mbega — wote walizaliwa hapa au karibu na hapa. Kwa kweli Tanga ni chemchemi ya utunzi wa Kiswahili wenye wingi wa uhondo. Anayezaliwa Tanga hana budi kufaharika kwa jambo hilo. Kwa miaka mingi hiyo imekuwa fahari yangu.

Waama, mambu yanayohusiana na Kiswahili na Uswahili yamentamia kwa miaka mingi. Niliwahusudu wazee wengi wa Tanga kwa umahiri wao katika Kiswahili na kunga zake za ushairi. Niliwahusudu, lakini isi katika maana ya kuwaonea gere. La hasha! Wakati mwingine nilishinda nao muradi wanivuvie hekima na busara yao. Mmoja wao, Mzee Uledi Makali, aliyekuwa mtambaji hadithi hodari, alinifundisha jinsi ya kuimba mashairi katika mahadhi mbalimbali.

Aidha vitabu vya Kiswahili vilivyohusu mathalanbunilizi, fasih na historia yake vilimifurahisha sana, licha ya kuwa havikuwa vinginyakati hizo. Hata hivyo, maktaba ya umma Tanga, Palikuwa mahali ambapo ungalinipata mara nydingi sana. Huenda kutokana na mazingira bora na jitihada na ghera yangu mwenyewe, nilikuja kukijua Kiswahili kidogo zaidi ya wenzangu wa hirimu na elimu yangu. Kwa mfano hadithi niliyotunga kuhusu kijana mmoja niliyemwita Kongowea Mswahili, ilichukua nafasi ya kwanza katika mashindano ya uandishi katika shule mkoani Tanga. Wanafunzi wenzangu wakanipagaza Kongowea Mswahili, misimbo wa jina uliokolea matumizi mpaka ukatifisha jina

langu halisi. Naam Kongowea Mswahili; hivyo ndivyo nilivyojulikana na ndivyo ninayojulikana mpaka leo. Hadithi yangu ya kubuni iliposhinda mashindanoni, nilikuwa katika darasa la sita. Furaha yake mama ingewenza kupasua kifua chake kwa ufanifu wangu huo katika utunzi. Shangwe ya mijomba haikuwa ndogo. Walimu wangu walifaharika na kujitanua vitua kwa uhodari wangu. Kwa mara ya kwanza jina langu likatoka katika chapa katika magazeti ya Tanzania na kusikika redioni. Nilihongera si kidogo.

Bali katika moyo wa Mwana Saumu, mkaza-mjomba palkuwa na fundo chungu. Alikereka kwa ushindi wangu huo na kuungulika ndani kwa ndani. Habari za ushindi wangu, zilimtanya anune wala salamu hakutaka kunipa. Huyu Mkaza-mjomba alitaka wanawewa ndio washindi. Wailikuwa wakubwa kwangu nao walianza kwenda skuli kabla ya mimi. Hata hivyo walirudiarudia madarasani hata nikaja kuwapita. Wote watatu yaani Rehema, Daniel na Butambo walikuwa mbumbumbuhawawezikuungamojana moja wapate mbili. Mjomba Kitwana aliusifu uelewewu wangu, lakini maini ya mkaza-mjomba na wanawe yalikeketeka kwa wivu na uchungu.

Mara nydingi nimeitiwa ulama au bingwa wa Kiswahili. Bali mimi mwenyewe husadiki daima kwamba hawa wenzangu huwa wanamivika joho linalonipwaya simakamo yangu kulinwa. Mimi si bingwa wa Kiswahili wala sijawahi kuwabingwa. Kwenda kwangushulenii kulinifanyanigundue pia kwamba nilikuwa na kipawa cha kuchora. Mwanzoni nilikuwa nikichorachora mchangani. Kalamu yanguilikuwa kijiti chochote kidogo chenyé ncha kali. Halafu nikaanza kuchora kwa penselindani ya madaftari. Baadhi ya michoro yangu ilikuwa na usanii uliowashangaza wengi, wakubwa kwa wadogo. Ilikuwa ndio kwanza mkocho ualike maua. Hapakuwapo wa kunitia moyo wala wa kuniunja moyo. Lakini nilihisi nilikuwa na kipawa kilichohitaji kuperuliwa kwa matumizi na mazozi ya muda mirefu.

Katika darasa letu mimi ndiye niliyekuwa mdogo zaidi kwa umri na mfupi zaidi kwa kimo. Nilipowashinda masomoni, wenzangu walisikika wakikengemeka, "Hiki kitoto kichekechea kinatushindaje masomoni, kwani kina akili nyngi vipi?" Wengine walianza kunionea kijicho na kuniramba kisogo. Wenye ushupavu na ushari walimbeua waziwazi, bila kificho, na kuniita "kikojozi" au "mwanaharamu". Hilila kuitwa "mwanaharamu" lilimeketa maini kama msumento na kunikoseshaa furaha daima. Hakuna aliyenidunisha na kuniumba kuliko kijana mnjo aliyeitwa Selemani Mapunda. Namkumbuka Selemani Mapunda vizuri sana. Tulikuwa twaketi naye kwenye dawati moja. Alikuwa jitu jahili lenye mdomo mchafu. Lakini masomoni alikuwa kisu kilichosenea, hakifui dafu hata vibaya vibaya. Alizoea kuchungulia kwa jicho la upembe ili aone nimeandika nini katika mithani na tamrinia weze kuandika vivyo hivyo. Wakati wa mitihani alinyenyekaa na kujifanyira rafiki yangu wa dhati. Lakini siku nyngine alizoea kunizomea na kumiita "mwanaharamu msi baba" kwa idili na kani kuwashinda wanafunzi wengine wote. Palikuwana fununu kuwa alikuwa ameenda mpaka kwa mganga kuagua nini kilichomfanya asiwe hodari masomoni. Ilisemekana aliambiba mimi indiye niliyemkoseshaa bahati yake masomoni.

- Biramuuzangru Daniel, Butambona Rehema hawakutamani hata chembé kunasibishwa nami. Nilipochelekwa walicheka na wanichekao. Niliona fundo chungu moyoni. M'sichana mnjo tu aliyeitwa Vumilia, binti yake Diwani Abdala wa Baraza la mji wa Tanga, ndiye peke yake aliyeniteea mbele ya bughudha za Selemani na wenzake. Niliemewa si kidogo.

Yamkini kitendawili chababaya yangunanihakuwana wa kukiteguu ila mama yangu tu. Lakini adabu njema ilinzuia kumuuliza waziwazi animbie babaaliyenzaa. Niliona kuwa hiari na mukhitar ni juu yake mwenyewe. Aidha pengine walimicheka kwa kukosa baba, lau kama ningekuwa naye wangalitafuta chochote kinginecho wanichekekwo. Hulka

ya wanaadamu ina walakini tumbi nzima. Wakiwuona umekonda watakwambia wewe sindano; na wakiwuona umewanda watasema umevimba.

ya wanaadamu ina walakini tumbi nzima. Wakiwuona umekonda watakwambia wewe sindano; na wakiwuona umewanda watasema umevimba.

Sura ya Pili

hiana ya Mwana Saumu, mke wa Mjomba Kitwana. Muradi Mjomba Salim aliazimia kulisukuma gurudumu la maisha yake peke yake pasi kuingiliwa na nduguze.

Shoga zake mama walimuugusa na kumhudumia kwa hali na mali. Alipozidiwa mno walimpeleka matibabuni. Mionganoni mwao alikuwa Bi Rahma, msiri wake mama mkubwa. Lao lilikuwa moja, la siri na la dhahiri. Bi Rahma alikuwa jirani wetu aliyezumbua riziki kwa kupika na kuuza mahamri, sambusa na kaimati. Alikuwa mwanamke mpole na mwenye fadhili, mpaka alipofanya urafiki na mkazamomba Mwana Saumu. Lau mamangu angalibaini kuchipua kwa urafiki baina ya Bi Rahma na Mwana Saumu mapema, uhusiano wake na Bi Rahma ungilikatika mara moja.

Aghalabunilipotokashulenii magharibinilikutawanawake wamejaakwetu kibandani. Wapo waliovaabuuibuna waliovaa mini-sketi. Wapo waliocheka oyoy na waliozungumzia kwa uungwana. Kisha waliondoka mimoja wakanicha na mama, aliyekuwa daima kitandani. Wakati mwininge aliniomba nimwimbie au nimsomee shairi moja au mawili kutoka kwenye *Sauti ya Bara*, diwani aliyeipenda kama asali. Aliminikatiza nisomapo pindi kwa pindi na alipozungumza maneno yake hayakunielea vizuri. Mathalan siku moja aliminikatiza na kusema:

“Lo! mwanangu wanaume ni wanyama. Tullolilitaka halikuwa . . . halikuwa. Haidhuru asaa itakuja *siku njema* kwako. Itakuja siku njema.”

Maneno yale yaliikuwa kizungumkuti kwangu. Bali kwa hali aliyokuwamo mama na jinsi alivyokuwa wakati huo, haikuhalisi kumdadisididisii kwa maswali bila kukadiria. Tarehe kumi Desemba mwaka 1969 sitoisahau kamwe maishani mwangu. Siku hiyo nilikuwa nimedamka asubuhi namapema kwenda kusoma katikamaktabaya umma, Tang. Ilikuwa Jumamosi yenyehari tele. Nilikuwa nimo katika kubukua *Kamusi ya Kiswahili ilyoandikwa na Dr. Ludwig*

Mnamo mwaka 1965 maisha yake mama yalingia katika ukurasa mpya. Rehemaa lifunga milango yake na kuzitupa funguo kusikoflikika kamwe. Nilikuwa na umri wa takriban miaka minane hivi wakatihuo. Maisha yangu ya mustakabali yaliikuwa yamefichama katika giza toforo la “sijui”. Mama alianza kuugua kidogo kidogo. Kisha senenesenene hizo ziliendelea mpaka akaacha kabisa kuimba. Ilikwisha furaha ya kuimba muziki wa taarab, ikaanza dhikiya kuugua ugonjwa usiokuwa na tiba. Wanachama wengine wa *Mbelewele Taarab* wallihuzunika na kutatarika wasijue la kufanya. Lakini mama aliwaitia moyo: “Unyasimmoja ukitoka kwenye paa, nyumba haivuji. Kabla sijajunga nanyi mlikuwa mkifana. Basi kuondoka kwangu hakuzidishi hakupunguzi”. Mama aliteseka kwa ugonjwa kwa miaka mitatu mtawalia. Alikwenda kwangi kutafuta tiba; si Mpwapwa si Arusha si Iringa si Tabora. Lakini naifuu ilijitenga naye kama vile ardhii ilivyojitanibu na mbingu. Akiba ya fedha zote alizokuba nazo katika benki ilimalizika kwa harakati hizo; akabaki mufisi.

Mjomba Kitwana alimsaidia, ijapokuwa msaada wake huo wa kifedha ulipaswa uwe siri. Mkazamnjomba, Mwana Saumu, alikuwa mwanamke mwenye umbo la mkonge ambaye hakutaka mumewe awasaidiewatu wakwao. Mjomba yule mwininge Salim aliyekuwa kenda Mombasa, ilidhaniwa alikuwa akichumia kijungujiko tuwala asingaliweza kumtilia pondo mtu mwininge yeyote. Kaziyakeyaukuli aliyofikiria alikuwa akiifanya, ilikuwa kazi dunia sana. Aidha alikuja kuwaona nduguze Tangaa kwa tukizi mno. Aliweza pia kumuanidikia mama barua mara moja moja. Lakini hakuwasiliana kabisa na nduguye Kitwana. Hawakuwa katika mkabala mzuri wajomba zangu hao, kutokana na

Krapf, alipokuja Vumilia binti Abdalla, pumzi zamwenda mbili mbili. Aliingia maktabani kwa mshindo mkuu akawaduwaza wote waliokuwamo. Aliponifikaakanikamata mkono na kupaaza sauti, "Mamako akutaka. Fanyaharakal!" Sauti yake ilikuwa na kitetemeshi na aliponivuta mkononiamke niliona machozi yanalengalenga machoni mwake. Nilikimbia kama aliyepandwa na madadi na kumwacha Vumilia nyuma. Nilipofika nyumbani nikakuta watu wamekusanyika. Wakampisha. Nikaingia ndani yan'yumba. Nilipontizama pale kitandani, yu taabani si wa maji si wa chakula, niliangema. Aligaragara kitandani. Ulikuwa ugonjwa wa siku nydingi. Ulikuwa umemla kama vile mchwa walavyo mti. Ungalimwita frenu au gofu la mtu kama ungalimwona. Kakonda hadi yakukonda. Wasemaohusema, "Ganga ganga za mganga humlaza mgonjwana matumaini!" Lakini matumaini yana mwisho wake hasa inapokuwa kazi bure ya kutumaini yasiyowezekana.

Waganga na waganguzi wa bара na pwani, wote walkuwa wameshindwa. Maradhi yaliyonthakilisha na kungofua mama yalikuwa simulizi, kwa wenyeji na wageni pia. Yalikuwa maradhi yaliyobainisha upungurufu wa taaluma ya utabibu. Yaliudhifikasi utabibu. Kadiri walivyojithahidi matabibu kutafuta tiba ndivyo yalivyozidi kuwabeza na kuwaambia "kajaribuni tena!" Almuradi maradhi hayo yaligeuka fumbo gumu liliogubikwa gubi wala ufumbuzi wake haukuwa ndani ya uwezo wa mwanaadamu.

Tamaa yangu ilitamauka. Sikuwa na budi kukata tamaa. Nguvu zikanitindika mwilini, nikawa mchäge. Pengine hata nzi angalinibwaga chini kama angalitua popote katika mwili wangu. Mate yakanikauka kinywani. Kijasho chembamba kikaritoka kipajini. Kamasiikanitonatona puanikamatone ya mvua katika nyumba ivrijayo wakati wa masika. Maguu yakatelema kama majani ya mgomba yapeperushwayvo na upepo wa Kusi. Nilitekewa si kiddo na moyo kupapa kwa wasiwasi usio na mfano.

Hiyo ilikuwa hali isiyoweza kutamanika alaa kulihihi na mtu wa akili timamu. Nami sikuwa nimelewa pombe wala kuvuta bangi, au kuugua kichaa. Yaliyonikabili m'kabala yalinichoma moyoni kama moto. Ilikuwa rahiisi sana kukufuru. Ilikuwa rahiisi sana kumsingizia Mungu Muumba uziwi asiokuwa nao kwa kutojibju dua yangu ya dhati na himdi. Lakini nilikuwa hadhari muradi nisikufuru kwa maneno ya kinywa changu au mawazo yangu moyoni.

Mama aliponiona alijaribu kuzungumza. Zipo salamu alizotaka kumipa bila shaka, lakini ilimwia vigumu.

"Mwa . . . naa . . . ngeu . . . Ni . . . taa . . . apo . . . na . . . Baa . . . ba . . . ko . . . Ki . . . ta . . . le . . . Mu . . . u . . . li . . . iz . . . Raahmaa ee . . . Raaha . . ."

Akaanza kuhemahema kwa nguvu. Akajaribu kusema tena, jakini wapi! Akakata roho.

Kifo chake mama kilimiatua moyo sana. Kumbemaisha ni ukungu; lichomozapo ju la mauti hayana budi kutoweka. Lo jinsiliyyou ochungukufiwanamama mzazi. Mambomachache sana yanaweza kushinda kifo cha mama kwa huzuni na jakamoyo. Mama mzazi huwa johari adimu ambalo halina badala yake popote penginepo. Akitoweka basi. Mwingine hupati. Akifa huacha pengo lisileweza kuzibika ila pengine afufuliwe mwenyewe kutoka kwa wafu. Pang'okapo jino pana pengo. Wakati mwinge pengo lidumulo daima dawamu. Wengine husema maisha ni mshumaa uso mkesha. Nami nilipotizama maiti ile kitandani niliukumbuka ubeti mnmoja wa wimbo alioupenda kuimba mamangu alipokuwa hai:

Milele kuishi, ni muhalii sana

Aliye austhi, bado stjamwona

Maisha ni moshi, ujue bayana.

Hata hivyoniliyafikiria sana manenoy amwisho ya mama. Nilikisia makisio ya kila nui katika kujaribu kufasiri salamu zake hizo za buriani. Kwanza maneno yale, aliyasema kwa

pumzi zake za mwisho. Je, inaweza kuwa akili haikuhusika katika usemi huo? Je yalimtoka tu kiholela pasipo sababu? Ikiwa akili ilikuwa yatenda kazibarabara wakati huo, mbona alisema "nitapona" iliali ilikuwa dhahiri shahiri kwamba mauti yalikuwa karibu naye kama pua na mdomo? Wakati mwingine nilidhaniipengine salamu alizotaka kuniwasilishia mama hazikumtoka vizuri kwa sababu nifika nikiwa nimechelewa mnno. Kwa nini alimtaja Rahma shoga yake wa siku nydingi? Kwa nini?

Na alitaja kitale kwa nini? Kitale nilivyoelewa mimi katika Kiswahili chargu haba ni nazi changa iliyopita kidaka lakini hajjawada fu. Alikitaja kitale kwa nini? Maneno yaleyalikuwa kzungumkutii kwangu.

Waama, sikuweza kujua kama akili yake mama ilikuwa imgeuka tope au robota la pamba au kama lipo jambo mahususi alilotaka kuniambia. Na kutojuja kwangu huku kulinikondesa na kunisononesha kwa siku ayami.

Nikumbukapo siku ya mazishi ya mama, machozi hulilengalenga machoni. Maziara ya umma njini Tangayaliila watu sisisi. Hapakuwa na nafasi hata ya kutema mate wal y'a nzi kupita. Wapo waliopiga usiani na waloliola kwa shake. Huzuni ilitawala katika nyoyo na nyuso za watu. Siku kadha baada ya mazishi hayo, Vumilia alnniita pembeni na kunitolea nakala ya gazeti la Baraza liilokuwa lachapishwanchini Kenya. Katika ukuraswa ambelepalikuwa na kichwa cha habari, 'WAPENZI WA TAARAB WAMZIKA MWIMBAJI HODARI'. Chini ya kichwa hicho kulikuwako maelezo yafuatayo:

"Maelfu na maelfu ya waombolezaji walifurika katika nji wa Zainabu Makame.

Tanya nichini Tanzania, kuhudhuria mazishi ya Zainabu Makame,

mawimbaji na mitunzi hodari wa nyimbo za taarab Zainabu Makame,

allienye mwanaachama wa kikundi maaifu cha Mbelewele Taarab.

Mouimo wa sifa za kikundi hiki umesikikanndani na nje ya janibuhizi

na Afrika Mashariki, kutowana na utunzi mufiki wa marchemu

Zainabu Makame.

Zainabu alizaliwa mnano mwaka 1927, huko Mwanza kwa marchemu Mswinyi Makame. Baula ya baba yake Mswinyi Makame kifla, mameka Zainabu tliaanua kuhujuru na wanawote watatu hadi Chongoleani, Tanga aikotoka. Kwa hiyo Zainabu alikulia kwa babu na bibi yake. Akarena katika shule ya misingi Chongoleani ambako kipawa chake cha umanjukilianza kujitokeza. Akajiungu na kikundi cha Mbelewele Taarab halafu. Kwa wapenzi wa taarab wa mbali na karibu, kifo kinewapiga puite johari adimu na thamini.

Marchemu Zainabu Makame amewachacha moulana mmoja yutima Msanifu Kombo, mtwenye unri wa mtiaka kumi na miwili. Vilao vyake Zainabu viloyorekodiwa vitakutwa vikumbusho kuetu daina. Kumbukumbu ni hazina isiyoweza kuibika. Naye Zainabu

Sura ya Tatu

Makame ameacha nyayo zake katika safu za wainmbaji na watunzi hodari. Kwa niaba ya watunishi wake wote, gazeti la Baraza linawaambia 'Maktwaa' au 'Pole' wote wanadhiishi na misiba huo.

Pembeni mwa huo ukurasa wa mbele wa *Baraza*, picha kubwa ya marehemu mamangu ilikuwa imepachikwa. Ilikuwa picha iliyoonyesha uso na mabega tu. Lakini ilitosha kuwakifu tamaa ya mtu yeote aliyetaka kuona suraya huyu mwimbaji farisi iliyyokuwa alipokuwa yuhai. Aliyevumbua upigaji wa picha anastahili¹ hongera kwa uvumbuži wake wa ajabu. Aliyawumbulia wanaadamu kioja ambacho kwacho walio hai huimbushwa sura za wendani wao walio wafu.

Katika picha hiyo ya gazetini, meno meupe pepete kama theluji yalionekana waziwazi katika fizi zake. Yalikuwa yanepangika kama kete. Ncha ya ulimi ilijitekeza kidogo baina ya meno yajuu na ya chini. Alikuwa na kinywa kama mwanaamke yeote yule Mwfrika. Meno yake hayakuwa ya dhahabu wala ulimiwakehaukuwa waalmasi. Lakinikinywa kile kilikuwa chemchemi ya sauti tamu iliyoopenya kila aliyemsikia na kumsahaaulisha kile alichokuwa akifanya. Kichwa chake cha duara kilisheheneza ubongo mdogo uliodarji tungo na nyimbo zilizowafariji na kuwaitikirisha walijokosa wafariji na waliozembea katika kufikirii. Macho yake mawili yalikuwa na mtizamo ulioonyesha uanana. Yalipendeza. Hata hivyo yalitisha vile vile. Ungedhani yanakuona impaka ndani ya moyo wako — kana kwamba uneumbwa mfano wabilauri auchupa. Alikuwa amejitandia mtandio na kuonekana kama ambaye maisha yake yalikuwa sahali na bahari shwari na salama u salimini. Baadhi ya watu huamini kwamba mtu anayetuuka na kupaliwa sifa huwa hana-shida maishani. Kweli kitanda usichokililia hujui kunguni wake.

Niliipokwisha kuisoma makala hiyo katika gazetila *Baraza*, nilimwomba Vumilia anipe niihifadhiwe yangu. Akakubali. Hadi hii leo ningali na nakala hiyo ya *Baraza*. Nilikhitari kuhifadhi nakala hiyo ya *Baraza* kwa sababu mbili au fatu.

Mosi ni kitembo cha lugha iliyotumiwa kuiandika taarifa hiyo. Waandishi wa habari na vitabu wanayo dhima ya kuwafundisha wasomaji wao ufasaha na umbaji utakikanao. Nadhani hilo ni jambo ambalo mwandishi wa habari hiyo hakupungukiwa kwalo. Kiwango cha lugha kama hicho hupatikana katika magazeti yetu ya Kiswahili kwa nadra sara. Mtu anayeuupima ubora wa Kiswahili kutokana na kile akisomacho katika magazeti yetu hana budi kukiuhukumu kuwa lugha dufu na Pungutu. Jambo la pili lillionivutia ni maliwazo yaliyoambatanishwa na taarifa hiyo: "gazeti la *Baraza* linawaambia 'makiwa' au 'pole' wote wanaohusika na msiba huo." Maneno hayo humifarji sana. Mwisho ni ile picha yake mama. Picha hiyo, ilionyesha uso uliomilkikiwa na cheko la habba; ni mionganii mwa picha bora niiizowahi kuziona katika maisha yangu. Wakati hamu na ari ya kuishi hunipungukia, picha hiyo aghlabu huitumainisha niendelee kutamba na maisha, japo kwa kuumu memo.

Kwakwelekwangumimimaishaya limivija magumutangu alipoanza kusakimu mamangu na kuacha kabisa kuimba. Lakini yaliflikia upeo wa ugumu alipofariki dunia. Mabadiliko makubwa yalimikumba maishani. Ugonjwa wake mama ulifilisi akiba yake yote ya fedha alizokwu nazo katika benki. Alipofariki dunia rasilmali ndogo aliyooacha isingetoshakabisa kunipatia mahitaji yangu ya maisha. Aidha nilikwu badonigali mdogo sanawa umri na kujikimu mwenywewe kulikwu nye ya uwemo wangui skuambii kujilipia kodi ya kibanda alichoniachia hayati mamangu. Nilihitaji mhisani fulani wa kunifadhili mpaka niyafikie makamo ya kuweza kujitegemea mwenyewe. Yamkini Mjomba Kitwana alifaa kunikasida. Alikuwa karibu na tayari kunifaa kwa hali na mali.

Lakini wazo la kuishina Mwana Saumu mke wake Mjomba Kitwana lilinitisha na kunitia wasiwasii. Nilimuogopa sana. Nilituhumu kwa fadhaa tabia ya binamu zangu na mkazamjomba. Mama alikwisha nionya nitahadhari na hila za mkazamjomba.

"Huyo wifi wangu ana inda mwanangu. Jichunge naye. Hana moyo safi," alisema mama.

Nao binamu zangru wakinbeza na kuniambaaambaa shulenii kama wanafunzi wengine watundu walivyonifanyi. Mkazamijomba alikuuwa msusiaaliyeifahamu sana kaziyake. Kibanda chake alichosongea wanawake nywele kilikuwa daima na foleniindefu ya wateja. Muradi alipata natija kubwa katika biaashara hiyo ya ususi. Natija hiyo ndio pengine iliyompa kedina takaburi. Wakati mwengine alijidaikwamba pesa alizozipata kutwa moja zilishinda alizopata mumewe kwa kazi yake ya kutengeneza majeneza.

Niliona kuwa huenda ingalkuwa nafuu kidogo kwenda alikuuwa kama mtu baki kabisa tuisyehusiana kwa damu wala kwa usaha. Mathalani licha ya kupelekewa tanzia ya kifo cha mama katika barua, hakuja matanga yake. Nilikuwa na mshawasha mkubwa wa kufunga safari na kwenda Mom-basa. Lakinibaada yaktutiana kutoa, niliona kuwa kumtafuta mtu tuisyiegana na nisijeuja kwake katika mji nisijuja, kungekuwa sawa na kutufta sindano ndogo katika shamba kubwa la ngano. Laiti Mjomba Salim angalipatikana kwa urahisi. Lakinii alikuuwa mbali na sanda ya mbali hatiziki. Kwa hiyo Mjomba wangu Kitwana alimichukua kwake ili kumikimu. Vitu vyote alivyo halifumama, navyo vilihamishiwa kwa mijomba huyo. Binafsi yangu nilikubali kwenda shingo upande.

Basi mwanzoni mkazamjomba alimpokea kwa mlahaka mzuri sana. Alinonyeshawemana fadhillikwa utele. Alijifanya kahuzuniika sana kutohana na kifo cha mamangu. Ilikuwa vigumu mwanzoni kubaini kuwa alikuwa akilia machozi ya mamba. Sikujua kwamba alikuwa akifurrahindani kwa ndani kwa msiba uliorisibu. Lakini siri hiyo isingefichama milele. Ukweli ukiduhihiri uongo hujitenga.

Siku nyingi baada ya kuhamnia kwa mijomba nilijihisi nimepepea mnno. Nyakatia za usiku zilibadilika na kuwa vipindi

vya tafakuri, badala yakuwa vipindi vya kulkula unono. Ulimi wangu ukashhindwa kutambua uitamu wa chakula. Nilikula iwe yawe tu wala rahay ya mlo sikuionna kamwe. Wakansema wahenga, "aliyeachwa kaachiwa mengi!" Nami niliona ukweli wa methali hiyo kwa uwazi na ubainifu mkubwa zaidi. Hata hiyo nilikuwa nimesaza miezi michache kabla ya kumaliza masomo yangu ya shule ya msangi. Mtihani wa kitaifa wa darasa la sabu haikuwa mbali sana. Nilipokuwa shulenii nilikakania masomo kama wanafunzi wengine waliotaka kuweka msingi hora kwa maisha yao ya halafu. Sikujisikitisha kuliko ilivyokuwa lazima kusikitika. Niliumgama kuwa kifo ni hatima ya kila mwanaadamu.

Sura ya Nne

Naikumbuka tarehe mbili Mei 1969. Sikuhiyo kolutokea kioja skulini. Hedimasta aliwaamuru vigoli wawili wajaze maji katika karai. Mmoja wao alikuwa ni Vumilia binti Abdalla, aliyenii kutoke maktabani sisiku yakinflo chake mama. Alikuwa msichana adibu na rahimu aliyetaka usuhuba kwangu kwa miaka mingi, nami nikisitasita. Wa pili nikimjua tu ahan wa sabalan, simkumbuki vyema. Basi keng'e ya paredi ikalia, shule nzima ikajumuika pamoja. Maji yale yakaletwa mbele ya hadhara. Sote wanafunzi hatukuwa na mwao jui ya kisa na maana ya paredi ile ya ghafla kwa vile ulikuwa wakati wa vipindi nya masomo. Hedimasta akamwita Selemmani Mapunda na kumpa kipande cha sabuni ya *Sunlight*. Kisha akamwamuru aoge mbele ya kaumu ya wanafunzi.

Kwa kweili Selemmani alikuwa akioga kwa nadra sana. Alikuwa na mnuko uliokuja mithili ya beberu. Basi leo kapatwa, na leo ni leo asemaye kesho ni mwongo! Selemmani alitaka ardhi ipasuke na kumzika mzima mzima aepuke aibu iliyomkibili. Akautazama umati kwa jicho la hasama. Kisha dhihaka. Akautazama umati kwa mbo ambazo hazina mfano akauona upenu na kikimbia mbio ambazo hazinga mfanano wake, shati kaliacha nyuma. Hiyo ikawa ndio siku yake ya mwisho skullini.

Alipotoroka shulenii, Selemmani akawa lofa aliyezurura ovyo ovyo mijini Tanga. Akajungana genge la vijana wengine waliozuunu kutenda kila amali mbaya. Akaanza kuvuta bangi na kuiiba mali za watu, sikwambii kunajisi mabinti za watu. Punde si punde uvumi ukaea kuwa alikuwa kapania kulisipiza kwasii kwa abu aliyopata skulini.

Basi siku moja militoka shulenii wakati wa magharibi, nikaenda nikiziambuu nyayo kuelekea nyumbani. Nikakuta genge la majambazi linampiga mtu kitutu nyuma ya jengo

moja lillohamwa. Nikashstuka kuliko niliviyowahi kushtuka katika maisha yangu. Aliyekuwa akipigwa alikuwa kavuliwa nguo yu uchi. Kilikuwa akipigo cha ukatili na uhayawani. Nilipojibanza kipembeni nitazame vizuri nilishangaa zaidi. Yule mwanaume aliye pigwa na kugaragara chiniuchi alikuwa hedimasta wetu. Alikuwa kajeruhuwa vibaya kichwani. Damu ilimtoka kwa wingi. Kisha nikamuona Selemmani. Macho alikuwa kayatoa pima na mkononi kashika kigongo huko majasho yanamtoka. Alihemahema kwa uchovu. Akaniona punde. Tukaangaliana ana kwa ana.

"Ms wahili," aliniita. "Selemmani mnafanya nini jamani?" "Naam," nikaaitika. "Selemmani mnafanya nini jamani?" nikaauuliza.

"Mwenye macho haambiwi tazama," alijibu kwa ndweo. "Hili bwewe leo litajua kilichomfanya sangara kuchomwa moto. Atialitaka niogembele ya hadharaile. Wallahi! Tutaliua hili. Na liwe liwalo."

"Msimuuje jamani," mwoneeni imani." Selemmani alicheka na kufuta jasho kipajinikwa kitanga cha mkono wake. Kisha akanigeukia kwa hasira.

"Wewe sikia bwana," alinena, "yote uliyoyasikia na kuona hapa usimwambie mtu yeote. Ushasikia? Ukimwambia mtu basi hakika utakufa. Basi nenda Mwanaharamu wewe!" Nilishika njia nikenda zangz huku nimenywea kwa wasiwasi. Yalikuwapo mambu mawili yaliyonikibili: ama kuficha siri ya yale niliyyaona na kusikia ili kuopoa nafsi yangu au kutoboa siri hiyo na kuhatarisha maisha yangu mwenyewe. Moyomkuu ulihitajika ili kuchagua ule uamuza wa pili. Selemmani alikuwa mchache wa muhalii wala aliposema nitakufa hakika pindi nifichuapo siri hiyo haukuwa utani abadan. Hilo nillielewa fika. Nileeleva fika kuwa ukipenda kweli huwa hupendezi. Bali sikuchelea kusema kweli. Nilipiga moyo kondе kusimama jadidi upande wa kweli hata kama uamuza wangu huo ungalinipatisha kifo cha mapema. Niliazimia kusema kweli ije heri ama shari.

Nikenda moja kwa moja hadiki kituo cha polisina kuwapasha habari. Walikwenda marshimarsi wakamfumania Selemani na genge lake wakimpiga hedimasta wetu. Wakawatia mbaroni. Hedimasta alikuwa amezimia wakati huo. Akapelekwa hospitalini alikolazwa kwa siku nyingi. Hali yake ilikuwa taabani imbeleni. Kisha akaanza kupata shufaa na kuruhusiwa kwenda nyumbani.

Selemani na wenzake walikuwa jumla ya washukiuwa watano waliotshtakiwa kwa kosa la kumshambulia na kumjeruhi vibaya sana hedimasta. Wote watano walikiri shtaka. Lau kama wangekanusha shtaka mashahidi wangalijuzu kuitwa, nami ningaliwajibika kutoa ushahidi katika kesi hiyo ya jinai. Hata hivyo walifungwa jela miaka miwili na viboko vinne kila mmoja.

Vyovoyote viwawayo Selemani alipata sababunzuriya kutaka kulipiza kisasi dhidi yangu. Niliskia minong'ono kwamba aliapa kuwa akitoka jela atamwua mtu. Naam mtu mdaku aliyejishengesha katika mambo yasiyomhusu ndewe wala sikio. Watu wengi hawakujuwa huyu mtu nani. Lakini nilifahamu fika kwamba mtu huyu ni mimi, Kongowea Mswahili.

Sura ya Tano

Mwana Saumu alinittendea madhila yasiyokuwa na mfano. Nilikula makombo wakati mwinge na kutendeshwa kazi zisizo na kikomo. Nilipaswa kufagia ryumba, kuipiga deki, kupika, kupakua, kufua nguo, kuzipiga pasi, kukuna nazi kwa mbuzi na kazi nyinginezo. Binamu zangu walikuwa wakikatu raha mustarehe wameandika mne kwa miguu yao, au wanabukua vitabu. Sikuthubutu kulalamika. Ati waondio tu waliopewa wasaa wa kusoma! Nilimeza mate machungu. Maisha yangu yaligeuka kaka tupu la yai. Nilitamani siku nitakapoondoka nyumbani kwa mjomba. Matusi na masimbilio ya mkaza-mjomba na wanawe yalikuwa yamenichokesha. Nilikimwa nayo. Niliona iwapo ipo siku nitaondoka kwa njomba Kitwana, basi hiyo ingekuwa *siku njema* kwangu.

Sikumoja Jumapili mkaza-mjomba alitembelewa nampwa wake toka Tabora. Alikuwa mvulana wa umri wangu, jina lake Enock Minja. Tulikuwa sawa kwa kimo, ingawa ngozi yake ilikuwa ya maji ya kunde na yangu nyeusi kama kizimwili. Alikuwa ameitika wito wa shangazi yake Mwana Saumu, aliywandikia barua na kumwambia aje haraka iwezekanavyo. Pindi alipofika, Mwana Saumu alitoka naye nakwendakwa BiRahma, msiri mkubwa wahayatimamangu, lakini ambaye sasa alikuwa na urafiki wa kufa kuzikana na mkaza-mjomba.

Huko kwa Bi Rahma walikaa saa nyingi. Walichokizungumza na kupanga kule, hamna mwinge aliyekuwa na habari nacho isipokuwa wao watatu. Nikumbukacho ni kwamba kijana yule alirudi na mkaza-mjomba nyumbani. Kisha mkaza-mjomba akampa pesa za nauli na masrifu. Akaniaga kwaheri.

"Waenda wapi?" nikamwuliza.

"Nyumbani Tabora" akajibu.

"Basi wasalimu," nikamwambia.

"Njatawasalimu sana," akasema Enock.

Mwana Saumu alinizua kumsindikiza mpwa wake mbali na kukatiza mazungumzo marefu baina yetu. Nikana kwamba palikuwa na siri ambayo sikupaswa kuijua, na kuwa karibu sana na Enock kungeniweka katika halii ya kuijua. Ni kama wasemayyo, "funika kombe mwanaaharamu apite". Mwana Saumu mwenyewepamoja na wanawendio walionsindikiza mpaka kituo cha basi.

Mjo wa Enock Minja ulinitia mashaka na tuhuma katika moyo wangu. Alikuja wakati mjomba hakuwapo, alikuwa kaenda Machui kutafuta mbaao za kazi. Halafu Enock akaondoka sikuhiyo kablamjombahajarejeatok Machui. Mtu anawezaje kutoka mahali mbali kama Taborakuja Tang'a kumtembelea shangazi lake, kisha aondeke siku hiyo hiyo? Kwani ni kipi cha mnio kilichomlazimisha kuondokha haraka haraka hivyo? Ni mazungumzo gani yaliyokuwapo baina yao watatu; yaani Enock, Bi Rahma na Mwana Saumu? Maswali ya jinsi hiyo yalilewalewa katika akili yangu. Nilishangaa.

Wiki moja baadaye mkaza-mjomba alipokea tanzia ya kifo cha mpwa wake Enock Minja. Ilisemekana kwamba alikufa katika ajali ya barabarani katika mmojawabara ya Kenya. Ilibidi kusafirisha matiti yake tokahuko bара ya Kenya hadi Tabora kuzikwa. Habariza kifocha Enock ziliniituturisha moyopia. Alifikatika akiwabado barubaruu. Lakin ililompeleka huku Kenya lilibaki fumbo ambalo sikulijua ufumbuzi wake. Mwana Saumu alikwendana kukaamatanganikwamwezi mzima. Aliporudi mjomba alikuwa ameanza kuugua mnono wake mmoja. Ilimwia vigumu kuendelea na kufanya kazi yake ya useremala tena.

Mimi na binamu zangu tulikwenda kumlaki mkaazamjomba. Nilipompa mnono alikataa kunisalimu. Nilipotaka kumpokea mzigo wake, aliutu na kumtwika bintiyie Rehema.

Matusi, vjembe na dhuluma aliyioionyesha Mwana Saumu ilithosakunisadikisha kwamba pale pakenilikuwasitakikani. Akufukuzaye hakwambii toka. Nilikuwa na yakinikwamba sikutakiana. Nilioneekana kama masimbi au matapishi mbile ya Mwana Saumu. Pengine alhisii kitemefu kila aliponiona.

Hata hivyo nilidhani mjomba hakuwa na mwao juu ya felii za mkewe kunielka. Mjomba alikuwa baadhi ya wanaume wachache wema waliooa wake wabaya. Ugonjwa wake wa mkono ulizidi sana. Alilazimika kufunga karakana yake na kubaki akipiga kite kitandani kama mtoto mkembe. Mwana Saumu alianza punde kulalamika kuwa mzigo wa kulkimu aila yake ulimuelemea yeye peke yake. Alikengemeeka. Alida fedha alizopata kwa ususi zilifaa kukidhi maslaha mengine muhimu, kuliko kulishaa na kumenepesha 'kupe' kama mimi na mijomba Kitwana. Mwaka 1969 alipokufa Enock Minja, ndipo nilipofanyi mthiani wa kitalifa wa shule za msingi. Binamu yangu Daniel alikuwa katika darasa la sita; na Rehema na Mutambo walikuwa katika darasa la tano Pamoja na ya kwamba walinitangulia kuzaliwa na kwenda shule.

Vumilia binti Abdalla alikuwa katika darasa moja nami. Hakuwa tu mwepesi wa kuelewa dharasani, bali pia aliweza kujua mengi yaliyotendeka mitaan ambayo mimi sikuwa na habarinayo. Tulipokuvabado twasubirimatokeo yamtithani alikuja siku moja na kunipa onyo kali.

"Kongowea nimesikia mambu si haba," alimena. "Basi Mwana Saumu na Bi Rahma wanafanya njama ya kukuangamiza. Jihadhari nao. Juji nimepita barabarani nikawasikia wakisema watakutilia sumu kwenye chai pindi ukupasi mthiani. Sijui wana inda na khiana ya nini kwa yatima kama wewe?"

Onyo hilo la fadhili lilinitemesha. Matokeo ya mtihani valipotaka nilikuwanimo katika safu ya watahiniwa wachache katikanchinizima ya Tanzania waliokwangura alama takriban

zote. Mjomba Kitwana aliyekuwa bado mgonjiwa, alifurahi hadi. Mwana Saumu aliposikia taarifa ya kupita kwangu alijifanva kama ambaye alifurahi kuliko wengine wote. Nilipofika nyumbani toka shuleni na habari hizo, mkaza-mjomba huyo alikimbia kunilaki na kumipiga pambaja kama afkani. Hiiyo haikuwa laiki yake. Haikuwa kamwe laiki yake kunichangamkia kuli hali. Aliungia jikoni akaia na kopo kubwa la chai. Lilikuwa limejaa pomoni. Ilikuwa chai ya mkandaa, haina maziwa. Niliingiwa na kitapo na moyo ukadundadunda kwa kiwewe. Nilikumbuka bayana tahaadhari niliyopewa na Vumilia. Mkaza-mjomba alinitumbulia tu macho kama sinema.

"Mama nasikia njaa," alisema Rehema.

"Sasa watakaje?" alijibu mama mtu.

"Nataka chai. Mbona umempa Kongowea chai yote?

Wacha nilete kikombe animiminie kidogo."

"Hapana!" alipaaza sauti Mwana Saumu kamkazia macho bintiye mshupavu.

Lakini Rehema alikuwa kapania kabisa kunywachaihiyo. Akafungua kabatinakouto andani kikombucha kaure. Mamake akakipiga pute kikaponyoka mikononi kikaanguka na kupasuka vipande vipande.

Tangu mwanzo wa vituko vile nililishika kopo lile la chai kwa mikono itetemekayo. Sikuthubutu kuonja. Pengine lau kama ningethubutu nisingeiona siku nyingine kamwe!

"Ahsante," nilimwambia mkaza-mjomba. "Lakini Rehema ataka chai, basi hii hapa mpe. Sina hamu ya chai. Ahsante."

Niliposema hivyo Rehema alitembea kunelekea ili kupokea kopo lile la chai. Lakini mamake akamwahidi tena na kumpiga kumbo.

"Kamahutakibasileta. Kupe wewel" alianza masimango yake ya kawaida. Akalitwaa lile kopo hima, akatoka nalo nje na kuimwaga chai iiyokuwamo yote.

"Kuna nini?" Mjomba aliuliza chumbani alikokuwa anelala.

"Hamna kitu. Ni shamrashamra tu za kupita kwa mpwa wako," Mkaza-mjomba alijibu.

Siku chache baadaye nilipokea barua ya kuniita katika shule ya upili ya kitaifa Buguruni, Dar es Salaam. Lakini ndoto yangu ya kusoma hadi chuo kikuu nihitimu ama uulaktari au urubani haikuweza kutimia kamwe. Mjomba Kitwana alikuuwa na nia ya kunilipia karo, lakini maradhi ya mkono yalimaliza pesa zake zote katika kujaribu kuyraganga. Alikuwa na nia lakini njia hana. Mkwewe ndiye aliyekuwa na kwa fedha alizopata kwa biashara yake ya ususi. Ila hakuwa na nia hata kidogo. Wala mwenyewe mimi sikutegemea kupata aurii ya pesa yoyote tokakwae. Huwezi kutazamia mwanamke tasa kuzaa au kuku kutoamaziwa. Haiyamkiniki. Alikuwa mwanimakembe katili na mwenye husudana mkono wa birika.

Hivyo nikaipoteza nafasi yangu katika shule ya Buguruni, Dar es Salaam. Vumilia alijunga na shule moja ya sekondari ya wasichana kule Arusha. Alinisikitika Pakubwa. Sasa masomo yangu yalifikia hatima ya ghaffa. Nikashurutika kuangukia kazi zozote za sulubu. Nilikuwa ninao umri wa miaka kumi na minne tu wala kazi ya kudumu nisingeweza kuijipata kwa urahisi. Nilipolea tu vibaruanii. Wakatimwingine nilikwenda Kigombe vitongojiniwamjiwa Tanga, kuponoa mikonge au kapalilia mazao anuawai. Hela haba nilizopata nikizigawanyaya katika mafungu mawili: akali moja nilimpa mkaza-mjomba aliyedhibiti nyumba hiyo, na akali nyingine nilliweka akiba kwa matumizi yangu ya halafu. Hatimaye Athman Ali, seremala mimoja wa Tanga, rafikiye Mjomba Kitwana, alinajirii kama msaidizi wake. Niliondoka kuwa stadi sana katika kupiga vyombomsasa, na kuvirandia. Lakini sikutaka kufanya kazi hapokwamudamrefu. Nilitaka kupata pesa za kunitosha tu kuhama Tanga.

Sura ya Sita

"Yeye ndiye aliyenipa uwemo wa kumkabili na kumpiga yule fahali."

"Ninasilikitika sana kwa niliyokutendea. Pengine mwenyewe huna habari. Niliaminiwa na marehemu shoga langu Zainabu, kumbesi aminiwikil Naomba Mungu anighofirie madhambiyangu. Nawemtoto mzuri kamamako Zainabu huna doa wala ngoa. Sijui kwa nini nimekutenda unyama hiyo."

Alianza kusinasina kwa kilio. Nilimtzama tu kwa mazingatio; sikusema neno lolote.

"Wewe ni kama shoga langu kabisa. Kumbe mwana hufuata kishogo cha nina. Zainabu alikuwa mwanimke mnioja katika elfu. Alikuwa hapendi rafu wala ushabaki wa namma yoyoteile. Hakupenda kugombezana wala kujibzana na mtu. Alikuwa na ukarimu uliopita mipaka. Tena hakuwa na majisfu na ndarire nyingi zisizo na maana. Alikuwa na moyo mweteupe. Zainabu alikuwa mwanimke adibu na muungwana kwele. Haikuwa laiki yake kumuudhi nzii, sembusi mwanaadamu. Watu kama hao ni tunu sana hapa duniani. Utawapata kwa nadra sana . . ."

Bi.Rahma alisema mengi kuhusu sifa za hayati mamangu. Nilijua fika kwamba hayakuwa maelezo yaliyotiwa chumvi uno. Wengi walionjuu mama haweshikukarri kuwa alikuwa "mwanimke mnioja katika elfu."

"Basi," aliendelea Bi.Rahma, "mwaniangu wajua marehemu mamako alikuwa msiri wangu mkubwa. Siri zangu zilikuwa ni zake na zake ni zangu. Pole sana kwa kukutonesha kidonda, lakini haswa hili ndilo niliokwitia.

Tendo lako la fadhila wajibu wa kulkufunilia siri ya babako nani ha jafa aliniachia wajibu wa kulkufunilia siri ya babako nani ni wapi aliko. Babako mwenyewe yupo na tena ni mtu mwenye nafasi tele. Ana mali nyangi na shamba maddal basari. Amekuwa akitusubirikwa miaka mingi uende ukaristi mali hiyo. Lakini hiana iliingia katika moyo wangu nilipomfanya Mwana Saumu kuwashogayangu, mudamfupi

Siku moja nilikuwa katika karakana ya Athman nikamwona Bi Rahma ameandamwa mnno na fahali mnjoja mkali mwénye umbo la nyati. Bi Rahma alikuwa akipiga unyende na kukimbia. Yule fahali akampiga dafra kwa pembe akaanguka tifu kwenye tifutifu la udongo. Nilipona vile nikachukua mtaimbo na kwenda kumwauni. Yule fahali alitaka kumpiga pembe tena nami nikawa nimefika karibu. Nikampiga fahali mtaimbo kichwani mpaka akasepetuka. Bi Rahma alikuwa bado yuko chini. Fahali huyo alipomakinika tena akanikabili kwa hamaki. Nikamzaba mtaimbo mwингine kichwani. Akainua kichwa akiroroma na kutokomea malishoni.

Bi Rahma alichacharika kwa maumivu. Athman akaja kumisaidia tulkampeleka hobela hospitalini. Alipewa matibabu na kuruhusi wa kurejea nyumbani. Alikuwakaponea tundu la sindano. Alikwisha pata majeraha madogo madogo na mshtuko. Lakini afadhali nusu ya shari kuliko shari kamili.

Baada ya siku mbili tatu hivi Bi Rahma alimpa mvulana mwininge salamu kujia kuniambia kwamba ananitaka nende kwake. Na mtu hakatai wito, hukataa aitiwalo. Sikukataa kwenda. Nilienda. Nilipofika Bi.Rahma alikuwa ameketi uani anaapepta pojo katika ungo. Akanyanyuka punde na kuja kunilaki kwa mlahaka mwema.

"Karibu mwaniangu. Karibu," alisema. Akanilingiza sebuleni na kuniashiria niketi kochini. Kisha mwenyewe akaketi ule upande mwininge wa sebule tukawa tumeangaliana ana kwa ana.

"Basi mwaniangu," alianza kuzungumza baada ya kipindi cha kimya, "nimekwita ili kukushukuru kwa kuniokoa uhai wangu. Mungu akubariki na kukuupua na kila ovu. Alhamudulilahi, kama si wewe ningalikuwa ahera."

"Usinrishukuru mimi, mshukuru Mungu," nilitoa kauli.

kabla mamako kufa. Niwie radhi sana mwanangu. Tumekutenda unyama. Tulifanya njama ilimuradi wewe umkose babako na urathi wako halali. Ilayamkinibidi yajma haiondoi kudura. Mke wa mjomba wako alimwita mpwa wake kutoka Tabora kwa barua."

"Enock Minja au sio?" nikamaka.

"Naam. Huyoo! Basi Enock alipotokua akaletwa hapa na shangazi yake Mwana Saumu, akaketi pale pale ulipoketi wewe sasa. Nikamueleza jirsi atakavyoenda na kusema kuwa yeje ni mwana wa Zainabu Makame. Nilimpa maelekezo chungu nzima. Alipotoka hapa Tang'a siku hiyo alielekea Kenya aliko babako moja kwa moja. Urathi wako ungaliptata mirthi bandia. Ila sasa nifikiriapo, sijui kama babako angalikuwa mjinga wa kumkubalia Enock kuwa mwanawevivihivitu. Sijui kama mamako alikuwa kamtumia babako picha zako. Sijui : "

"Una maana alipotoka hapa hakwenda Tabora?" nililizza kwa mshangao.

"Hakwenda Tabora," akajbu Bi Rahma. "Tabora ilirudi tu maitiyake. Alikufa katika ajali yabarabara kabla hajamfikia babako. Alikuwa karibu sana kufika. Gharama ya kusafirisha maiti yake toka huko Kenya mpaka Tabora ilikuwa ghali sana. Watanzania wengine wa Tabora walionusurika ajili hiyo ndio walioleta habari za kifo chake kwao Tabora. Jamaa na marafiki wakachanga fedha na kwendu Kenya kuileta maiti ile kwa maziko.

"Kifo cha Enock kilimta uchungu sana Mwana Saumu. Alitatarika asijue la kufanya. Huko kwao Tabora alaumiwa kwa kumwita na kusababisha kifo chake Enock. Lakini yeye aliwaambia kuwa kwa vyoyote hakumpeleka Enock Kerya. Amewaghilibu kuwa alimpa Enock nauli ya kumrudisha Tabora kutoka Tang'a. Enock kaijipeleka Kenya mwenyewe. Alipouliizwa kwa nini alimwita akajibu kwamba alitaka tu kumwona mpwa wake kwa maana walikuwa hawaajaonana kwa muda mrefu. Watu wa kwao hawakuridhika na maelezo haya.

"Kisha alipotokua Tabora matangani alikuwa na maya kwako si kidogo. Alitaka akumalize ima fa ima. Ninaskitika kwamba aliponieleza hila hiyo ya kukusunu sikumkataza. Niliridhiana nayena kumtia moyo akue. Bali kumbi Mungu yu nawe. Ulipaswa ufe mradi tu ikitukia kuwa umepita mithani. Matokeo ya mithani yalipotoka, ulikuwa umepasi vyema zaidi. Basi' Mwana Saumu akakutilia sumu katika chai. Nawe ulipopewa ulikataa kunywa. Sijui nani kakuambia milikuwa na sumu katika chai hiyo."

Nlikakumbuka kwamba Vumilia ndiye aliyenipa udokezi ulionio koa maisha yangu. Lakini sikumtaja katika mazungumzo yangu na Bi Rahma. Nilitega tu sikio kwa makini na staha.

"Unayo sudinijema mwanangu. Ungalikufa. Basiakaamua kutokulipia karo shulenii almuradi ubaki na kitemo hicho cha elimu ya shule ya msingi tu. Mke wa mijomba wako ni hasidi mkubwa. Tahadhari naye. Mimi najuta kukubali kuwashogayake. Nilikuwa namoyo safitangu ujana wangu. Kaniharibu Mwana Saumu. Nimekuwa mumunye, ninaharibikia ukubwani. Nimemkosea marehemu mamako kwa kujaribu kukuhasiri mwanangu. Nimemkosea Rabana. Natubu. Nala yamini kutokwenda kwa Mwana Saumu wala naye asikanyage wayo wa mguu wake hapa. Apite juu nipte chini. Nikumbukapo wema ulionitendea naaibika. Nimekosea mwanangu, niwie radhi sana."

"Mimi sina neno mama," nilimwambia Bi Rahma. "Hebu basi nambie tafadhali babangu ni nani na yu wapi?"

"Mamako angalikuambia aliko babako mapema lakini allona izara. Badala ya kukudanganya kwamba babako alikuwa amekufa kama mama wengi wawaambiaivo wana wao haramu. Zainabu alichagua kutokusema lolote kwako. Nilikuwa misiri wake mukuba. Mimi tu ndiye aliyenidokezea habari za babako. Ni kana wasemavyo sirizamtungimuuize kata. Siku ya kufa kwake alijaribu kukufunulia mwenyewe siri hiyo, akashindwa. Nilikuwa kando pale, ninakumbuka

vizuri sana siku hiyo. Akalitaja jina langu. Kisa na maana ni kwamba mimi ndiye niliyekuwa na habari ile. Kwa kwelli mamako alikuwa kaniachia wajibu wa kukujulisha siri hiyo.

"Basi nambie nipate kujua!" nikamshi.

Alinittumbulia macho kwa muda. Macho yake yaliikuwa yanalengwalengwa na machozi.

"Babako ni mkulima," alisema hatimaye. "Analо shamba maddal basari huko Kenya katika vitongoji vya vilima viitwavyo Cherang'anı. Ni mtu aliyesoma sana. Kitembo chake cha elimu ni shahada tatu nne hivi za vyuo vikuu mbalimbali. Anapozungunza ana kitembe. Mimi sijawahi kumwona. Lakini ndivyo aliyoniambia mamaako."

"Jina lake ni nani?" nikanmwuliza kwa shauku.

"Jina lake ni Juma Mukosi. Asili yake ni pwani ya Kenya. Lakini yapo mengine yanayomhusu nisiiyoyajua!"

"Huyu ndiye babangu?"

"Huyondiyebabako. Miminaona afadhali wendeakuone. Amekusubiri kwa miaka mingi."

"Sasa nitampataje?" nikauliza.

"Kule Kenya magharibi," Bi Rahma akajib, "pana mji uitwao Kitale. Huko ndiko alkofia maskini Enock Minja. Eeh! tulimfanya ajiambika usuli astiokuwa nao. Mola aniwie radhi. kwa . . ."

"Yaliyopita si ndwele," nikadakia, "tugange yajayo."

"Basi mwانangu," akaendelea kutongoa, "ufikapo Kitale mjiini, ingia gari la kwenda Cherang'anı. Wambie washuka Makutano kwa Ngozi. Nenda ukiulizauliza Juma Mukosi. Utampata inshallah! Milango ya heri na ikufungukie."

Mpaka leo ninakumbuka tulivyoaka tutwe kwa kitambo baada ya maneno hayo. Yalikuwa kama kurunzi iliyotia nuru kiza akilini mwangu. Fasiriy ya salamu zake mama za buriani ikanifyatukia ghafal! Hatimaye utando uliotandia ufumbuzi wa fumbo la babangu ulianza kutandulika. Ikanifatanukia kuwa kwa kutaja Kitale, mama hakumaaanisha nazi changa. Hata kidogo. Alimaanisha mji mmojawapo katika baray a

Kenya. Na huko ndiko aliko babangu mzazi. Aah! Baba! Kumbe mimi pia nina baba? Aidha ikanifatanukia kwa nini mama alimtaja shoga lake Bi Rahma katika Pumzi zake za mwisho; Bi Rahma alikuwa mfawidhi wa kunitobolea siri ya babangu nani na wapi aliko. Looh! Kumbe akili yake mama haikuwa imegeuka tope wala robotla pamba.

Nilimshukuru sana Bi Rahma na kwenda zangu kwa njomba. Niloyoyaskia yalinishangaza mno. Tarajio la kumpata mtu niwezaye kumwita baba liliwasha nuru ya furaha na fahari katika moyo wangui. Furaha hii na fahari zilichangamana na mshangao na taharuki katika mseto wa ajabu.

Bi Rahma alikuwa kitendawili kikubwa. Ninavyo-nkumbuka mwanzoni alikuwa mwanamke karimu, rahimu na mwema. Kisha akageuka joka la mdimu lichungao watundao. Sasa hatimaye akawa mja wa Mungu mwenye wingi wa samahani na toba; na ndivyo aliyobaki kuwa mpaka siku ya kifo chake.

Baada ya kubukuliwa siri ya babangu aliyeniza hamu yangu ya kuhama Tanga illkitu mizizi. Niliazimia kuhujuru kutoka Tanganeende kutangatanga kumtaftutababa. Niliazimia lugura kutoika Tanganiepuke husuda, tadi na inda yamkazai njomba, Mwana Saumu. Lakini barua nilioyopokea siku chache baada ya Bi Rahma kuniifichulia siri, ndiyoliyochoea huma katika hamu na nia yangu ya kutaka kuhama. Nilipata osubuhi moja nilipokwenda kwenye karakana ya Athman kufanya kazi. Ilikuwa imeingizwa chini ya mlango wa karakana yamkini usiku wa kuamkia kutwa hiyo. Ilikuwa barua ilyoandikwa kwa wino 'wa kalamu nyekundu. Mwandiko uliotumika ulikuwa hauwezi kusomeka vyema:

*Kwa Kongoweya Muswahili,
Ultiponza nitafungwa jera. Sasa nimetoka jera.
Utakiona cha mutema kuni. taree 31 juli 1971 muaka uu
nitakuua.*

Selemani

Ilikuwa barua yakuogofya. Baada ya kuisoma nikaikunja tena na kuiweka mfukoni. Licha ya Athman kutaka kujua kwa umbaa yaliyokuwamo katika baruu ile sikumwambia. Barua hiyo ilifika mwanzoni mwanzoni mwa mwezi Julai mwaka 1971. Selemani alikuwa kafungwa jela mnamo mwaka 1969. Baada ya kula kalenda kwa miaka miwili na viboko vinne, sasa alikuwa keshatoka na ghamidha na ghadhabu. Kisasilazima alipize dhidi yangu. Nilielewa fika kuwa haukuwa mzaha. Maisha yangu yalikuwa hatarini.

Kutwa hiyo nilifanya kazi nikiwa nimetambarika mno. Nilipofika nyumbani sikumwambia yeoyote kuihusu baruu ile. Usiku nao sikupata hata lepe la usingizi. Usingizi uliniparama kama ulivyoniparama sikunyingi baada ya kifo cha mama. Ulikuwa usiku wa giza totoro. Mvua ilikuwa ikinyesha kidindia. Binamuzangu, niliolala naokatikachumba kimoja, walikithiri katika kuforota kwaosiku huo. Mikoromo yao ilishabihiana na mikoromo ya vyura wakati wa masika. Fukumvua inanyeshabilakupusanabinamu zangu waforotanilizama mimi katika bahari ya luja. Akili yangu ilifurika fikira kama vile mashabiki wa kandanda hufurika uwanjani wakati timu ya Simba inapochuana na timu ya Yanga, Dares Salaam, au timu ya Gor Mahia inapokutana na timu ya AFC Leopards, Nairobi. Niliwaza na kuwazua mengi. Nilipomkumbukia mamangu mzazi Zainabu Makame, milisikia kwa mbali katika taamuli yangu sauti yake kama alivyo kuwa akighani alipokuwa yu hai. Mdundo uliojikaririkariri ulikuwa hivi:

*Unapapatika, looh! umefiwa
Unayo mashaka, na tele shakawa
Mwanangu kumbuka, wakati ni dawa*

Sura ya Saba

Usiku uliofutia ule wa mvua tele niliifichua siri ya moyo wangu. Mjomba Kitwana alikuwa ameanza kupata nafuu kidogo mosi zile. Aila nzima ya mijomba ilikuwa na uchangamfuna furaha. Hata Mwana Saumu aliyekuwa mara nyingi misununu, alikuwa kachangamka si kidogo.

Chajio siku hiyo kililiwa mapema — kama saa moja ya usiku hivi. Baridi shaddii lienea katika ukumbizo. Sini iliyokuwa na mshumbi wa ndizi aina ya mkono wa tembo ilitoa mvuke uliojipetapeta katika mwangaza haffitu wa taa ya\ kandili. Ndizi hizo zilipikiwa mafuta ya nazi kama ilivyo desturi ya mapishi katika mwambao wa pwani. Yalikuwa mapishi yaliyonoga na kuhomolewa. Vipande yya kuku vilikuwa vimeenea hapa na pale katika mshumbi huo wa ndizi. Chakulakama hicho mtu hanabudikukimezea matena kukiuria vidole. Waama, mkazamjomba alikuwa miiononi mwa wapishi walibora. Alistahili sifa kwa upishi wakebora. Mgalla muue na haki umpe. Muradi usiku huo ulikuwa wa kuitarehe kwa vyakula vyororo na laini.

Mjomba, mkewe na wakoi wangu wote walikula kama ambao walikuwa na rija ya siku nyingi. Mashavu yalielmetakwa mafutayaliyotokana na kuguguna mifupa. Walkula na kuangua vicheko kwa furaha. Ungedhani walishitadi kuponda raha maana karaha yaja. Bali kwangu mambu yalikuwa tofauti. Niliula mlo ule iwe yaye tu. Sikuona uhondo wake asilan. Azimio langu lillokuwa limewanda moyoni nusra kuupasua, ndilo lilionitamaushia tamaa ya kula.

Hujma kali kali ziliubomoa mlima huo wa ndizi kasisana. Hatimaye zikasalia ndizimbili tatu hivitu. Walajiwakashusha pumzi. Baadhi yao wakateuka. Walikuwa wameshakiri. Mwana Saumu alitabasamu. Yamkini aliona uradhi kwa

namma mapishi yake bora yaliyyoanisi na kuyajaza matumbo ya watu. Tukanawa mikono katika maji yaliyokuwa katika karai. Mjomba akasukutua maji mdomoni na kuyatema njekupitia dirishani.

"Lakinimbona siku hizihapa simwoni Bi Rahma?" aliliza mjomba, aliporudi ikuketi kitini.

"Lol mwanaamke bahaimu yule! Aje hapa kufanya nini?" Alisema Mwana Saumu kwa kubeu na madaha.

"Ala! Wasemaje tena nara Mwana Saumu? Bi Rahma si rafiki yako wa kufa kuzikana? Mmekuwa kama ambari na zinduna; ukiona zinduna na ambari i papo," aliongeza mjomba.

"Ahaa yule! Tulikutanajuzihata salamu zenyewe kakata katu kuniyalimu. Potelea mbali. Simtaki hapa kwangu tena. Pengine kama si yeye mpwa wangu angalikuwa bado . . .

Mkazamjomba hakumaliza sentensi hiyo.

"Alipojeruhwa na fahali ulikwenda kumwona?" aliliza zaidi mjomba.

"Nilikwenda kumwona nikapigwa na butwaa. Nilipoingia chumbani aligeuka kitandani na kutazama ukutani. Hakuzungumza nami hata neno moja."

"Kwa nini?" Rehema aliliza.

"Sijui," akajibu mamake.

Kisha aila nzima ya mjomba, kutia ndani mkazamjomba, ikaangua kicheko cha ajabu. Langu lilikuwa jicho tu. Mwishowee mkazamjomba alinitumbulia macho kwa muda.

"Kongowe amwanangumbona leo umeinama sana kama kondoo? aliniliza "Changamka mwanganu. Niliona hata chajio hukula sawa sawa. Una nini kwani? Liliokudhi ni nini?"

Macho yote ukumbizoni yalmigeukia mimi. Machozi yalianza kulinengalenga. Nikayatikicha macho kwa vyanda nya mkono. Kwamba neno la fadhili lilitoka kinywani mwaya. Mwana Saumu ilikuwa ajabu kubwa. Haikuwa kawaida yake

kunitaardhia hali yangu kwa vyoyote vile. Nilistaajabu sana. "Wachalkusononekanakushika tama," aliendelea Mwana Saumu. "Yataka ufurahi kwamba uko hai. Wangapi walitamani kuwa hai leo lakini hawapo? Kununa si kuzuri."

"Ni kweli mpwa wangu usisikitike mno," alidakia mjomba. "Sisisitulifiwa nababa Makame tukiwabadowadogo sara. Tulipata taabuambazo hazina kifani. Nilionaratingebaki maskini sina sinani nikiulizwa siungami. Lakini Mungu ni mkubwa, ninacho nikiitacho changu leo. Sikutegemea kuwa itakuya siku nitakapomilki chocote. Lakini leo ninayo karakana yangu mwenyewe. Huenda mimi si tajiri, lakini maadam niko hai hatutaomba chumvi wala sukaririhapa. Wa staraha sumbuki wa mibilihavai moja. Sasahivimkono wangu karibu kupona. Nitafanyaya kazi vilivyo, kamakawaida yangu, muradi tupatecha kutukidhia mahitajiyetu. Nawenivigumu kujua yaliyo akibani kwa ajili yako mpwa wangu. Rizikikama ajali hauitambui ijapo. Tena ukumbuke hatukuja na kitu duniani, tena hatuwezikutoka na kitu. Tukiwa na chakula na nguo turidhike na mambu hayo. Wanaopapia mengine zaidi hujiangamiza wenye au aghalabu huwaangamiza na kuwasasiri wengne wasio na hatia. Binafisyiyangusikioni cha kukutia huzuni na wasiiasi. Najua u mitoto mdogo pale ulipo, ulimwengu haujaujua mbele wala nyuma yake. Katika maisha mna kuinuka na kuanguka. Kherina shari ni kawaida kama sheria, nazo hufuatana kwa misimu kama majira ya mvua yafuatatanavyo na majira ya juu."

Niliwaziajinsiya kuanza kumwambiamjomba nililokuwa nalo moyoni. Nilijua kuwa wakati ulikuwa umefika wa kutamka waziwazi. Kama usiku huo ungepita ningekuwa nimelimita mno katika kusema la kusema. Hata hivyoniliona heri kuzungumzanaye mjomba katika faragha. Nilimwomba tutoke kidogo. Tukatoka tukenda nye chini ya mwembe mnaja uloota uani. Kuanza mazungumzo pale chini ya mwembe halikuwa rahisi. Nilikuwana wazo lakinimmaneno yalinikimbia.

Ni kama mtu atakaye kupika ugali akakosa sulfuria. Tulisimamakimya pale mwembeni. Mbalamweziliikuwa ineaangaza kila pembe, ungedhani ni mchana. Mjomba alimitungbulia tu macho kwa utuvu. Alipoona nimenyamaza sana akanikaribia.

"Kongowea, umeniiita katika chembu, wataka kuniambia nini?"

"Nimekuitia kadha si kadha wa kadha. Ila sijui nitaelezaje?"

"Sema tu. Usiogope," alisema mjomba.

"Basi mjomba," nikajasiria kusema, "najua fika kuwa mimi ni mitoto mdogo tu. Sina hekima na uzoefu katika maisha. Sijui ulimwengu ila mpaka inapoishia pua yangu. Macho yangu bado yana kiwi, hayaajaona. Ningali nabitaji mtu wa kuriishika mkono nisije nikakunguwaa nikaangangua. Na tangu alipoanza kuugua mamangu na hata baada ya kifo chake, umekuwa ukinikimu na kunipa amara si kidogo. Umenifadhili kiasi, kikubwa. Fadhilli zako hazina mithili. Nami sina budi kukushukuru kwa wingi wa shukrani. Naomba Rabi akujaalle sana pamojana jamaa yako. Ila naona sasa umefika wakati wangu kuondoka kabisa Tang'a . . ."

Kimya kirefu kikajiri. Mjomba alinittazama kwa mshangao mkubwa.

"Kongowea ati wasema nini?" aliniuliza halafu.

"Nimesema mji wa Tang'a hauniweki tena," nikajibu kwa upole.

Mjomba alinigusa begani kwa mkono ghafla, mkono uliokuwa bado kupata nafuu kabisa. Nadhani alikuwa kana kwamba kachanganyikiwa akili.

"Umepagawa pepo gani?" aliniuliza.

Nilinyamaza jii. Kisha mjomba alinishika mkono na kuniielekeza hadi karibu na mwamba mmoja mkubwa uliokuwa pale mwembeni. Mara nyingi tukiketi kwenye mwamba huo kuota juu. Mjomba alimiketisha mwambani. Alisimama tisti na kutazama mwezi angani kwa kitambo

kana kwamba anautaka shauri juu ya jambo la kusema. Ni dhahiri alikuwa katafrika.

"Mpwa wang'u," alinigeukia, "wataka kuondoka hapa kwa sababu ya huyu mwanimamke?"

Kwa "huyu mwanimamke" mjomba alimaanisha mkewe bilah shaka. Aliusema usemi huo kwa fundo chungu moyoni. Nikatikisa kichwa kukanusha, ingawapalikuwakwelikatika rai yake mjomba. Licha ya kunitesa na kunitumikisha kila uehao, mkazamjomba alikuwa hata kajariibu kunistumu. Pengine hata ingenipasa kuondoka kwa mjomba zamani sana.

"Haidhuru sitaki uende," aliendelea mjomba. "Huyu mwanimamke amenitenganisha na ndugu yangu Salim. Eeh! hata hakutaka nimsaidie mamaiko Zainabu alipokuwa ngonjwa. Sasa anaa . . . Lakini nyumba ni yangu si yake. Utakaa huendi."

"Shoti nende mjomba," nikasema kwa mkazo.

"Hebu skiza," mjomba alishusha sauti ikawa kama mnong ono. "Ningekuruhusu wende wendako. Isipokuwa mambu fulani yatanizulia."

Alimeza funda la mate na kukanayaga mguu mmoja mwambani. Nilielewaa fika kwamba alikuwa anajitayarisha kutoa hotuba ndetu kumisadikisha kuwa haikufaa niondoke kwake. Yeye hakuionga sababu nyingine ya kuniondosha kwake ilia vitimbi vya mkewe Mwana Saumu. Staha ilinizua kukatiza hotuba yake ili kumpa sababu halisi ya azimio langu.

"Alipokuwa akiugua dadangu," alianza mjomba, "alinichchia dhima ya kukulea mpaka nikuuze mke. Huo ni wajibu nisioweza kuupuuza alaa kulihali, mpwa wangu. Siwezi. Zainabu alitaka uwe waweza kujitegemea n'kuachapo. Lakini jitazame pale ulipo sasa."

Mjomba alitoa kitambaa mfukoni akapenga kamasi. Nilikiinamisha tu kichwa kusilizika hotuba ile.

"Mwenyewe umekiri," aliendelea mjomba, "kwamba

bado wahitaji mtu wa kukuelekeza, sio? Ni kweli unao ujuzi kidogowala, lakinihijawa seremala hasa. Hujimudu. Mwezi ujao inshallah n'takuwa nimeshapata shufaa kabisa. N'tafunguakarakana yangu tena. Kishanikutoe kwa Athman uje nikufunze kazi uzuri. N'nataka ujifunze mpaka umakinike kabisa. Eeh! Ushaona? Ufanye ile *trade test* halafu nikupe ala uanze kazi yako mwenyewe."

Mjomba alisita kidogo kuyapanafasi maneno yake kutua katika akili yangu. Alitoa kitambaa tena na kupenga kamasi. "Halafu lipi hili suala la ndoa," alianza kutoa hoja nyiningine. "Nataka uoe mwanaamke adibu na muungwana."

"Mimi sitaki kuoa," nilidakia.

Mjomba akaangua kicheko kikubwa. Kisha akaketi nami mwambani na kunishika begani.

"Lahaula! Ajabu ya shingo kukataa kulala chini! Ni maumbile bwana. Huwezi kupigana na maumbile. Ufikapo wakati wake utamsaka mka kama mwendawazimu. Ndiposa utakumbuka Lo! Kumbe mjomba alisema kweli!"

Nilishindwa kujizua kucheka.

"Moyo wangu ni jangwa lisiloweza kuota mapenzi kwa mwanaamke," nikamwambia mjomba.

"Aah! Sawa. Lakini utakapokuwa mkubwa kidogo chemchemi zitabubujika jangwani na kuyaotesha mapenzi. Na ukiondoka hapa utadanganyika na sura za wanawake wengine wenye takaburi. Kisha utakufa na ningaliju na chanda kili kinywani. Afadhali kulala kattika nyumba ivujayo kuliko kuishi na mwanaamke mkorofi, nakwambia."

Mjomba alinyyamaza tena. Nikanyanyua usonaka kuutazama mwezi uliojifaragua angani. Likaja wingukubwali kaufunika kitambo.

"Nimeshamwona msichana mmoja kufu yako kabisa," alisema mjomba.

Taswira ya umba la Vumilia binti Abdalla ikanipitika akilini ghafila. Moyo ukaanza kunidekadeka. Kwa nini huu

mtoto wa watu kaniganda akilini hanibanduki? Nikawaza. "Kufu yako haswa" alisitisiza mjomba. "N'itazungumza na wazazi wake, ingawa najua hawana neno. Nataka ukishakuwa mkubwa kidogo mkafunge ndoa." Jazba iliyonipata kufokana na mtajo wa ndoa iliponiisha nikarejelea punde kisa na maana ya kumwita njomba faraghani.

"Kwa kweli mjomba," nikajaribu kumwambia, "mji wa Tanga siwezi kukaa tena. Wajua . . . ?

"La! Utakaa," alinikatiza kwa ushupavu. "Mwenyewe hapau mejjithibitishaka kuwamtoto mwema. Najua umestahimili mengi. Unayo subira kama marehemu mamako. Ahaa! Kama ungalikuwa mtundu nisingalikuwa na haja ya kukuzulia kwenda. Lakini wewe ni kijana hariri na mwene hulka njema. Sitaki mazingira mabovu ya ulimwengu yafifishe utu wako wema. Nataka sera yako nzuri isiharibiwe na ulimwengu, ushaona? Hata kama hali katika nyumba yangu huwa ngumu wakati mwingine, vumilia. Kukutunza wewe ni dhima ambayo ni radhi sana kuitekeleza kikamilifu."

Mjomba alikuwa mnene si haba. Niliona ni afadhali angalikuwa mwanaasiya au mwali muu wa dini badala ya kuwa seremala.

Jambo la ajabunikwambamjomba alitoa maelezo marefu kuniadikisha kwamba haikufaa kwangu kuondoka kwake, pasipo kwanza kutaka kujua wapi nilikosudia kwenda na kwa sababu gani. Hatimaye nilimtolea barua aliyonandidika Selemmani. Akanitura nimletee tochi kutoka nyumbani ili asomebarua hiyo. Akaikunjuabarua hiyonakuanza kuisoma kwa ghibu. Ujumbe ule ulipomwelea ukamtuu, alipigwa na bumbuazina kunya amaza kwa kitambo bila kutoa kauli joyote ilie,

"Selemmani ni nani?"

"Mjomba kila mtu amjua Selemmani. Nani asiyemjua?" nikajibu.

"Lahaula! Mwanawee Mzee Mapunda! Lile jambazi! Alaa!

"Nimemkuta Khamisi huko kwa Mzee Uledi. Khamisi alikuwa Mombasa mwaka jana naye ajua sana aliko Salim. Huwezi kupotea. Utakapofika Mombasa, ingia magari ya kwenda Kisauni uwaambie wakushushe Kisauni Msikitini. Ukifika Kisauni Msikitini, basi umeufika. Kamuuilize mtu yeyote hapo akuonyeshe nyumba ya Salim Makame au 'Mpendaraha'. Wamembandika jina huko."

Kutwa hiyo mjomba aliniusi si kidogo. Aliminasihi niwe na unyenyekevumbele ya mamlaka yakila aina na mvumilivu mbeleya magumu yote. Niwatendee watu wote wema iwapo ni katika uwemo wangu kufanya hiyo. Niwastahi watu wa umri wote, walionizidi umri niwaone kamababa au mama na wa hirimu yangu kama kakau dada zangu. Alimionya dhidi ya tamaa ambazo huwaandisi vijana wengi.

"Tamaa huhasiri mtu akahasirika," alisistiza mjomba. "Jaribu kuwanamwingiliano mwema na watu wote. Hurumia waku hurumiwa. Msaidie wa kusaidiwa. Ukitumwa tumika. Usiwenat taraghani na kiburi. Miminaamini ukiwana mwendo kama ambaa umekuwa nao hapa, utafaulu. Usiandame sera mbaya. Huenda watu wasikusifu kwa wemawako. Macho ya wanaadamu yamefumba yasione mema ya mtu wayasifu. Wao huona tu uovu na kuukashifu. Bali Kongowea, daina kumbuka kuwa adabu ndiyo silaha ya pekee, silaha hadidi, ya kuushinda ulimwengu. Na adabu ya mtu ni neno na tendo lake. Ushaelewa?"

"Nimeelewa mjomba," nilijibu.

Kisha Mjomba Kitwana akanishihi niandike barua mara kwa mara na kuelezea hali yangu, nisiwe kama Mjomba Salim. Hatimaye safariyangu yakuondoka Tangai kathibitika kuwako. Nilikuwaniondoke keshoye alfajiri na mapema kwa chombo cha bahari kueleke Mombasa. Nilitaka kwenda Mombasa kama alivyotaka Mjomba Kitwana. Halafu nimpatapo Mjomba Salim ningempima kwenyemizani, ni one kama afaa au hafai kuijua siri ya kumtafuta babangu. Lau afaa basi ningemtia katika amara ya kumtafuta babangu. Kwa

wakati huo sikumjuja Mjomba Salim alikuwa mtu wa aina hani. Sikuwa na habari kama kwake kuliweza kulkalika au illikuwa chaka la simba lisilokaa nguruwe. Pia sikujua kama alikuwa kapera au kaoa. Haya yote yangebainika pindi nifikapo Mombasa.

Lakini kwa wakati huo mambo yangu yalelekeea kutengenea. Nilitamani sana kuondoka Tanga kabla kufika tarehe aliyoitaja Selemmani baruanikwamba angeniua. Nilihofu pengine angeweza kughairi nia na kuja mapema zaidi kabla ya siku hiyo.

Nikampasha habari Bi Rahma kwamba ningeondonka keshoye. Akanitakia salama na kheri. Sikuwaaga rafiki zangu wengine mtani. Hata hivyo nilimwandikia barua Vumilia kule shulenii Arusha, kumwarifu kuhusu safari yangu. Nilimwambia huenda tusionane tena. Kwa kweli haikuwa rafisi kwangu kumwondo msichana huyo katika kipembe maalumu cha moyo wangu. Naye hakwisha kumiaidikia barua tangu alipokwendwa katika shule ya sekondari, ingawa barua zenyewe sikuzijibu kamwe. Barua ile ya kumwarifu kuwa naenda Kenya wala yamkini hatutaonana tema, ndiyo iliyokuwa yangu ya kwanza kunwandikia. Nilimthamini sana lakini sio kwa sababu nilitaka uchumba naye, la hasha. Nilimstahii kwa sababu ya heshima na adabu yake. Tulipokuwa shulenii hakucheka na wanichekao. Mamangu alipokufa alinjhani na kunifuji. Halafu zaidi sana aliyao koa maisha yangu pale aliponionya a kimbele juu ya mpango wa kunipa sumu. Nilimstahii sana naye akanipenda mnio. Lakini sikuwa na matumaini ya kuonana naye tena.

Binamu zangu na mkazamjomba walizipokea habari za safari yangu kwa hisia za mseto wa furaha na huzuni. Usiku wangu wa mwisho Tanga ulionekana mrefu kama miaka ya mangoejo. Nilikeshanikionomba dua macheo yafike kabla janga lolote kuniisibuna kutibua mpango wangu wa safari ya kwenda Kenya.

Sura.ya Nane

Chombo kitiwacho MV *Taafiq* kilikuwa karibu kung'oa nanga tokabandariya Tanga. Ilikuwanimerikebu yaukubwa wa wastani. Ilikuwa alfajiri. Anga liliokuwa na utusi sasa lilianza kuwa na uchechea. Jukwaa la kupungia wasafiri mikono lilijaa sisisi watu waliokujabandarini kuwasindikiza wendani wao. Nilikuwa nimekwisha lipa nauji ya shilingi hamsini na kupewa stakabadhi. Stakabadhi hiyo ilitiwa muhuri wa kuonyesha tarehe hiyo — 7 Julai 1971, siku niliyotoka Tanga. Shughuli za kuagana na kupungiana mikono ziliikuwa moto mmoja pale bandarini.

Mjomba pekee ndiye aliyekeju ralani kuniadi. Machozi ya mwananumue huja kwa nadra sana kama mvua katika jangwa kavu. Lakini hayawi hayawi huwa. Alfajiri hiyo machozi yalimtiririka tiriri Mjomba Kitwana kama mtoto ndogo. Alinipiga pambajana kundondoshea machozibegani. Kisha nikaubeba nkoba wangu na kuingia chomboni. Hatimaye nilisimama chomboni na kumpungia mkono wa kwaheri kwa dakika nydingi, naye akaitikia viyyo hiyyo. King'ora kikalia na merikebu ikaanza kwenda. Nikasikia sikitiko na majonzi moyoni. Nikaifungua milango yangu ya machozi. Hata chombo kilipoanza kwenda Mjomba Kitwana alikuwa kanifungia tu macho kwa jitimai. Nilifikicha macho na kufuta ri:achozi. Moyo ukadunda kama ngoma. Kweii kutengana kuna ghamu.

Katika mkoba mlioubeba mlikuwamo nguo zangu na vitabu vitatu niliyovichagua toka kwa vingine vingi aliviyoviacha mamangu. Kimojawapo kilikuwani cha hadithi nacho kilitiwa *Shani Kubwa*. Kingine kilikuwa ni mkusanyo wa mashairi alloupenda mama sana siku za hayati yake. Kiliitwa *Sauti ya Bara*. Hiindiyodiwaniambayo kwayo mama akinomba nimsomee mashairi na kuyakariri alipokuwa

akiugua. Ilikuwa imetungwa na mtnzini mmoja jina lake Amuj Isokum. Kisha nilikuwa na kamusi ya Kiswahili humo ndani. Katika kamusi hiyo mlikuwa na nakili ya pitcha ya nama na mwananumue mmoja ambaye sikumjua. Nakili nyagine ya pitcha hiyo ndijo iliyokuwa katika fremu ukutani mwa kibanda chetu kabla mama hajafa.

Niliichukua kamusi ile kwa maana kuisoma kulikuwa raha yangu. Ni kamusi ilioandikwa na F. Johnson, mgeni Mzungu aliyetoka kwa Uzunguni akaia kukitalii Kiswahili na kuking'amusu kuliko wenywew Waswahili kwa asili. Jambo hilo huwakirihu sana maashiki wa lugha ya Kiswahili. Wao huona kuwa ni aibu kwa mgeni kuja kuifahamu lugha yako mwenyewe mpaka aweze kufundisha wewe.

Picha yake mama na yule bwana niliichukua kwa sababu nilihitaji ukumbusho mzuri wa kumkumbukia mama, licha ya nakiliya gazetila *Baraza iliyokuwana pitchayake pia*. Pitcha zote mbili ningali nazo mpaka sasa.

Kadhalika nilikuwa na shilingi mia tano na thelathini na sabab zilizobaki baada ya kulipa nauli. Nilizitiza katika mfuko wangu wanyuma wa sururuali pamojana sta kababdi ya melimi. Hela hizo ziliikuwa akiba niliyoiweka nilipokuwa nikipolea vibaruani na wakatinilipoajiriwana Athman. Najua kwamba lau angalikuwa na siha yake kamili Mjomba Kitwana angalikuwa radhi kunigharimia nauli na masrufu. Ingawa sasa alikuwa anaelekeakupona, igitijwa wake wa sikunyinge ulifanya apungukiwe na nafasi ya hali.

Abiria walikuwa wengi chomboni. Chombo kilichuana na msukosuko wa mawimbi ya bahari. Abiria wengine walipiga sogaa na kucheka kwa furaha. Wengine walitembeatembea chomboni. Wapo waliosimama na kutazama mandhari ya bahari. Wengine walisoma vitabu walivyokuwa navyo au magazeti ili kuupisha wakati. Nilitembeatembea pale chomboni huku na huko na kupishanana abiria wenzangu wa kila aina. Wakatimwingine nilisimama na kutazama bahari kama wengine walivyofanya.

Mandhari yaliyonzunguka yalikuwa ya kupendeza. Nilitamani kuwa baharia katika sikuzangu zahalafu. Niliona kama kazi ambayo ilikuwa ya kufurahisha na kutamanisha kwellkwei. Ilmwezesha mtu kufikanchi za mbali na kuona watu wa rangi na kabilatofauti. Niliitikadi kwamba rangi na kabilia ni mapambo tu ya maumbile wala hazipaswi kuwa sababu ya kubaguana. Na kama rangi na kabila ni mapambo basi zinapaswa kupendeza maana mapambo hupendeza na kuvutia. Maumbile yana shani kubwa. Shani kila mahali. Mathalani shani niliyofikiria siku hiyo, ya chombo kizito kuelema majini, ilhali kitu chepesi kama sindano huzama, hakielei. Maji yalituzunguka pande zote. Sikuona kamwe ardhi kavu. Bahari ilikuwa shwari, haikuwa imechafuka hata kidogo.

Nilijisikia salama u salimini. Nilisadiki kuwa Selermani asingalipata namna ya kulpiza kissasi chake dhidi yangu. Bila shaka alikuwa amechelewa mnkatika kutimiza kusudio lake "tukufu". Muradi nilikuwa na furaha kubwa kama kipofu anayetahamaki yuaona.

Miongoni mwa abiria hao palikuwapo msichana mmoja ambaye bado namkumbuka vizuri. Alimikazia macho sana tangu safari ilipoanza. Wakati macho yetu yalipokutana, aliyarembua macho yake kwa ulaghai kama wafanyayyo viruka-njia. Alikuwa msichana kayaya na mweneye haiba. Alikuwa kaupuna si haba. Si mikufu si vipuli si hereni — vyote alikuwa navyo. Marashi aliyojipaka yalinukia kilaa lipopita chomboni. Kinywani alikuwa akimumunya peremende, huku yuafuma fulana kwa uzi wa rangi ya urujuani.

Nilipochoka kuduruduru chomboni nikenda pembeni kuketi na kuitoa kamusi yangu mkobani. Nikaanza kuisoma. Nilistaajabu kuona msichana kanitumbulia macho. Kisha alinyanyuka pale alipokuwa ameketi akaja kuketi karibu nami.

"Asalaam Aleikum," akanisalimu.

"Aleikum Salaam," nikamjibu.
"Mbonanikama nimeshakuona mahali fulani?" aliniuliza.
"Sijui ni wapi uliponiona. Wajua mwenyewe," nikajibu.
"Nadhani ni Tanga School. Umewahi kusomea Tanga School?" akauliza tena.

"Naam nilisomea huko."

"Basi kumble sikukose," akasema. "Wewe si ni yule kijana aliyeshindha katika mashindano ya uandishi mkoani? Sijui ulikuwa waitwaje. Lakini tulikuja kukubandika jina la Kongowea Mswahili."

"Ndivyo niitwavyo mpaka sasa. Lakini mimi sikukumbuki."

"Huwezi kunikumbuka. Jina langu ni Amma. Nilisoma hukomwakammoja tu. Baba alikuwa akifanya kazina lumuuya ya Afrika Mashariki kule Nairobi. Akapata uhamisho mpaka Tanga. Lakini alikuwa Tanga kwa mwaka huo mnioja tu. Alihamishwa tenampaka Kampala. Ni wakathihuo tulipokuwa naye Tanga, ndipo uliposadifu kuwa mshindi wa tunzo la uandishi. Hata nikwasahau wanafunzi wote wa Tanga School, siwezi kukusahau wewe. Tena ulikuwa mpole sana."

Nilinyamaza kwa kitambo. Msichana yule akaniuliza nilichokuwa naenda kufanya Mombasa. Nikamjibu kuwa nilikuuwa ninamtamblea mijomba wangu aishiy'e huko. Aliendelea na kufuma fulana, nami nikawa nasoma kamusi. Nilipokuwa nikiufungua ukurasa mnioja wa kamusile, picha iliyokuwa andani illotoka na kuangukachini. Nilipojaribu kuigota yule msichana Amma alikuwa ameiwahitayari. Badili ya kunipa moja kwa moja, akaishika ili kuitundua vizuri. Akatabasamu. Akaniangalia. Kisha akaiangaliyahio pichatena.

"Hawa ni nani?" akasaili.
"Huyo ni mamangu," nikamjibu.
"Huyuni mamako! Zainabu Makame alikuwa mamaako!"

"Naam."

"Alikuwa mwimbaji hodari. Napenda rekodi zake sana. Basi pole kwa msiba uliokusibu."

"Nishapoa."

"Niliwahi kuonyeshwa mamako tulipokuwa tukiishi Tanga. Nilimwona mara mbili tatu hivi Bali sikuju kuwa alikuwa ndiye mamako. Lo! Alikuwa mwimbaji kweli."

Kimya kikajiri. Chombo kilikuwachapambana na kuinuka na kushuka kwa mawimbi ya bahari. Mazungumizo baina ya abiria wengine yalkolea. Amina bado alishika picha ile mkononi.

"Nahuyumwingineninani pichani?" alimwashiria kidole yule bwana Mwafrika mwenye umbu la miraba minne, aliyeketi sako kwa bako na mamangu kwenye dau ndogo.

Sikumijibu.

"Huyu mwanaumene ninani? Nibabako?" aksauliza tena.

"Ata!" nilidakia. "Huyu mtu mimi simjui."

"Mnafanana naye sana," alikuli Amina. Akanirudisha

picha hiyo nikaitia mkobani.

Muda mfupi baadaye mkagua risiti akatufilia. Amina akaitoa stakabadhi yake pochini na kumpa yule nkaguzi. Alikuwa mbilikimo mnioja mnene aliyekuwa na miguu ya matege na macho mawenge. Nikatia mkono mfukoni ili kumtolear risiti yangu. Lahaula! Mlikuwa hamna kitu. Hata shilingi zangu mia tano thelathini na saba zilikuwa hazimo. Nilitatarika nisijue nifanyaje.

"Toa risiti kijana!" alisema huyu bwana mwénye miguu ya matege kwa ukatili.

"Nilikuwa nayo humu mfukoni pamoja na hela zangu lakini sasa sizioni. Pengine nimepoteza."

"Pengine nimepoteza? Sisi twajua ujanja wa vijana wa siku hizi. Tumeona wangapi maayari kama wewe? Stowaway wanaodandia melini ili kwenda mahali bila kulipa naujisiku hizi wengi. Sisi hatudanganyiki yake. Wewe katoe strakabadhi ya nauji uliyollipa au sivyo nikurushie baharini, uliwe na papa. Toa stakabadhi au uteo pesa," alifoka yule nkaguzi. "Usiniletee Kiswahili hapa. Ehe! ukitaka kwenda safari yambali muulize babako akupe hela za nauji. Leonile.

Utakiona cha ntéma kumi."

Watu chomboni walinitazama kwa mshangao. Nilifedheheka. Nilikuwa nateitemeka na jasho kunitoka. Amina aliniangalia kwa jicho la huruma na imani. Yule nkaguzi akanishika ukosi wa shati na kuminanyua kwa halambe halumbe.

"Nitakutupamajinijambazibwege wewe," alitoa vitisho. Akanizaba kofí moja nikaona vimulimuli na kuperesuka. Amina alipoona hivyo alifunga pochi yake na kutoa ndani shilingi hamzinina kumpa yule nkaguzi. Akamsihii azichukue kama nauji yangu. Yule mbilikimo akazitwaa na kuziweka mfukoni. Hakutoa stakabadhi. Kisha akaendelea kukaguwa stakabadhi za abiria wengine. Niliporudi kuketi chinimahali alipoketi Amina kichwa kilikuwa kinaniwanga. Nikamshukuru sana Amina kwa wema alionitendea.

MV *Tawafiq* ilipowasili Mombasa bandarini machweo yalikuwa yanakaribia. Jua lilikuwa limezama upande wa magharibi. Nikamwambia Amina kwamba nilitaka kupanda magari ya kwenda Kisau ni alikoishi mjomba, lakini hata hela moja sikubakiwa nayo mfukoni. Akaniuiliza kama nilikuwa naujua miji wa Mombasa. Nikamwambia kwamba hiyo ndiyo iliyokuwa mara yangu ya kwanza kuuwasilia. Akasema kuwa angalinipa pesa za nauji, lakini haikuhalisi mtu mgeni kama nilivyokuwa, kutembea usiku mahali asipopajua. Akaniomba sana nenderay alikoishi halafunia tufute maskani ya njomba keshoye. Sikuwa na budi kukubali mwaliiki huo.

Tukaingia pamoa katika gari moja kachara. Kila mmoja aliupakata mzigo wake tulipoketi katika viti vilivyonamiana na kusukasuka. Gari hilo lilijaa wasafari mara moja. Kisha lilaondoka kuelekea janibu za katikati ya kisiwa cha Mombasa. Mlimi na Amina tukashukuma mahali paitwapo Mwembe Tayari. Tukufuata uchochoro uliopita baina ya nyumba nyingi kongwe nyuma ya sokola Mwembe Tayari. Safu ya wanawake wallovaa mavazi haba na kuketi katika stuli milangoni ndiyo mandhari iliyotukabilii. Walikaa kiholela, hawajali hawabali,

kana kwamba macho ya wapita njia yana pazia. Aidha waliwakonyeza machona kuwauvutavuta wanaume wapitao. Aibu hawakuumbiwa wao.

"Ehh! Amina hujambo?" likasema janajike moja jitu hasa, nene, maguu limeyatupa huku na huku na kuikuda minisketi barabara kuyasasambua mapaja yake mororo.

"Sijambo," Amina alijibu salamu za jitu jike hilo nene liliokwuwa limejaza stuli hata isionekane vizuri. "Naona usharudi na kisura weel!" likaendelea kusema huku likiniashiria kidole na kunkonyezea macho.

"Huyu, ni ndugu yangu," akajibu Amina akatabasamu. "Basi," likasema janajike hilo huku likiamka, "kama ni ndugyo o kanipe mimi nimempenda sana."

Punde si punde jitujike hilo likanikaribia na kunivaa kwa halambe halumbe. Likaniyuta kuelekea chumbani mwake. Jitihada zangu kujinasus toka kwa mnasó wake hazikufua dafu. Riboriboo za yale majanajike mengine zikahanikiza kila pembe. Vicheko vikajaza hewa.

Tulipofika milangoni, Amina akanishika kiunoni na kunivuta nyuma kwa nguvu zake zote. Nikachopoka ghafla mikononi mwa jitu jike lile ambalo lillianza kuchekacheka kwa dhihaka. Vicheko vya majanajike yale mengine vikaongezeka hata zaidi.

"Huna adabu bwewe wewe," Amina alitokwa na tusi. "Wacha ujuba nawe," lile jitu jike likajibu na kukenua mdomo, mikono limeshika nyongani. "Hukumbuki umenipokonya wangapi? Leo wahania kila pembe, wa kufyotoloka hakuna. Lakini mama eeh! kesho hiyo sura itakwisha. Kila ua zuri hunyauka halafu."

"Acha utesi basi," aliiingilia kati mwanamke mwengine mtambo wa kimoo. "Shakila wewe huoni mwenzio katoka safari matanga na wamfanyia matani?" Akalishika lile jitu jike na kuliketisha kwenye stuli.

Amina akanishika mkono ghafla kwa hamaki tukenda zetu huku majanajike hayo yakinong'ona na kucheka. Hatimaye tukaifikia nyumba moja yenye mlango wa madebe yaliyokunjiliwa na kupigiliwa pamoja. Amina akautoa ufunguo pochini na kuifungua hiyonyumba. Akaingiandani nakupapasapapasa gizzani. Alipopata kiberiti akawasha nacho taa aina ya kibatari au "tandikamilale" kama niliyosikia wachuuzi wengine wanayyoita.

"Karibu ukae," akanikaribisha ndani na kunipa stuli moja regerege nikaketi.

Ilikuwa nyumba ya chumba kimoya na kitanda kilichokuwanayuma yapazia ya rangi ya manjano. Fondogoo la maembe yaliyooza yalinuka mpaka mle chumbani. Amina alianza shughuli za mapishi moja kwa moja. Hata hivyo alikuwa kanyamaza jii. Haikosi kakera wa na ushabaki wajitu jike hilo. Alichambua mchele kwenye ungo, akawasha jiko la makaan na kuupika mchele huo. Nami nikajinyamazia huku nikikikumbuka kituko kilichokwuwa kimetokea punde kwa fadhaa. Nilijiliza maswali mengi kuhusu kazi ya majanajike yale nisipate jibu. Aidha nilikuwa na tuhuma nyalingi kuhusu kazi aliyoifanya Amina ili kujikimu. Msshawasha wa kutaka kujua nususizi ya mambo ukanielemea pakubwa hasa kwa maana mlango wa Amina ulibishwa na wanaume sijui mara ngapi.

"Amina fungua." "Amina fungua."

"Nenda zako nina mgeni," Amina alikuwa akijibu. "Mwanamke au mwanamke?"

"Mwanamke."

Kisha abishaye alikwendu zake. Muda si muda albisha mwengine na mwengine na kujibiwa kwa maneno yayo hayo kwa hayo. Nilishangaa ghaya ya kushangaa.

"Amina," nilijasiria kumwita hatimaye.

"Naam," akaikitika, macho kanikodolea kwa hawaa ya kjanajike.

"Tafadhali nambie, nini watanyacho wale wanawake?"
Amina aliangua kicheko kikubwa na kutikisa kichwa kwa kimako.

"Si wamo katika kuzumbua riziki yake?" alijibu. "Hiyo ndio riziki walioandikiwa. Hapa duniani hakuna kazi mbaya. Kwani hujaskia msemo kazi mbi si mchezo mwema."

"Wafanya kazi gani hawa?" nikauliza kwa umbea.

"Usijite hamna zo Mswahili. Hawa wenzangu wamo kwenye chumo bwana, ushaona? Biashara haswa ya 'nipe nikupe' katika ulimwengu huu wa toa na twaa. Si hoja kama biashara yenyewe ni halali au haramu: hoja ni kama muuzaji na mnunuzi wameridhiana."

Kisha alinuka akaepua sufuria toka kwenye jiko. Akapakuwa wali kwa sahani moja na kuchomeka ndani vijiko viwili; kimoya chake na chengine changu. Akavuta stuli nyungine karibu nami. Hapakuwa na meza katika chumba hicho cha kikata.

"Karibu tule," alisema Amina.

Ulikuwa wali pukute, nasi tuliula mkayu.

"Washangazwa sana nahawa wenzangu, sio?" aliniuliza huku anigusa begani kwa mkono wa shimali.

"Unawaita wenzako hao?" nikaumuuliza.

"Sasa? Yetu manoja ati: ya kheri na shari," alisema Amina ilhali acheka na kuyarembua macho kilaghai. "Wanaume wana hanjamu ya mambo; sie tuna haja ya pesa. Basi."

"Afadhali utopasi au kufanya kazi *mortuary*," nilijibu.

Amina alicheka tu. Sasa kasahau kero aliyofanyiwa na Shakila.

Tuliula wali huo tukaumaliza mshumbi mzima. Amina akaiosha sahani na kujaza maji kwenye karai. Akaiweka karai katikati ya chumba.

"Majii haya hapajeeh! utalkoga?" alinisaili.

"Sitaoga," nikamwambia kwa mkataa.

"Waniogopa mimi?" Amina alicheka. "Najua

washangazwa nami sana? Ulimwengu umenishupaza na kunikoromaza yakhe. Ngoja utsaona nikikoga papa hapa halafu."

Nilitmazama tu nikiwa tuli. Punde muziki kutoka kwa redio yajiriani ukawa wadunda kwelikwelii. Ilikuwa rekodi ya Kilingala. Amina alitekwa ghafla kwa mawimbi ya muziki ule akaanza kudengua kiuno, mwanzo aste este kisha kwa kasi kama ambaye kazaliwa bila mfupa mwilini. Langu lilikuwa jicho tu. Rekodi ilipokwisha alifuta stuli akaketi na kufuta jasho.

"Mbona umenyamaza hivyo?" akaniuiliza.

"Si neno," nikaanjibu.

Akainuka na kutoa chanuo kwenye kisanduku kidogo kilichokuwa uvunguni inwa kitanda. Akaketi kwenye stuli na kuanza kuzichana nywele zake za kipilipili.

"Niwie radhi kidogo," nilitamka hatimaye. "Sijui kama utsaona kama n'natovukwa na adabu kwa kuuliza hili?"

"Ulliza tu, usiogope. Kuuliza si ujingga."

"Hebu nambie uliingajie katika hili dimbwi la ufsiki?" "Vuta n'kuvute ya maisha," Amina alijibu na kuendelea kuchhana nywele zake. "Zamani tulikuwa watu ati, usituone leo tumehayawanishwa na dunia. Kila mwacha samboye huenda ali mwananamaji."

"Mimi nilizaliwa Dodoma," Amina alianza kunismulia kale yake. "Babangu alikuwa mtu mwene yake. Alikuwa na cheona ulwakatika Jumuiya ya Afrika Mashariki. Alifanya kazi kwengi katika Afrika Mashariki. Kila alipoenda sisi aila yake tulienda naye. Tulikuwa tumetononoka si haba mpaka adawa ilipozuka baina ya wazee wetu."

Kimya kikapita kitambo huku akianza kusonga nywele. Alikuwa nadhani anavuta kumbukizi za awali yake. "Nini kisa na maana ya adawa hiyo?" nikauliza.

"Mama hakudiriki kumzalia baba mtoto wa kiume," allerendelea Amina. "Tulikuwa mabinti watano. Basi ugomvi ukashitadi. Mwishowebaba alipohamishwa toka Tangahadi

Kampala, mtengo ukajiri. Baba akaao mke mwengine na dadazunguwotewakaendanaye. Miminilistahabukufuatana na mama hata Dodoma. Hukonayeakaolewanajitujengine.

"Wamwita jitu kwani?"

"Jibaba la kambo hili!" Amina alisema kwa hamaki. Akaamka na kuanza kudururduru chumbani. "Lilikuwa fedhuli na lenye ukware wee! Nakwambia llinikalia mguu wa kausha katika kila jambo." Amina akarudi kuketi. "Hivi unioneavyo ningekuwa nimeolewa, tena kwa nems," aliendelea.

"Nilikuwa nimempata mchumba mmoja Mkenya. Tulipendana chanda na pete. Alikuwa mwaliimu wa lugha ya Kiingereza katika sekondarimaja kule Dodoma. Nakwambia alikuwa anauteuma Umombo kama ambaye kazaliwa huko kwenyewe. Basi wacha lile jitu liupinge uchumba wetu. Likdai ati haikuhalisi nirolewe na mru wa kabila na taifa jingine. Mchumba wangu Onyango akarudi kwo Ukwala. Nasikia alipatanyumbahuko." Amina alisita kusonganyewe akaanza kufikicha macho. Haikosi kajitionesha kidonda.

"Siku moja," Amina alisema kwa sauti iliyopwelewa na huku kashika tama kwa jitimai, "mama, alienda safari Sumbawanga kumwona kakake. Akaniacha nyumbani na lile jitu. Nilikuwa tunda bichi sijadokolewa hata na ndege. Lile afritilenyi vitimbi vishindavyoya Firauni! Usiku ulipoingia likajitoma chumbani mwangu. Kuzinduka usinginzini n'kakuta limejitupa kitandani. N'kajariibu kufurukuta lakini wapi! Likanilazimisha kutenda tendo lisilofikirika. Wallahi! siwezi kulisamehe hapa duniani wala akhera." Machozi yalianza kumchirizika.

"Lo! Alibwaga zanihuyobwana," nilidakia. "Pole Amina, pole."

"Nililingiwa na wazimu au mahoka sjui," alisema Amina baina ya kwikwi za kilio. "Lo! mama na binti kukaangiwa kwenye kaango moja! Maisha yalikosa maana. Yakawa sawasawana ganda tupulayai. Matumainihakuna. Heshima hakuna. Miiko hakuna. Unyama umtewatoka wanyama na

kuwaingia wanadamu. Hakuna asokuwa mbwa koko au pakashume. Nikaamua kujahapa Mombasakuhi unionavyo hivi. Pana ajabu gani? Kwanibahari miminimeitia chumvi?" Amina alikuwa sasa intenzi wa yote katika mchezo mbaya usiojua mipaka wala staha. Lakini nilivompima nilmwona hakufaa kuingia katika uwanja huo. Alikuwa na moyo wa hurumana utuwema. Kamasi kwa fadhila zakenisiziamka wala kuzililia, mambo yangeniendea tene chomboni. Kisha aksamua kunikirimiana kunipamahali pa kulala hadikeshoye. Alikuwa mwema. Alinidokeza kuwa alikuwa hajawahi kurudi Dodoma kwa miaka mitatu mtawalia. Aliingilia ukahaba akiwa mdogo hata ubwabwa haujamtoka shingoni. Halafu akasikia habari ya kifo cha babake wa kambo aliyemtenda kitendo. Alikuwanahiarriyakukataa kuhudhuria matangahayokwa sababuhiiyo. Huyomwananumee alikuwa ndulihasa. Bali Amina hakukataakwenda. Alichaguakwenda matangani. Aliona ni wajibu usioepukika kwake kufika nyumbani, japo kusamehe ni rahi hisikuliko kusahau makuru hu ambayo mwanaadamu hukirihishwa na mwenzake akakirihikanayo. Hivitulipokutana chomboni alikuwa atoka katika matangahayokule Dodoma. Lakinialipokuwa akitrudi Mombasa aliamua kumpitia shoga yake mmoja aliyekuwa akiishi Tanga, almuradi wajuliane hali. Ndipo sadfa ikatukutanisha naye chomboni.

Nilipopiga darubini nyuma sikuweza kumkumbuka alivyokuwashuleni Tang School. Alikuwa huko kwamwaka mmoja tu, tena hatukuwa katika daraasa moja. Nilikuwa katika daraasa la sita; naye alikuwa katika daraasa la saba. Lakini kwa namna aliyvotoa maelezoyake marefu, nilbainikuwa hakuwa kaharibika vibaya vibaya.

"Usidhani naifurahia sana kazi hii," alisema.

"Wakati mwinge ninajuta kwa nini niliazimia kuutukanisha uke hivi. Lakini naona nikiacha nitakidhi vipi maslaha yangu?"

"Ni kweli Amina," nilisema "lakini wewe si kilema. Huna kilema chochote. Una macho na mikono yako. Waswahilihusema penye niapanja. Aidha bado ungalina uzuri wako wa ujana. Huenda ukapata hata mume wa kukuo. Mwenyewe wajua hatari zinazokukabili kwasababu ya kazi hii. Najua si sahali. Lakini ukijitahidi utawesa."

"Siwezi yakhe," alitoakauli Amina. "Siwezi. Nimewazia hilo siku nyiringi. Lakini aliyezoa tumbaku tambuu haiwezi." Mwishowe Amina alivua nguo zake na kuoga mle mle chumbani pasihaya. Wasionahaya wana mji wao. Nilifumba macho na kujitahamnazo. Baada ya kuoga akajifunga kanga na kupangusa sakafu ile ya saruji kwa raka moja kuukuu. Maandishi yaliyokuwa akenye kanga yalisema, "Uchawi wa *mwanamke ni ulimi wake na machozi*" Akaingianyuma ya pazia kuliukokuwa na kitanda na kuniambia, "ndoo tulale."

Niligitushwa mno na wito huo. Nikaingiwa na tutukiko la moyo. Huyu mwananamke ana nini? Niliwaza. Nilinyamaza kwa kitambo. Kisha akanita tena.

"Kongowea jamani ndoo tulale, tumezungumza sana. Nadhani umechoka tiki."

"Mimi rawe tulale? Tutalala vipi?"

"Kwani kuna ubaya gani. Sisi si maharimu," alijibu Amina na kucheka kicheko cha ajabu.

"Isitoshe wewe mwenyewe ni kijana mzuri sana. Hakuna

cha kutuzua," aliongeza Amina.

"Kunalo la kutuzua," nilimwambia kwa mazingatio. Kwa kiombo cha sautiyangu nilitaka ajue kwamba sikufanya masihara kanwe.

"Litakalotuzuia ni heshima. Suala la sisi kulala pamoja halina mashiko wala murua."

"Basi tutalala kama ndugu wa kike na wa kiume basi," akaongeza Amina.

"Amina tafadhalli," nilikuli. "Sitaki kuonekana kama mtovu wa shukrani kwa takrima yako na hisani yako. Lakini

fikiria heshima yako na yangu. Nakuheshimu sana na kuijheshimu mwenyewe. Najua una moyo safi. Lakini wewe na mimi ni wanaadamu. Nyoyo zetu zatudanganyya kuwa hatutafanya kitu. Tutalala tu. Tusidanganyike. Afadhalli kutahadhari kabla ya hatari."

Amina hakuwa mshupavu wa shingo. Aliuelewa msimamo wangu madhubuti. Alivaa nguo na kusema ataniachia chumba ende kulala na mwananamke mwagine jirani.

"Watu wote wangalikuwa kama wewe pasingalikuwa mwahanaharamu hata mmoya," alisema alipoufungua mlango kuondoka.

"Hamna mwahanaharamu," nikajibu "kitendo ndidho cha haramu."

Amina akaangua kicheko kikubwa na kuniaga.

Sura ya Tisa

Asubuhi iliyofuatia Amina alitoka kwa jirani alikolala na kutayarisha staffahii. Baada ya sisistote kusebeha alimpiana nauli yakwenda Kisauni kisha akanisindikizahadi kituo cha Kenya Bus Services ambacho kilikuwa karibu sana na nyumbani kwake. Nikalipanda basi moja la kwenda Kisauni. Nilimshukuru kwa wingi wa shukurani. Nilimweleza kondakta kwamba nilikuwa mgeni na kwamba nilitaka kushushwa Kisauni Msikitini.

"Aisee dereva huyu kijana haljuwi kabisa ni mgeni, mweke pale msikitini," kondakta alimwaraiifu dereva alipoona tumekaribia Kisauni Msikitini. Basi likasimama. Nikamshukuru sana dereva huyo na kondakta na kushukua. Basi likaenda.

Pindi niliposhukka chini nikakumbana na kamsa za "mwivil! mwivil! mwivil!" Kutahamaki nikamwona kijana mvulana mnmo anafurushwa na umati wa watu kunelekea. Mutummojamkota alichomozea uchochoroni aliposikia kamsa hizo. Akakabiliana usokwaa macho na shababi yule. Akamzaba kondela kichhwani liliombwaga chini. Punde umati ulimfikia na kuanza kumpiga kitutu. Alinyanyuliwa toka chini kama tiara inanyuliwavyo na upepo. Mvua ya makonde na vibao ilindelea kumnyia.

"Ua! ua!" sauti za watu wenye ghadhabu ziliamrisha. Akaangukachini, damuyamtoka kinywani. Ndiposa kijana mwingine mwenze miguu ya mbinu ya mvungu akapenya katikati ya umati na kupaaza sauti, "Jamani mwoneeni imani. Misimuue tafadhali." Lakini umati wenye hasira uiendelea kumpiga kijana yule, na kumchania nguo. Kufumba na kufumbua yule ghulamuu akabakiuchi, hana hata kivazikimoja mwilini.

"Basi imetosha," baadhi ya watu walianza kusema.

Yile mshukiwa akaamka taratibu. Damu ilikuwa sasa yamtoka sana' puani, kipajini na mdomoni. Alikuwa uchi. Akapepesukapepesuka kama mlevi chakari kuelekea uchochoroni. Wanawake na vigoli waliangalia kando au kufumba macho wasimwone. Yaliyompata yalikuwa bidhaa ya wizi wake.

Watu wakaanza kufumukana na kuendelea na shughuli zao. Nikamwendea bibi mnjo baada ya chamkano hiloi anionyeshe kwa Bwana Salim Makame kama alikuwa ajua huko. Yule bibi akamwita yule kijana mwenze miguu ya mbinu za mvungu. Huyu ndye aliyekuwa wa kwanza kumteetea mvulana aliyekuwa akipigwa. Alikuwa kasimama katika kikundi cha wanaume wengine waliokuwa wakisimuliana yaliyokuwa yametukia.

"Rashid" alisema yule bibi alipokuja yule kijana, "huyu bwanamdogo hapa ni mgeni wa Mpendaraha. Naona ajabu."

"Alaa!" alimaka Rashid. "Wewe ni mgeni wake Mzee Salim Makame?" akanisaili.

"Naam," nikamijibu.

"Watoka wapi?"

"Natoka Tangia. Salim ni mjomba wang'u."

"Ahaa!"

"Basi nitakuacheni wanangu," yule bibi alisema. Nikamshukuru naye akenda zake, huku yuacheke na kutikisa kichhwa. Rashid alimyamaza kwa kitambo. Akanikagua toka juu hadi chini. Macho yetu yalipokutana niliweza kuona kwamba alimionea huruma. Hatimaye aliniambia niandamane naye.

"Lo! Mnafanana mnona Mzee Salim," alisema tulipokuwa twatembea.

Tukufuata barabara yamchangaliyopitabainayumbazilizoezekwa makuti. Minazi iliyumbayumba kwa upepo mwanaana wa asubuhi. Ilikuwa kama saa tatu hivi.

Tulikwenda tukizambua nyayo na baina yetu kimya kilitawala. Tulipofika karibu na mwembe mmoja mkongwe,

tulibeta na kukabili mlango wa nyumba moja iliyokuwa imetunzwa vizuri. Mawaridi na maasumini yalioteshwa na kujizongenezza mlangoni na dirishani kwa haiba. Ilikuwa nyumba ya kupendeza. Mkabala mwa nyumba hii maridadi palikuwapo nyingine iliyokuwa mfarka kabisa, ingawa zote mbili zilikuwa nyumba aushi riazo zimeezekwa mabati.

Hiyo nyumba ya pili ilikuwa kama mahame, haikaliwina watu. Madirisha yalkuwa yamepasukapasuka vicio. Nyasi rdefu ziliota mpaka mlangoni. Mlango wenyewe ulikuwa umekomelewa kwa makufuli mawili.

Rashid alitoa kicha cha funguo mfukoni na kufungua mlango wa ile nyumba nzuri. Ilikuwa nyumba ya vyumba viwili. Katika ukumbi mlikuwa na makochi na mapambo yaliyopendeza. Rashid akaniambia niketi. Nikajipweteka kochini. Katika ukuta mnioja picha moja ya Rashid na banati mnioja mzuri ilikuwa imeangikwa katika fremu. Nikawa na shaka kama hapo palikuwa haswa kwa Mjomba Salim.

"Kwake Salim ni wapi?" nilikatiza kimya kile.

Rashid alikuwa ameleti kochini na kushika tama.

"Pale," alijibu Rashid huku aonyesha kidole kueleka upande wa nyumba ile iliyokuwa kama ganjo. Nilipigwa na bumbuazi. Sharuti pawe na jambo liloenda kombo. Kimya kilijiri tena.

"Uifika Mombasa linii?" aliliza Rashid.

"Jana," ni' amjibu.

"Uilala wapi?"

"Nililala Mwembe Tayari."

"Pole kwa safari."

"Nishapoc."

"Jina langu ni Rashid Omari. Wewe waitwaje?"

"Mimi ni Kongowea Mswahili."

"Ahaa! Una jina kweli!" alicheka kidogo Rashid. "Basi

Mswahili kwa mijomba wako umefika, ni pale ile nyumba. Hata hii nyumba ni yake pia. Mimi ni mpangaji tu. Balli nasikitika sana. Una bahati mbaya. Kama uonavyo ile si nyumba, pale ni ganjo. Hapaishi mtu pale."

"Basi mijomba nitampataje?" nikamuuliza.
"Kumpata kwenyewe ndio mtihani," aliginiza. "Wajua pana kisa kirefu sana. Pana kisa kirefu mwenzangu. Hebu nambie, unakunywa soda gani?" aliniuliza.

"Fanta," nikamjibu.

Akaondoka hima na kuniacha nyumbani. Alielekea katika duka liliokuwa pembeni.

Alipoondoka nilipata wasaa wa kuikagu mandhari ya nyumba ile, mbali na fikira zilizosokotana akilini mwangu. Katika upembe mnioja ukumbizonipalikuwa na runinga aina ya Sanyo. Karibulkidogo na runinga hiyo kulikuwa na kinanda cha kisasa cha sahanzi za santuri. Ulikutani upande mwagine palikuwa na saa ya ukutani yenye akrabu za madini yenye thamani iliyoila tik . . . tik . . . tik . . . Muradi nyumba ilionekana kama ya mtu aliyejimudu kiasii; si tajiri sana wala si maskini.

Rashid aliiingia punde kabeba *Fanta* mbili. Akavifungua vifunko na kuumimina soda kwenye gilasi mbili, moja yake nyiningine yangu. Kisha alilinuka kwenda kuweka rekodi ya santuri kwenye kinanda. Ilipoanza kuumba iliniletea kumbukizi za marehemu mamangu dhahiri shahiri. Nilipopiga mkupuo wa soda ile machozi yalinilengalenga machoni. Ilikuwa sauti ya mama iliyokuwa ikiimba.

Ujapo msiba, pamwe na kiweve

Wewe ndiwe tiba, mfariji uwé

/ mu Unipe mahaba, tutakalo liwe

Amu Nilalapo pale, lala hapo nawe

Nikilacho kile, kile hicho nave

Niliayyo vile, lia viyyo nave

Kumbe Rashid alikuwa ashiki wa taarab.

"Basi mwanaamke huyo alikuwa akiimba kweli," alisema Rashid. "Zainabu Makame alijaaliwa kipawa cha kuimba. Looh! Kifo ni mwizi mkubwa wa kuiba kila kilicho bora."

Yankini Rashidhakuwana mwaqjuuya uhusiano wangu na Zainabu Makame. Kwa wakati huo sikumwambia lolote. Rekodi hiyo ilipokwisha hakuiweka nyingine.

"Nilikwambia kuwa mambo ya mjomba wako ni kisa kirefu," alisema huku apiga funda la soda. "Ulimwona yule kijana aliyekuwa apigwa na watu pale barabarani? Yule niliyemiteea wasimue?"

"Yule mwizi?" nikaitikia.

"Naam, huyo," akasema Rashid. "Kijana huyo aitwa Bakari. Ni mtoto wa mjomba wako. Sidhani kama mwajiana na huyo binamu yako."

"Hata mjomba mwenyewe nilimwona kitambo sana. Alikuja Tanga nilipokuwa mdogo minopengine miaka mitatu au minne hivi."

"Basi Bakari ni mwanawee," akaongeza Rashid. "Ni jiji hodarikweli. Mara unaskika kaiba hiki mara kile. Yuatezana uhai wake huyo. Mara ngapi ameponea tundu la sindano. Mjomba wako hakuzaa mwana, alitoa tu maradhi tumboni. Basi leo yasemekana alikuwa amenyakuwa pochi ya mwaniamke mmoja mtalii. Yule mwaniamke Mzunguakapiga kamsa watu wakaanza kumfukiza Bakari. Lo! karibu wamfishes maskini. Sijui kwa nini anapenda kuvunda sharia. Nimeniusia sikuunyingi aate kuwa sinzia na masikio kayatta pamba. Pengine ni ile bangi anayovrutu imchocheayo."

"Na mjomba mwenyewe yu wapi?" nikamsall.

"Mzee Salim hajulikani aliko. Sasa karibu mwaka mzima hajaonekana hapa. Wengine husema alikwenda Uarabuni wengine alikwenda India. Kuna wasemao alijitosa baharini. Hajulikani inusisi yamambo. Yasemekana alionekana karibu bandarini mara ya mwisho."

"Na ulisema kuwa hii nyumba uliyopanga ni yake?" nikamuuliza Rashid.

"Naam ni yake. Lakini si hii tu. Anayo nyingine kule Mtwapa amepangisha watu tena, licha ya lile ganjo lake pale. Nyumba hizo kanunua mwenyewe."

"Lakini mimi nikidhani alikuwa kuli tu wa kupakia na kupakua shehena forodhani. Alipata wapi hela za kununulia nyumba hizo?"

"Nasikia zamani alipokuja toka Tanzania alikuwa kuli kwa muda fulani. Kisha siku moja alishiriki katika mchezo wa bahati nasibu akaibuka na ushindi. Alipata tita la noti ambalo hakulililia wala kuliamkia. Alilala maskini akaamka tajiri. Akanunu hizinyumba tattuza aushi. Moja ikawa yake mwenyewe na mbili — yaani hii na ile iliyoko Mtwapa — akaamua kupangisha. Kuinamako ndiko kuinukako ati."

"Na mamake Bakari yu wapi naye?"

"Lo masalale! Mke wa Mzee Salim yupo. Mamake Bakari yupopapa hapa Mombasa. Jina lake Wambori. Lakinimaskini hazimtoshi, sijui kapagawa na pepo gani. Ukimwona utamwonea imani. Alikuwa mwaniamke mwaniyeye heshima zake kweli. Sasa anakula pipani. Hasidi wamepewa kiteko wanateka."

"Na Bakari aishi wapi?"

"Sijui. Alikuwa jela babake alipopotea. Aliporudi alikuta ule mlango wa nyumba umekomelewa kwamakufulimawili. Kama ulivyoona—yangalipo mpaka sasa. Nikamwambia aje kuishi nami akadinda. Akamieleza yuaenda kustakimu na rafikize. Sasa sijui anaishi wapi. Lakini yeze kila mwisho wa mwezihuju kudai kodi yanayumba. Nawizindioibada kwake sikwambii ule uraibu wa bangi. Alianza utundu kitambo. Nadhani alitendekezwa na mamake sana. Kila alichokitaka aliipewa alipokuwa mdogo."

"Na babakeje? hakumdekeza mwaniawé pia?" nikauliza.

"Mzee Salim alionekana nyumbani kwa nadra sana. Alikuwa apenda raha kweli. Ungempata vilabuni anasharabu vileo. Alijiita Mpendaraha tangu hapo hata jina hilo likawa lake haswa lilliosibu. Hakuwa na wasaa wa kuweza kumdekeza Bakari moja kwa moja. Mamake ndiye aliyemdekeza. Wajua Bakari ni mwana wa pekee na mtoto kama huyó huharibiwa na mapenzi ya mama yaliyokithiri.

Dawa ikizidi sana huwa ni sumu."

"Na mwenyewe mjomba ni mtu wa aina gani?"

"Mzee Salim ni kama fumbo tabia zake. Ni muhali kumuelewa. Wakati mwininge alikuwa hasadikiki. Kwa mfano alikuwa akituambia kuwa Zainabu Makame ni nduguye. Lakini Zainabu alipokufa hakwenda matanga. Nadhani alitaka kujinabisha tu na huyu mwimbaji matata. Tuliona ulikuwa ni uongo."

"Si uongo," nikadakia maneno. "Zainabu alikuwa mamangu." Rashid alipigwa na mshangao kwa maneno yale. "Alaa!" Rashid alimaka. "Kumbewewemtoto wa Zainabu Makame?"

"Eeh! bwana!"

"Looh! Kumbe chema hakidumu. Pole kwa kufiwa bwana."

"Nishapoa."

"Haikosi hata wewe una kipawa cha kuimba kama marehemu mamako, au sio?"

"Sina," nilijibu.

"Watu hurithiswha vipawa yakhe. Mwana wa mhunzi asiposana huvuvia."

Niliuju kuwa mama alinirthisha usanifu wa lugha ya Kiswahili na kuchocheari kariha ya utunzi katika moyo wang'u mchanga. Lakini kudai kuwa nilikuwa na kipawa chake cha kuimba kungekuwa kileleta cha uongo, ukosefu wa unyoofu na majisifu ya bure. Hata hivyo maneno ya Rashid yalkuwa kama kuelekezwa msunari wa moto kwenye donda. Rashid alikuwa mtambuzi na mwepesi wa kung'amua kuwa harara ya maneno yake iliniathiri.

"Pole bwana," alinitaka radhiihuku akiamka kochini kwa staha. "Nimekutonesha kidondajamani. Niwie radhi sana."

"Si neno bwana," nikamhakikishia.

"Ahsante kwa soda," nikaongezea baada ya kupiga funda la mwisho la soda.

"Maji tu haya hayaweki kumaliza ndaa."

Rashid aliingia chumba cha pili akapika sima. Akaileta

ukumbini tukaila kwa nyama, achari na maziwa mgando. Punde Rashid alinyanyua uso kuitazama saa ya ukutani. Macho yake yakafuatana na yangu sawia. Akrabu za saa zilionyesha ilikuwa saa sita na nusu.

"Saa zangu za kwenda kazini naona zakaribia. Naingia zamu saa nane kamili," alisema huku ananinawisha mikono.

"Watanya kazi gani? nikamuuliza.

"Mimi ni waiter katika *Dolphin Hotel*," alijibu kwa upole.

"Ni mojawapo ya hoteli kubwa kubwa za watallii zilizotapaka katika mwambao wa pwani. Na kazi yenewe amini usiaminini injomba wako Salim aliyenisaidia kuijapata."

"Salim?"

"Eeh! bwana!" Rashid alijibu kwa bashasha. Akarudi kuijpweteka kochini. "Ushaona bwana? Kuinamako ndiko kuinukako. Nilikuwa hohehake sina sinani, nikilulizwa siungami. Marehemu mamangu alipokufa alinirithishataabu na masaiibu tu. Nilipolea tu hapa na pale ili kupata riziki. Ndiposa nilipokutana na Mpendaraha au ukitala Salim. Tukijuana tu ahlan wa sahalan. Alikuwa na imani si haba.

Nilipomshtakia halii, akenda kuzungumza na meneja wa *Dolphin Hotel*, Mzungu. Alhamudililahi! 'n'kaipata kazi. Ushaona? Kazi ya uhadimu katika hoteli kubwa ningipataje yakhe pasi kusaidiwa?"

"Na injomba mwenyewe sasa kapotea," nilitamka.

"Huo ndio mushkekeli tena," alisema Rashid huku anawa mikono.

"Ila usive na wasiwasibwana. Madhalii mimi nipo usitie shaka. Msada ni kikoa; ukisaidiwa saidia nawe. Wacha nitakusaidia. Kwa sasa nikwandalie maji uoge nikuache wapumzika kitandani kabla sijaenda kazini. N'taomba rukhusa hukonirudi mapema kidogo. *Fee free bwana. Usijali.*"

Baada ya kuoga, Rashid alinipeleka kwenvye chumba cha pilii na kuniionyesha kitanda kisha akaniaga na kwenda zake kazini. Nilivutwa na utu wake wema. Alikuwa radhi kujisabilia kwa mtubakikama mimi tusiyehusiana kwa damu

wala kwa usaha. Kumble utu au ubinadamu hujesha duniani. Haukupita muda mrefu kabla kumishika lepe la usingizi mzito, nikalala unono. Nilipozinduka ilikuwa saa kumi na mbili na vichopojoni. Rashid alikuwa badohajarudi. Nilikaa kochini kwenye ukumbi na kuvuta nadhari kwa hali halisi liyonikabili mkabala.

Nilikuwa ninategemea mambo yangu kutengemaa. Nilitaka kumpata Mjomba Salim nione kama angeefaa kumisaadia katika harakati zangu za kumtafuta babangu. Lakini nilipoteza shillingi zangu mia tanona thelatini na saba melini, yamkinikwa vipengele vyamu warmkono. Nilipofika kwa mijomba nakuta katokomea, hajulikani aliko. Lililobaki lilikuwa kuendelea na safari, nipenye katika bara ya Kenya kuelekea Kitale, ambapo ilisemekana babangu alikuwa akisakini. Bali sasa sikuwa na hela hata moja mfukoni: sikuwa na chochote kingine nilichomiliki mbali na nguo na viti vichache niliyovibeba mkobani.

Nifanye nini basi? Niliwaza na kuwazua. Maisha yangu yalikuwa yameingia zani baada ya zani kwa mfuatano wa kutisha. Kumble hakuna msiba usiokuwanamwenzake. Bahati ilinipa kisogo. Kwa nini? Kwa nini kila jambu liliindeea upogo? Maisha gani haya yasiyokuwa na tamu angalo siku moja? Kila siku uchungu wa shubiri tu. Haikosi palikuwa na kono kubwa lenye nguvu liliopania kuminywesha shubiri daima. Halikuridhia kunionjesha hata tone la asali. Tafhani hii itaniishia lini maishani? Wengine husema "malipo ni hapa duniani, akhera ni hesabu tu." Kwanzi mimi nitenda kosa gani lillonistahilisha kuadhibiwa kwangu kimotoni kama hivi?

Nilifikiria juu ya usuli wangu na wazazi wang. Nilimkumbukia marehemu mamangu Zainabu, kalala kaburini usingizi usiojuwa wakati wa kuamka. Na baba? "Baba" kwangu likaonekana tu kama neno la Kiswahili lilioingizwa kwenye kamusi kwa makosa; halina maana. Halikuamsha katika moyo wanguhisia zozote za kutamanisha.

Baba, baba nadharia tu ya wanafalsafa wenye makisio ya upuuizi. Macho yangu yalikuwa hayajawahi kumwona mtu wa kumwita baba. Moyo ultutuma kwa hasira. Mtu huzaliwa na wazazi wawili, si mmoja. Pasi ya viganjia viwili kofi hazili. Nilianza kumlaumu mamangu alijejisabilia kunilea peke yake kana kwamba kanizaa peke yake. Wazazi wawili, mlezi mmoja; yawezekanaje?

Nikamlamu babangu Juma Mukosi aliyesemekana yu hai lakini ambaye sisukufaidi ulezi wake. Mama alikuwa na sifa zake bora. Ila sasa sikutaka kuziona katu. Ati mwanaamke mmoja katika elfu? Kwa nini hakusubiri kuniiza katika heshima yandoa halali? Na yule mkimbizi aliyetwababangu kwa nini alimikimbia kwa muda huo wote wa aushi yangu. Haidhuru lawama si dawa ya kosa. Maji yakimwagika hayazoleki. Nilikuwa nimezaliwa tayari — mtoto aliye tokeo lahatia ya wazazi wangu. Na mama aliyenilea yu kule mapenzi na chuki visikofika. Maadamu mkimbizi kaonyesha nia ya kutaka kumwona mwana aliyemkimbia tangu hapo, basi nitamtafuta anione. Na nikishamwona neno "babu" litapata maana, ijapokuwa kidogo. Namifuraha yanguitakuwa kubwa kupindukia. Aah! si haki yangu kulaumu na kuhukumu. Nikijipagaza uhakimu, Mwenyezi Mungu atafanya kazi gani? Sasa kumtafuta baba ndiyo azma yangu. Hukumu ni dhima ya Mwamuziwa Haki. Lakini pesaza naulinna masrifu kwa safari ya kwenda Kitale? Nimwombe Rashid? Potolea mbali! Nitatafuta kazili nichumehela zikutosha kugharamia safari yangu ya bara. Ila sijui kama Rashid atakubali aishi nami kwake kwa kitambo kidogo.

Tafakuri yangi ilikatishwa ghafla na "hodi" ya Rashid. Sikuananahabari kuwa usiku huo ulikuwa mwanzo wa kikao changucha yapata miezisita na mhisani wangu Rashid Ornar. Alikubali kuishi nami pale kwake. Lakini haikuwa rahisi kupata kazi kwangu. Vile vidonda-ndugu viitwayo ukabila na milungula vilizagaana kujifaragua katika kila ofisi. Waidha

sikuwa nimekichukua cheti changu cha nthiani wa shule ya msingi nilipotoka Tanga. Siku hizo cheti kama hicho cha shule ya msingi kingeweza kumpa mtu hata kazi ya ukarani. Kilikuwa na thamani kubwa kuliiko sasa.

Mshoni hachagui nguo. Nilianza kwa kufanya vibarua vya kukoroga saruji penye maeneo ya ujenzi. Kisha nikangukiakaziya kuburura rukwama kwa Mwarabuummoja jinale Abdul Mohammed. Mshahara wangu ulikuwa uwe shilingi thelathini kwa mwezi. Abdul alikuwa akiishi katika mtaa wa Tononoka naye alikuwa katononoka sihaba. Alikuwa na dukula kuuzaha halua yabadanuna lozipamoja na malkuro wa rukwama. Kila rukwama lilibururwa na watu wawili. Nilipewa moja na kijana mmoja jina lake Jeremiah Kipruto, kitovu chake huko bara. Tulikodiwa kusafirisha madafu, maembe, machenza, vitunguu, nyanya, machungwa, mananasi, matufaa, zabibu na mazaao mengine anuwaikutoka mahali Pamoja hadi pengine. Kila saa kumi na mbili jioni tulipotoka kazini tulikuwa tumetambarika, tu hoi mno. Kawaida ya maisha yangu Mombasa ikawa ni kurauka mapema na kwenda kazini na kurejea jioni huku mavune yanenilemea.

Kazi ya kuburura rukwama, kama kazi yoyote yasulubu, ilikuwakazingumu. Na kama kazi zote ngumu, kipato chake ni kidogo sana. Kawaida ya infumo wa maisha ni kuwa afanyaye kazi ngumu sana ndiye apataye ujira mdogo zaidi. Alazae damu tu na kuzembea afisini ndiye avunaye kivuno kikubwa zaidi kwa dhima ambayo hakuimiza. Duria daima imekataa katakata kuona jitihada za watu duni wenye vyeo vyachini. Kadhalika macho ya dunia Yamepofuka yasione uzembe na usiri wa wenye ulwa na jaha. Kama sivyo mbona mtu hupewa kidogo kwa mengi aliyoyatenda na mwengine kupewa mengi ilhali amefanya machache au hakufanya kitu chochote kile? Hata hivyo fedha nilizopata haba niliziweka akiba kwa akali kubwa.

Rashid aliondokea kuwa sahibu wa kweli aliyenifaa kwa taabu. Tuliishi naye kwa mkabala mzuri. Alinikirimia

pakubwa. Hakutaka nichangie kwa vyoyoye katika manunuzi ya pale nyumbani wala ulipaji wa kodii. Bakari alikuja kudai kodi kama kawaida. Hakuwana shauku yoyote alipoarifiwa na Rashid kwamba mimi milikuwa binamu yake. Uhusiano wetu ulikuwa baridibaridihi. Wala hakuonekanu kujali kupotea kwa babake, ama baa lililomfika mamake.

Rashid alikuwa akifanya kazi kwa zamu. Siku nyininge alifanya kutwa, siku nyininge akafanaya usiku. Alikuwa mkarimu. Lakini hakuwa mbadhirifu wala hakufuja pesa kwa anasa zisizo na maana. Alikuwa na uchumba uliopeana msichana mmoja Mbarawa aliyekuwa mwaliimu kule Lamu. Alinua kufunga ndoa karibuni. Msichana huyondiye alikuwa naye katika picha iliyokuwa ukutani.

Asili yake Rashid iligubikwa giza totoro, hakujuju. Alijiona akiwa hana asili wala fasili. Marehemu mamake hakudiriki kumwelezeza lolote kuhusu usuli wake. Haikujulikana kama mama huyo alitoka Uganda, Kenya wala Tanzania. Lillokuwa yakini ni kuwa hakuwamwenyeji wa Mombasa, naye alikuwa akiuza mboga na matunda katika soko la Mwembe Tayari, Mombasa Kisiwani. Alizaa mtoto mmoja tu, Rashid Omar. Rashid alikuwa miuongoni mwai idadi ya watu wanaongezeka sana duniani ambaao kuwauliza "baba yako ni nani?" ni kilele cha uchokozi mkuubwa.

Hata hivyo mosi zile hali yake ilikuwa ya kutamanishka. Alihesabikamiongoni mwa waume waungwana ambaao kwo kumpata mwanamke wa kuo ilikuwa rahisi. Alikutana na kusuhubiiana na Zawadi, mwanamke mwalimu ambaye alikuwa akifanya shughuli za kutaka kuhawilishwa kutoka Lamuhadi shule moja Mombasa. Kisana maanaaya uhawilisho huo ninikahi yao iliyokuwa imekaribia sana, ingawa uchumba wao ukipingwa sana na wazazi wake Zawadi tangu mwanzo. Ninakumbuka siku mojabada ya Rashid kupokea barua kutoka kwake Zawadi. Alikuwa na furaha tele. Ilikuwa kawaida yetu kutembea pamoa mapumziko yetu ya kazini yaliposadifiana. Lakini sikuhiyio aliponiomba tutokekwenda

matembbezini, hayakuwa matembezi ya kawaida. Tuliamua kutembea kwa miguu kutoka mtaa wa Kisauuni mpaka MombasaKisiwani. Rashid alitaka kwenda kuandaa uchapaji wa kadi za ualishi kwa arusi yao pamoja na kupima suti. Arusi yao ilikuwa imekaribia kwa muda usiozidi wiki mbili. Jua lilikuwa la utsini. Tukatembea hadi Kengeleni kwenyemakutano yabarabara kuu iendayo Malindi. Tukabeta kulia na kuvuka darajaya Nyali. Tulipofika karibuna hospitali ya Makadara tukaona kioja.

Mwanamke mmoja punguani alitokeza ghafila nyuma ya jengo moja la ghorofa. Alikuwa uchi hana hata raka lilomsetiri. Alikuwa mwanamke wa umri wa makamo lakoni bado kupoteza uzuri wake. Ngozi yake ilikuwa maji ya kunde. Akavuka barabara na kuelekea upande tuliokuwa. Watu walimpisha apite. Akamkuta mwanamke mmoja aliyekuwa akiuza kanga kando ya barabara. Yule mwanamke afukani akalichukua kanga moja na kulikagua kwa muda. Kisha akajifunga kwalo na kujisetiri, na kuendelea na safari yake. Ndiposa yule mwanamke muuzaji alipopiga mbio kasi na kumfuata. Alipomfikia alimpoka kanga hilo kwamkikimkiki. Akamwacha uchi tena kama alivyokuwa mbeleni. Yule punguani hata hakuthubutukugeukanyuma. Nii kama alijita hamazzo.

"Mwachie mwenzio kanga. Wataka atembee uchi hivyo jamani?" bikizeemmoja alimnasihiyule mama muuzaji. Lakini yule muuzaji akaia kwa matao ya juu.

"Mimi sikumta wazimu. Shauri zake. Hamna cha bure."

"Umemtenda ubahaimumwenzako," watu walimzomea." yule mfanyakibashara.

"Yule mwenzangu kweil? Yeye ana kichaa. Mimi nina akili zangu timamu. Nitizame uzuri."

"Alaa wamteka huyu kwani unamzidi nini? Wewe leo wajidai una akili razini. Basihuijileo ye yokeesho weve? Hata yeye alikuwa na akili timamu kama zako. Tena alikuwa na heshima zake hata kukushinda wewe. Atekae kilema hafibila

chake mama," alitongoa shaibu mmoja.
"Wewe wapenda pesa kuleko utu? Basi hata akili timamu huna. Una wazimu wa kupenda darahimu kupindukia," akaongezea banati mwinge.

"Nari asiyependa pesa na mali? Nari?" alikuja juu yule mfanyakibashara.
"Kama kupenda darahimu na amuali ni uafkani basi kila mtunzimwendawazimu. Hata ninyimnaonizomea mizomeo. Naju lau kama kanga lingalikuwa lenu msingalimwacha ende nalo yule punguani."

Mama mkichaa alikwenda zake, hajali wala habali, kawaacha waliokuwa mfundji wa kuzomeana mizomeo na kushauriana mashauri. Siwanaakili zao timamu? Akili razini? Wacha waseme mchana usiku watalala.

Tuliangalia sinema hiyo kwa mshangao mkubwa. Ndiposa Rashid aliponigusa begani na kuniuliza kama nilimjuu yule mama mwenda wazimu. Niliposema simjui akariambia kuwa ndiye Wamboi mkewe njomba wangu Salim. Hakurukwa na akili zamani, ila karibunmwaka mmoja miwili tu iliyopita. Watu wengine waliona kama kufidhulika kwa mwanawewe Bakari na anasa zilizomteka nyara Mzee Salim mumewe, ndizo sababu za Wamboi kuwa punguani. Alikuwa mwanamke mustaarabu na mwenye fadhilli kabla akili kumruka. Asili yake ilikuwa bara ya Kenya katika wilaya ya Murang'a. Kumbe chema hakidumu.

Sababuzakutowekwa Mzee Salim mwenyewezilikuwa hazieleweki. Huenda alitoroka ilikuondokana na fedheha ya kuwa na mwana jizi na sugu la jela pamoa na mke majinuni. Bali hayo yalikuwa tu makisio ya baadhi ya watu.

"Rashid kitu gani cha kudumu duniani?" niimuuliza hatimaye.

"Vipo vitu vingi aushi. Mathalan miamba, miti na majengo," akaajibu.

"Lakini niamba hubadilika kuwa mchanga, miti, kuwa mbao au kuni na majengo mazuri na yenye fahari hujeuka

kuwa maganjo. Kitu pekee cha kudumu au aushi duniani ni mabadiliko,” nilmwambia.

“Aghalabu kila kitu hubadilika. Mabadiliko ndyo aushi. Leo mimi nave tuko hai, lakini baadaye tutageuka mchanga tufapo. Aliye juu huja chini, wa chini akapanda juu. Ndivyo maisha yalivyo. Mabadiliko. Mtu ana akili zake leo kesho unamkuta ana kichaa.”

“Ni kwell,” alisema Rashid. “Una falsafajemea. Lo! Hata sikuwahi kuyawazia maisha katika mkondo huo. Leo mimi nave tu hai bali kesho au keshokutwa tutakuwa mchanga!”

Tulipofika kati ya mji, tulikwenda katika duka moja la nguo akapima suti ya kitambaa hariri cha Uchina. Kisha tukaingia duka moja la mchapaji, Rashid akamwagiza kuchapisha kadi za arusi yao.

Katika kipindi nilichoishi na Rashid Mombasa nilmwandikia barua Mjomba Kitwana mara kadha kumjuza hali yangu, naye akizijibu kwa wakati. Habari za kupotea kwa ndugue zilimbuzunisha sana.

Wakati wa kustarehe nilipenda kwenda katika maktaba ya umma Mombasa Kisiwani kusoma vitabu. Pia niliandika mashairi na hadithi fupifupi. Baadhi ya mashairi yangu yalitokea katika ukurasa wa mashairi katika magazeti ya Baraza na Taifa Leo. Hapana shaka niliandika mno, lakin iliikuwa kazi iliyonipa furaha isiyomithilika. Nilipenda. Nilipenda kuchangia, japo kwa akali ndogo, utukufu wa lugha ya Kiswahili. Aidha nilitumia wakati wangu mwingu wa kustarehe katika mazoezi ya uchoraji. Usanii ulimitamia pakubwa.

Nakumbuka siku moja alfajiri mbichi miezi sita baada yangu kuwasili Mombasa. Zilikuwa zimesalia siku tatu tu kabla ya harusi baina ya Rashid na mchumba wake Zawadi. Tulidamka mapema sote wawili. Rashid alitakakwenda Lamu kuonana na Zawadi kwa matayarisho ya mwishomwisho, nami nilikuwa nataka kuiwali kazi yangu ya kuburura rukwama. Alikuwa kapewalikizo kazini ilimradiashughulikie

mambo yake ya harusi ambayo ingefanyika Mombasa. Tultitembea pamoja hadi Kengeleni kwenye makutano ya barabara. Likaja basi moja liitwalo “Swahili Mahabubu”. Akalipungia mkononi likasimama. Tulipoagana alipanda basi hima himanalo lilikuwa limejaa kupindukia. Watu walikuwa wamebananandani kama tita la kuni. Nilimtizama mara ya mwisho aingiapo. Nilimhusudu. Dunia ilichagua watu wachache sana kuwa wema kama alivyokuwa Rashid. Basi liliapanza kwenda nilishindwa kujizua kultizama mpaka liliapotweka machoni.

Naikumbuka rangi ya basi hilo hata leo; ilikuwa kijani kibichi. Rashid aliahidi kurudi keshoye.

Nilirudi kutoka kazini kama saa kumi na moja unusu hivi. Nikakuta majirani wetu wamesimama njekwanayuso za huzuni. Walinong’onezama mmoja na mwenzake kwa sauti za chini. Moyo wangu ukaanza kurindima. Sharuti pawe na jambu! Nilihisi kama palikuwa na jambo lilloenda tengé. Nilipoukaribia mlango wa nyumba ya Rashid ili kuufungua kwa ufunguo alioniachia, shaibu mmoja akanjia.

“Pole,” aliniambia.

“Kwanzi hujasikia lolote?” akanuliza.

“Sijasikia” nikamjibu.

“Harusi ya rafiki yako tulioitarajia haitakuwa.”

“Kwa nini?”

“Kuliotopea ajali karibu na Bamburi Police Station. Basi limegongana na lori. Na Rashid amekufa.”

Nilikuwa karibu kuzirai kwa habari nilizozisikia.

Sura ya Kumi

Kifo cha Rashid kiliniatua moyo. Kilikuwa kama alama ya kikomo au kitone katika sentensi ambayo hajakamilika. Kumbe ni kweli wasemavyo "chema hakidumu". Sikuamini rafiki yangu Rashid amekufa mpaka nilipojikabilisha moyo kuingia katika chumba cha kuhifadhiha maiti katika hospitali ya Makadara keshoye. Maskirinalikuwa kakatika ngyuu wake wa kushoto uliokuwa umelazwa kando ya maiti yake. Maiti ile ilikuwa imechubukachubuka ngozi na kutapaka damu kote kote. Ilitisha. Mtu lazima machozi yamtoke.

Kifo, kito ni hasidi kweli. Kilikomesha mengi ambayo Rashid alinua kuyafanya karibuni. Alikuwa na umri wa miaka ishirini na mitano tu. Alikuwa na mipango mingi ya siku zake za halafu. Alitaka kuzuru bara sehemu kama Nairobi, Lodwar na Kisumu baada ya harusi yao muradi kubadilishahewa wakati wa fungate yao. Zilikuwa zimesalia tu siku tatu kabla hawajafanya harusi, kifo kilipompoka Rashid na kumwacha Zawadi katika upweke na jekeje. Kifo hutibua mambu ya watu yasitengee. Hakina huruma. Mimi nilijua nimempoteza rafiki na mhisani adhimu. Lakini nilimsikitikia zaidi Zawadi, aliyempoteza mchumba mwendani.

Nilipotoka hospitalini Makadara niliona bora kumpasha habari Zawadi. Nikapita kwanza kwa Abdul Mohammed, mwajiri wangu, na kumwambia jinsi mambo yaliyyokuwa. Akanipa ruhusa ya majuma mawili hivi. Nikenda katika posta kuu iliyopo katika makutano ya barabara ya Nkrumah Road na Digo Road. Nikamwandikia Zawadi barua, na baada ya kutia na kutoa nikamwandikia barua Mjomba Kitwana na kumuarifu yaliyokuwa yamejiri.

Rashid hakuwa na mtu yeote wa akraba yake. Lakini katika hayati yake alikuwa na mwingilio mweusi na watu.

Hakuwa desturi yake kufanya uadui. Kwa hiyo watu walimpenda sihaba. Ni kweli kuwa uungwana sijadi kubeli. Rafikize na majirani walihuzunika sana alipowatupa mikonon. Walishirikiana nami pakubwa katika shughuli za maziko yake. Baadhi yao walikuwa na jukumu la kununua sanda na mahala pa kumzika mavani. Mimi pamoja na wanaume wengine wawili, tuliokuwa na jukumu la kutafuta jeneza, tukenda mtaa wa Kibarani kwa rafiki yangu mmoja seremala jina lake Joel Papa. Joel tulijuana kwa vile tulimbebea mbao mara nyingi kwa rukwama toka zilizokunuliwa hadi kwenye karakana yake. Niliwahi kumdokezea zamani kwamba nilikuwa na walau ujuzi mdogo katika fani ya useremala. Lakini Joel alimiona kana kwamba nilikuwa nafanya utani. Hakuwa radhi kuniandika kama msaidizi wake kazini. Kwa sababu ya watu kutofajua wengine vema, maimamu wameitwa maimuma, werevu wakaitwa mazuzu.

Majeneza yalikuwa ghali mno katika mji wa Mombasa nzima. Tulipofika Kibarani nikamsihi sana Joel akubali kuniuzia mbao kwa bei tahafifu au ya masilahi, kisha nitengeneze jeneza mwenyewe. Akakubali shingo upande. Rashid alikuwa mnene. Lilihitajikajeneza kubwa. Nilijaribu kadiriya uwezo wangu mdogo kuitengeneza jeneza hilo kwa vitaa aliiyonipa huyo seremala pale pale katika karakana yake.

Wale wanause wawili nilikuwa nao waliketi kwenye rukwama niliolkwisha azima tajiri wangu wakisubiri jeneza. Hawakuwa na ujuzi wowote katika useremala, la siyyo pengine wangalinisaidia. Mmoja wao alikuwa mrefu kama mlingoti na katokwa na mabeba kama ambaye afya yake nilikuwa hatarini. Jina lake lilikuwa Mabruk. Mwenzake alikuwa mtambo wa kimo pia, lakini alikuwa na kidari kilichotutumka na misuli iliyotatana migumi na mikononi. Huyu wa pili aliiwtwa Charo Ziro, naye alikuwa kanyamaza kama maji mtungini.

Baada ya saa mbili hivi nilikuwa nimemaliza, lillobaki

kupiga msasa. Nilipokuwa nikipiga msasa ile jeneza, Joo! alipiga mluzi kwa mshangao. Ndiposa alipojuu kuwa usione wembamba wa reli gari moshi hupita. Alishangaa kwa min sikuwa na karakana yangu mwenyewe, maana ule ufundi wangu ulimpendeza sana.

"Mtaji bwana. Sina mtaji yakhe," nikamwambia.

"Basi katanye hivi," aliniambia. "Kamalize hizi shughuli za maziko kisha uje hapa tuzungumze uzuri. Kumbu hayakuwa matani. Kaziwa lewe sihaba! Nimekuita mgumba kwa vile sikuwa nimekuleea."

Tukaliweka lile jeneza kwenye rukwama na kuliburuu kwa zamu kuelekea hospitali ya Makadara. Jua la utosim lilikuwa limewaka sana. Jasho likatutoka kwelikwel Nikalivua shati na kulifunga kiunomi. Tulipokuwa karibu kuingia Mombasa Kiswani, tutakutana na mlolongo wa wanawake waliobebba pakacha vichwani. Ilikuwa zamuyangu kusukuma rukwama. Wengi wa wanawake hao walikuwa wamejisetirabarabaran daniya buibui. Mmojawao aliponionu akaanza kucheka. Alitembea pole pole na kuja kusimama mbele yangu. Niliona kuwa hiyo ilikuwa bughudha na uchakaramu usiokuwanan mafano. Nusra nimpige dafraukwa hasira. Bali nilijirudi mweryewe na kusimamisha rukwama Nilijua fika kuwa hasira ni hasara.

"Alaa salale! Maskini sasa umekuwahamali ati?" akanena Ndiposa nilipojua kuwa alikuwa Amina. Kichwani alikuwa kajitwika pakacha lilioja hadi ponomi.

"Alaa! Ni wewe Amina," nikasema. "Enhel Habari zako Amina?"

"Nzurisijui zako. Loooh! kumbemamboni kangaja huenda yakaja. Sasa Kongowea umekuwa wa kusukuma rukwama jamani? Na naona umebeba jeneza, la nani hilo? Ooh! taabu!"

"Usinisikitikie mimi kuliko iliyolazima. Mwanzo newe ndiye upasaye kusikikitika. Afadhalii uhamali kuliko ukahaba." Amina akaangua kicheko kikubwa.

"Ati mimi kahaba? Mimi kahaba? Loyassini! Bwana enhe-

Kumbe huna habari. Huo ukurasa niliufunga nikafungua mwingine mpya. Amina, si Amina wa zamani yakhе! Mui huwa mwema ati!"

Mabruk na Amina waliamkuana kama watu waliojuana zamani. Charo Ziro lake lilikuwa jicho wala salamu hakuba nazoo. Akalitwaa rukwama na kuanza kulisukuma. Mabruk akamfuata nyuma. Mimi nikabaki na Amina ambaye pia alikuwa kaachwa nyuma na wanawake wenzake. Tulikuwa tumeeupukana siku nyinyi, naye alionekana kama ambaye alkuka na mengi ya kuriambia ingawa wakati ulikuwa midogo. Alipotaja "Mui huwa mwema," ilikuwa si rahisi kusadiki maneno yake Amina. Nilijua kusema ni rahisi, bali wakati tundio ambaou ungekadhibisha au kuthibitisha maneno yale. Mui huwa mwema ndiyo, lakini hili hutokea mara chache zaidi sana.

"Siamini," nilimaka baada ya kitambo.

"Shauri yako," alisema Amina. "Hebu fikiria nimetoka Mwembe Tayari n'kahamia Changamwe. Maisha mapya katika mtaa mpya. Ushaona? Tazama hapa nimebeba nini." Alituapakacha kichwaninakunionyesha vilivyoyokuwamo. Ndani mlikuwamo maembe dodo, masala, hirizi, mdalasini, kabejji, sukumawiki na kadhalika.

"Hii ndiyo shughuli yangu sasa," alisema Amina. "Nlmeanza biashara ya kuuza vitu hivi kwa mtaji mdogo nilliokuwanao. Hivi unionavyonimenuua bidhaahizinaenda kuuza Changamwe."

"Basi hongera bibie," nikampa mkono wa tahamia. "Umepania kabisa kutupa jongoo na mti wake, sio?" "Eeh! bwana. Tenan'kipatarijali ajuye kupenda n'tafung'a ndoa nizae dume na nke."

Sote tukaangua cheko kwa sawia.

"Afadhalii kuuza kitu chochote kinginecho kuliko kuuza mwili wako mwentyewe," akasema huku machozi yanamlengalenga.

"Mtu kuwa kama lango la maabadi atakaye huingia ni kujidunisha mno na kuutukanisha uke. Nakushukuru sana Kongowea kwa kunitoa katika dhiki hiyo. Wajuu tangu uliponizindua usiku ule, sijamwona mwanaumume tena sasa karibu miezi sita. Sitaki. Ya nini kujitumikisha kwa mtu asiyekuperenda wala kujijali. Unakuwa wewe ni chombo tu cha kumalizia ashiki yake. Looh! Nilichoka na maisha hayo. Mtu kukugeuza nguo akuvae atakavyo! Enhe! Nakushukuru kwa wingi wa shukurani. Wewe ni mtoto; ni mtoto mdogotu, hata ubwabwa haujukutoka shingoni. Lakini unayo hekima inayokuzidi umri. Baba na mama waliokuzaa hawana budi kufaharika kwa sera nzuri uiandamayo. Sijui nikulipe nini? Kwa hakika shukrani zangu kwako hazina kifani. Walio kama wewe dumiani ni adimu kama kaburi la Baniani."

Amina alikuwa amekuwa na siha nzuri sana mosi zile. Alikuwa kanenepa na uso kung'ara kwa afya nzuri. Macho nayakuwa na wekundu utokanao na kuukosa usirigizi.

"Usinishukuru mimi wala kunisifu," nikamweleza. "Mshukuru na kumsifu Rabi aliyekupa wewe utambuzi ukatambua hatari iliyokukibili. Mwenyezi Mungu ndiye atufundishayekwa faida yetu. Yeye hutupu nasaha na sharia za kutuadilisha. Mimini mwanaadamu kama wewe. Sikuzidi kwa lolote. N'nayo makosa yangu niyatendayo yaliyo kinyume cha sharia zake."

"Wewe hutendi kinyume chake kijana!"

"Usinivishejoho ambalo simakamo yangukulivaa. Mimi si maasumu. Wala sidhani kuna mwanaadamu asiyé na dosari. Hakuna mwanaadamu mkamilifu. Atakapokuwako basi itakuwa imefika siku njema," nikamwambia.

Amina alinitizama kama atazamaye sinema yakupendeza ajabu.
Nilipomueleza Amina shughuli ziliizoniandisi alipigwa namshangaona kumisikitika pakubwa. Akaniruhusu kwenda

zangu. Nikawaafuata wenzangu waliokuwa mbele na rukwama.

Tulipofika hospitalini tukapata wanaume wengine waliokuwa wanabubiri jeneza. Kazi ya kuungiza maiti ile ndani ya jeneza ilikuwa kukata jongoo kwa meno hasa, sikwambii kuiosha na kuivisha sanda. Tukawasili maziarani mahali paitwarz Makaburini karibu na Kisauji, mwendo wa saa tisa u nusu hivi. Umati wa watu waliokuja kumzika ulikuwa mkuubwa kiasi. Wachimbaji kaburi walikuwa wamekwishamaliza fungulao. Nikalitizama lileshimo pembe nne kwa makini. Humo ndimo sasa mlikuwa makazi yake Rashid. Watu wote; walionawayo na wasiokuwanavyo; wakarimu na wenye mikono ya birika; werevu na mahambe; wema na wabaya; wote huishia katika shimo dogo tu kama hili! Nilisononeka.

Tulinyanyua lile jeneza toka kwenye rukwama na kultiteremsha kaburini. Nikasinasina kwa kilio tulipoanza kufuikia maiti ile kaburini. Nilihisi fundo chungu moyoni. Machozi yakadondoka. Tulipomaliza, tukatoka mavani wachovu si kidogo.

Baada ya maziko, Mabruk na Charo wakakubali kwenda nami hadi kwa marehemu Rashid, nikawaandikia chakula maana tulikuwa hatujatumbukiza chochote tumboni kutwa hiyo. Tulipoingia nyumbani masazo ya kadi za harusi ya Rashid na Zawadi yalikuwa bado mezani. Wanautume hao walizatazama kimya kimya na kutikisa vichwa kwa huzuni.

"Huyu ndiye Rashid mwenyewe. Mwananumume mmoja katika elfu," Mabruk akanena alipoona picha ya Rashid iliyolangikwa ukutani.

"Lakini mwengine aliye pichani naye simjui. Huyu mwanaamke ni nani?" aksuliza akiashiria kidole Zawadi aliyekuwa katika picha hiyo na Rashid.

"Ni Zawadi mchumba wake. Nilimpelekea tanzia lakiní bado hajaja. Lo! maisha yana ajabu. Mabadiliko hutokeea aghalabu. Mtu hajui kesho atakuwaje," nikatoa lulu.

"Ni kweli bwanamdogo," akajibu Mabruk. "Maisha yenyewendivo yalivyo. Hata mimi zamani milikuwana siha yangu nzuri. Lakini sasa nione. Kifyefy. Nilikwendwa danguroninikachuma sijui ugonjwagani. Mambo hubadilika. Hata watu hubadilika. Jinsi alivyobadilika Amina naiona ajabukubwa. Nikimjua sanahuyo bibie. Alikuwa kaharibika vibaya vibaya, anajuza kama peremende au njugu. Mwanamke kalemaa kweli kweli. Lakini sasa ni mwanamke mwenvye heshima yake. Hakuna lisilowezekana. Mambo hubadilika. Hata watu pia."

Tulipomaliza kula Mabruk na Charo wakaniga na kwenda zao. Nami pia nikaliburura rukwama hadi kwa tajiri wang'u Abdul Mohammed na kuliegessa uani mwake. Niliporudi wakati wa magharibi ulikuwa umefika, na usiku ulikuwa umeanza kuingia aste aste.

Nillala ghafla usingizi mzito. Kisha nikazindushwa na sauti kali ya kike, "Hodi! Hodi!" Nikaamka haraka kwenda kumfungulia aliyekuwa akibisha mlangoni. Nilipoutfungua mlango Zawadi akajitonan ndani pumzi zamwenda mbili mbili. Taa ya umeme niliyokwisha washa iludhuhirisha uso wake uliosawajika kwa fadhaa na hamaniko. Nilikuwa nimewahi kunwona pichani mbeleni lakini tulikuwa hatujakutana ana kwa ana.

"Rashid mpenzi!" aliiita kwa sauti kuu.

Nikamtumbulia tu macho. Nilishindwa la kunena wala kutenda.

"Rashid! Rashid nikwitapo leo huitiki mbona mpenzi? Ama wasemayo mahasidi ni kweli?"

"Karibu," nikajaribu kumkaribisha.

Akazungukazunguka barazani na kujitoma chumba cha pilii kana kwamba hakuniona. Kisha akarudi tena ukumbini macho anayaangaazaangaza huku na kule. Hakumwona aliyekuwa akimsaka. Akaniangalia halafu na kujipweteka kochini machozi yanamtitiririka tiriri. Penye huzuni machozi ni dawa mujarabu inayolainisha ugumu wa msiba. Nami

niliketi kwenye kochi ryingine na kumpa Zawadi nafasi ya kulaainisha ugumu wa msiba uliomsibus kwa matone ya machozi.

Alinyanyuka ghafla na kuitundua picha yao iliyokuwa ukutani na kuitundua kwa muda. Akaibusu kisha akaitupa sakafuni ikavunjika fremu na kioo chake vipande vipande. Zawadi alikuwa misichana mtanashati aliyependeza kwa umbro na sura pia. Alikuwa kavalia rinda la hudhurungi. Miguni alikuwa na viatu vyeusi vyenye mchuchumio. Alikuwa na shungi kubwa la nywele za kipilipili. Alikuwa Mbarawa na ngozi yake ilikuwa rangi ya maji ya kunde. Kwa kweli Zawadi alilia sana usiku huo. Jithada zangu za kumnyamazishana kumpomoahasira nahuzuni hazikufua dafu. Mtu kumpoteza mchumba katika mauti siku tatu kabla ya harusi si jambo dogo.

Alipokoma kulia Zawadi ulikuwa wakati wa jogoo la kwanza. Alipoacha kulia aliinama kama kondoo. Alikuwa katika jazba ya namna fulani, nadhani. Haikosi ulimpita akilini mkururo wa fikira, mkururo usiokuwa na mwisho.

"Wewe ndiye Kongowea?" akaniuliza baadaye.

"Naam. Mimi ndiye," nikamjibu. Akanyamaza tena kwa muda. Kisha akainuka kitini na kuja kunishika mkonono. Akaniamsisha kitini na kunipiga pambaja. Nilishangaa. Akarudi kuketi kochini. Naminikaketi. "Rashid amewahi kuneleza kukuhusu. Hapana shaka mlikuwa masahibu wa karibu sana."

"Ndiyo ulimi na mate. Tulikuwa marafiki wa kufa kuzikana haswa. Sitemasahau katika maisha yangu yote." "Hata mimi," alisema Zawadi. "Swezi kumsahau.

Donda alloniachia moyoni mwangu litadumu daima dawamu. Yamenifika masaiibu makubwa. Looth! sahibu na mchumba kama huyo kumpoteza... sijui nifanye nini?" "Masaiibu hupata waja Zawadi. Shida hapana zisiyemkumba. Sisi waja yajapo hatuna hiari."

"Ni kweli. Wasemao husema 'yajapo yapokee.'

Ninayapokea mimi shingo upande."

Zawadi alikuwa na umri wa miaka ishirini na mitatu. Alikuwa kasalitika sihaba na marehemu rafiki yangu Rashid Omar. Matamanio yake ya kufunga akidi yalizimika kama taa ya kandili iliyotupwa majini ghafla. Mambo yake yalitibuliwa yakinabukua vibaya sana. Ndoabaina yake Zawadi na Rashid ni jambo ambalo wazee wake Zawadi hawakutaka litengenee abadan. Kisa na maana ni kuwa Rashid alikuwa mwanamume asiyekuwa na asili wala fasili. Wazee wake Zawadi walijaribu kwa jino na ukucha kuhakikisha kuwa ndoa hiyo chaikuwa. Sualalabintiyao kuolewana hadimu wa hoteli asiyejulikana jadi yake liliwakeketa maini wazee hao.

"Nadhani wazazi wangu waliniendea mpaka kwa waganga muradi tuisoane," aliamini Zawadi.

Habari ya kifo cha Rashid haikupokewa kwa huzuni na wazeehao. Isitoshe, walikuwa wamepangakuleta rafu katika sherehe za harusi hiyo iliyopangwa kufanyika Mombasa mjinji pasi wao kuridhiana na muungano huo wa nikahi. Walifurahia kufa kwake Rashid. Walimzuiia Zawadi asije Mombasa kufiudhuria na kujihusisha na shughuli za mazishi ya mchumba wake. Siku hiyo hiyo ya mazishi, Zawadi aliupata mwanya wa kutoroka na akaja. Alipofika Mombasa toka Lamu, alikuwa kachelewa kwa saa chache. Rashid alikuwa tayari kafukiuwa kutwa hiyo kaburini. Nilimweleza kwa fusuli yalivyo kuwa maziko yake Rashid. Zawadi akashukuru sana.

Zawadi akala yamini kutorudi kwao tena. Aliona bora kuishi katika hiyo nyumba ya Rashid akifanya kazi yake ya ualimu katika shule ya msingi ya Mlaleo iliyokuwa karibu kama pua na mdomo. Huko ndiko alikohamishiwa tangu kupata uhawilisho toka Lamu hadi Mombasa. Akanisihisana niendelee kuishi naye ili nimhani na kumfariji. Bali nikamwambia kwa fadhili kuwa haikuwa laiki yangu kuishi na mwanamke asije maharimu walà mke wangu katika nyumba moja. Nikamwahidi kumtafutia mtu mwininge wa

kuishi naye ambaye angemfaa zaidi.

Zawadi alifunga moyo wake wazi kama kitabu na kumbukulia mengi ambayo aliyajua mparemu Rashid pekee. Alisema mengi. Hata tulipopiga hamadi kulikuwa kumepambazuka. Tulikuwa tumekesha usiku kucha, usiku uliojaa maneno na machozi yake Zawadi, usiku uliojaa huzuni isiyoweza kukadirika.

Sura ya Kumi na Moja

Mshairi mmoja mcha Mungu hakukosa kuona ghiliba za moyo pale alipoandika ubeti huu:

Zaidi ya yote hili, nilinde nalo Latifu
Nilinde dhidi ya felii, za mtima wangu dufu
Umanipasha thakili, mima mdanganyifu
Unilinde Maulana, njibari na maovu.

Amina alikubalii kuishi na Zawadi katika nyumba yake marehemu Rashid, kule Kisauni. Dhiki iliyomkusa Zawadi liikuwa kubwa mnno. Bila shaka alihitaji mtu wa kumhani na kumfariji. Nilishangaa kuona jinsi mabanati hawa wawili walivyopatana na kuwa na itifaki njema baina yao. Walipendana kama ndugu wa toka nitoke. Lao, lao moja la tamu na chungu. Baada ya kitambo fulani cha kuomboleza Zawadi akaanza kufundisha katika shule ya msingi ya Mlaleo. Amina akawa yuuauza matunda, viungombalimbali na mboga pale Kisauni. Watu waliona vigumu kusadiki kuwa Amina alimutupajongoonamtiwake, walahakuwazia ukahaba tena. Ilikuwa kama ajabu ya samaki ukukataa maji na kwenda kuishi nchi kavu. Alikuwa kaijkwamuua toka kwa tope la umalaya liliokuwa limemgandisha tangu hapo.

Nilifurahia muamana uliokuwapo baina ya Zawadi na Amina. Waama, Zawadi alihitaji begala kudondosheamachozi yake na sikio la kumsikilizia kilio chake cha majonzi. Naye Amina alihitaji mtu mwenzijeniwe adili injema awe kielelezo kwake; mtu ambaye angempa moyokwabadiiko alilofanya maishani; mtu ambaye angewajibika kumwadilisha Amina aadiilike, awe kama wanawake wengine wajao kwamba ushafu si heshima ya mwanaamke. Hata hivyo binafsi yangu sikutaka kuishinao. Nilitaka niwaache hawa amabanati wawili wabaki wakifarjiana na kuhimizana. Nilitaka niwe mbali nao niishi maisha yangu mwenyewe niliyopenda, niumane na ulimwengu wangu mwenyewe. Niliwaogopa na sijui sababu ya woga wangu. Pengine sikuwa na nia yoyote ya kuamsha mahaba moyoni mwangu wakati huo, jambo ambalo kuwakaribia kupita kiasi watu wa jinsia ya kike kungefanyaa nishindwe kujizua kilitenda. Nilijua kuwa kuudhibiti moyo wangu wenye udanganyifu na vipengele telesikibarua kidogo.

Niliamini kuwa ni wajibu wa mwanaadamu kunabihika asije akadanganyika na moyo wake ayari.

Baada ya kumleta Amina kwa Zawadi Kisauni nilifunganya. Amina alipokewa na Zawadi kwa mawili na matatu. Lakini Zawadi hakuwa na habari kwamba nilikuwa nimepania kwenda zangu haswa. Shughuli za maziko ya Rashid ziliifilisi akiba yangu ya hela nilizokuwa nikiweka kwa minajili ya safari ya kwenda bara. Nilikuwa niende bara kumtafuta babang punde tu baada ya harusi ya sahibu wangu Rashid. Sasamambo yali kwenda upogo. Safari yangu ya bara ilikawilishwa tena. Palikuwa na lazima ya kufanya kazi ili nipate pesa nyngine za kwenda bara. Niliazimia kwenda kapatana na Joel Papa ili aniajirii kama misaidizi katika karakana yake kama tulivyoahidiana, kabla ya kurudi kuchukua mizigo yangu.

Ilikuwa saa hivi siku chache baada ya mazishi ya Rashid. Tulikuwa tumemaliza kukila chakula cha mchana kwenye ukumbi wa nyumba alimoishi marehemu Rashid. Amina na Zawadi walikuwa wamejip weteka kwenye kochi moja kubwa mkabala na ile nilimokuwa mimi.

“Basi mimi,” nilisema taratibu, “nakushukuruni sana kwa ukarimu wenu. Ila sasa naondoka kwenda zangu.”

“Wendapi bwana?” Amina alimaka.

“Naenda kujitafutia makao.”

“Wapi?” aksauliza Amina kwa mshangao.

“Kama ningekuwa najua wapi nisingetafuta. N’takaa popote nippapatapo.”

"Makao ni hapa," Zawadi alisitiza. "Hapana haja kutafuta penginepo. Nataka tuishi sote pamoja sisi watatu." "Haiwezekani," nikajibu hukunasiimama. "Wachanende nitaafute mahali. Nikipata ntarudi kuchukua mizigo yangu."

Zawadi aliama ka ghaffla na kunishurutisha niketi.

"Eeh! Vipi tena. Keti tu. Watukimbia tumekukosea nini?" aliliza.

"Hakuna. Kosa ni sera yangu ya maisha."

Amina aliangua kicheko. Akainuka na kumshika Zawadi begani.

"Dadangu Zawadi," alimwambia. "Wachoka bure ati huyu bwana hateteleki katu katika azimio lake. Hutaambua chochote hapa."

"We wajuaje Amina?" Zawadi alimgeukia Amina.

"Aisifuye mvua imemnyea babu," Amina alijibu.

"Hebu sikiza," Zawadi alisema kwa sauti ya kupembaja, "napenda tukae sote hapa kama ndugu wa toka n'toke."

Uchawi wa mwanaamke ni ulimi wake. Na moyo wangu ulikuwa karibu kushawishika. Bali adabu ndijo hirizi iliyonihami dhidi ya uchawi huo.

"Ni muhali kwangu," nilisema kwa mkataa, "kuishikatika nyumba mojanamtu wajinsia tofauti asiyemaharimu kwangu wala mwensi wangu wa ndoa. Hilo lingalitokea tu iwapo ni hali isiyoweza kuepunika kama maradhi mabaya kunistib."

Zawadi machozi yalipukutika pukuteee.

Lakini haramu ngapi zimekwishahalalishwa na kizazzi hiki maluuni? Wanaadamu wamekaidi kila kaida yenyen manufakwao. Hauwapi gimirishwa watendapo mambo yasiyo. Ndiposa yamkini ndoa hazidumu, magonjwa hatari husambazwa na mabinti tumbi nzima kuringwa.

Nilipita kwabwana Abdul Mohammed. Akanionea imani sana. Nilikuwa na mavune na mbano wa kizunguzungu. Likizo yangu ya majuma rawili aliyokuwa amenipa ilikuwa imekwisha. Akanilikiza kwa majuma mengine mawili. Sikumdokezea kuwa nilitaka kutafuta kazi kwa rafiki yangu

JoelPapa. Nilona bora kumwambia wakatinwiapona hakika kuwa kazi yenyewe nimeipata.

Nikapita katika barabara za mji wa Mombasa nikiwa hoi sana. Macho yangu yalikuwa na kiwi. Nilihisi kifeefu. Nilopofika Majengo King orani unyonge wangu ukakithiri. Nikaketi katika uvuli wa mbuyu mmoja mkongwe. Nikatapika, na matapishi yangu yalikuwa damu. Nilisikia kiu na mwili nao ukazizima kwa baridi. Hali yangu ilikuwa taabani. Nikaitupa barafu niliyokuwa nimeinunu. Mbele kukawa hakwendeki na nyuma hakurudiki. Nikalala kingalingali chini ya mbuyu huo mkongwe. Maumivu yalinisama kifuanini na mgongoni. Kichwa kikaniwanga.

Nilikuwa nimo katika hali hiyo niliposikia rukwama lasimamishwa karibu nami. Nilipoinua kichwa kidogo nikamwona ghulamummoja amesimama tisti, mkonomoja kaushika nyorganina mwingine kwenye rukwama. Alikuwa hana shati. Aliponena ndiposa nikamtambua. Alikuwa Jeremiah Kipruto, hamali mwenzang. Alikuwa ametoka kubwaga shehena ya vazi kwenye duka la Banyani mmoja. Akanipandisha kwenye rukwama na kunirudisha Kisauni. Akanishusha karibu na maabadi ya Waishlamu na kurudi kisiwani kuendelea kuchapa kazi ilimuradi asimwage unga. Aminana Zawadi walikuwa karibukupasuka kwa furaha ya kunionna tena kutwa hilo. Zawadi aliniva mzima mzima na kumpiga pambaja na kisi. Hawakugundua mara moja dhiki niliyokuwa nayo. Nikaketi kochini, uchungu wanidhurubu kwelikwelli.

"Kongowea wewe waonekena mgonjwa. Jamani waugua ama nini?" Zawadi aliuliza baada ya kunikagua kwa makini. "Kidogo," nikajibu.

"Ooh. Basi ugua pole," akasema Amina, aliyekuwa kanikodolea macho na kushika tama kwa kite.

"Waugua wapi?" aksauliza.

Nilipajaribu kusema nikashindwa. Yaliyotokea baada ya swali hilo la Amina sina mwao nayo, maana nilikakamaa

mwilini na kupoteza fahamu. Nilipopata fahamu zangu tena nilikuwa nimo kitandani katika hospitali ya Makadara. Humo nilazwa kwa mwezi mzima. Amina na Zawadi walikuja kila uchao kumiona na kunitakia shufaa.

Daktari alikuwa alikia kulkagua wagonjwa pindi kwa pindi. Jina lake ilikuwa Dr. Chris Khisa. Alikuwa mrefu wa kimo na uso wake ulijificha katika msitu wa miwani, sharafa na masharubu. Asubuhimaja alipokuwa katika ziara yake ya ukaguzi, alitua kidogo karibu na kitanda changu.

"Bwana ndogo," alisema kwa sauti ya kite.

"Naam daktari," nikajib.

"Leo wasikiae?"

"Nasikia nafuu kidogo."

"Unafanya kazi gani?"

"Nasukuma rukwama."

"Eeh! bwana, kama wataka kuishi acha hiyo kazi ya suluu. Ushasikia?"

"Ndiyo daktari."

Kisha alinipimapima kwa kifaa alichokuka nacho. Sijui kama alinipima hali-joto au mpigo wa moyo ama vyote viwilli. Nadhani homa ilikuwa imeniisha mwilini lakini bado sina rai.

"Leo," aliniambia Dr. Khisa huku kasimama wima na kuchezeshachezesha kifaa chake mkononi, "n'takuruhusu kwenda nyumbani. Wapaswa kupumzika kwa mwezi mzima pasi kufanya lolote zito."

"N'takupa vidonge vy a kumeza."

"Ahsante daktari," nikamshukuru.

Alasiri siku hiyo Amina na Zawadi walikuja kunichukua na kunipeleka kwa nyumbani.

Amina na Zawadi wakajikali fu kunitunza na kuniugaza. Wakawa haswa kama baba na mama kwangu. Walinivua wakanikosha na kuniusha kama kitoto kidogo. Walinilisha kama vile ndege anavyorai kindaa lake kiotani. Ninakumbuka

namna walivyo lala ubavuni pangukitandani kwa zamku kama askari walindao doria.

Nilipopata na tuu nikomakoma kabisa kutenda kazizasulubu. Bwana Abdul Mohammed, yule mwajiri wangu alisikitika sana kuona kuwa kazihiyondiyoi liyonileta endwele mwilini. Akanipa mshahara wangu wa mwezi mzima ingawa sikuwa nimefanya kazi mwezi wa mwisho huo mzima. Akaahidi kunitilia pondo endapo ningemhita tija kwa lolote. Nilipania sasa kuchora michoro, baada ya kupangisha chumba changu mwenyewe kwa mtu mmoja jina lake Emmanuel Mapinga, karibu na Zawadi na Amina. Binamu yangu Bakari aliendelea kuja kuwadai Zawadi na Amina kodi kila mwisho wa mwezi kama kawaida. Habari za kifo cha Rashid hazikumshanga wa la kumshughulisha. Zawadi na Amina wakinlimpa kodi bila kukawia.

Mahame yaliyohamwa na aila ya Mjomba Salim yalizidi kuharibika. Usiku mmoja ya likuaja majiziyakavunja makufuli yakaingia ndanina kuiba vitu vyote vyenye thamani. Baadaye ilisemekana kwamba Bakarina Mtanzania mmoja walihusika katika tendo hilo. Lakini hawakutiwa mbaroni maana hapakuwana ushahidi wowote kuthibitiwa walihusika katika uhalifu huo. Ilisemekana Bakari alikuwa na rafiki mmoja Mtanzania sugu wa jela aliyemakama kama kibarzi cha ukuni.

Sikuwanamtaji wowote wakuanzia uchoraji. Zawadi na Amina wakanifadhila fedha za kununulia rangi, brashi, karatasi na ala nyinge zilizohitajika. Aghalabu nilichora nyuso za watu na kuwatoa namna waliyo haswa. Michoro yangu ilikuwa ya kupendeza machoni. Pamoja na kuwafurahisha watu, ilinishangaza mimi mwenyewe. Niliwahi kuwachora Amina na Zawadi, licha ya kujichora mwenyewe. Amina na Zawadi walipendezewa meno na michoro ya sura zao na yangu, wakaitia katika fremu na kuitundika ukutani katika ukumbi wa nyumba yao. Picha nyinge nyingi niliwauzia watu, wageni na wenyeji pia.

Wale mabanati wawili wakashangaa kwa nini ilibidi kujithakilisha na uhamali ilhalinilikuwa msanii arifu. Alhasili nilishitadi katika kuchoramicchoro. Kumbernilikuwanakipawa kilichohitaji kuzoezwa. Nilipata uradhi mwingu kwa kazi yangu hiyo. Jina langu likawa maarufu katika mji mzima wa Mombasa. Nikapata mialiko mingi ya kuchora hotelini, mikahawani na kwenye majumba ya starehe ambako watu wenye nafasi zao huenda kujifurahisha nafsi. Lakini malipo niliyoyopata yalikuwa haba sana. Baadhi ya hela hizo nikiziweka akiba kwa safari ya bara na nyingine nikitumia kukidhia haja zangu za kila siku.

Siku moja nilipokea barua mbili kutoka Tanga. Nilikuwa nikitumia anwani za mwajiri wangui wa zamani, Abdul Mohammed. Jeremiah Kipruto ndiye aliyeniletea barua hizo. Mojawapo ya barua hizo ilotoka kwa Mjomba Kitwana nayo ilikuwa ifuatavyo:

S.L.P. 485
TANGA, TANZANIA

Kwa mpava wangu,

U hali gari? Sisi sote hatujambo, ingawa kuna matatizo hapa na pale. Twangojea kwa hamu na ghamu siku utakaporeja watani tuonane uso kwa macho. Madhali tungali hai tutaonana inshallah. Seleman ni mjalana. Kama niliviyokwambia katika barua yangu ya awali, tarehe 31 Julai 1971 ilipofika niliktuwa nimewapasha habari polisi wakae arge kuzuita bugalha zoze amhazo Seleman aliitaka kuleta. Walimkutajoni sisiku hiyo aktiva na bastola akafungwa jela. Lakini nasikia keshatoroka gerenzani na hajulikani aliko. Bado ana kisasi nave. Nadhani ana wazimu au pepo mbaya.

Rehema alitungwa nimba akaacha shule yuko nyumbani nasi hapa. Butambo altingia katika jeshi la polisi. Naye Danieli ni uthingo wa daladala njini Dar es Salaam. Binamu zako walishindua na masomo. Mama yaoamekutana mgoriwa, nyonde nyonde hazimtoishi.

Anefunga biashara yake ya ususi.
Mpaa wangu, nilitaka kukuambia juu ya Vumilia binti Abdalla. Vumilia hajifai koo ajili yako. Alinomba alipokuwa likizoni nimpe anwani zako muradi akaandikie barua. Aandikapo mijibu tufadhilli. Inshallah mitafungwa akiasi yakisha haya. Huyu ndiye yule msichana nitiyekwambia habari zake kabla hanjaenda Mombasa. Maskini hali halali kwa sababu yako. Adabu yako ni gundi au nta inasayo watu kukupenda kwa mtaso madhubuti. Hiyo ndijo silaha ya pekee dhidi ya hiana, husuda na inda ya walimwengu. Kama adabu yako nijuavyo bado i nave, usitengane nayo. Dunia isikufinyage kama udongo katika mikono ya mfanyakazi. Kumbuka adabu ya mitu ni amali na kalima zake. Kadira kabla ya kutenda au kunena lolote. Pokea salamu kutoka kwa Rehema na mama yake Mwana Saumu.

Hau yako mpendava,
Kitwana Makame Mwaisambo.

Barua ya pili ilotoka kwake Vumilia. Vumilia alikuwa msichana 'adibu 'haswaka kama aliyoyomwita mjomba. Hakuwa mionganiniwa wapendao kusuta walioniita "mwanaharamu msi baba." Hata wakati nilipojulikana mtaa mzima kama kikojozihakuniumbia "kindumbwendumbwel chalia! Kikojozikakojoa na nguo kazitia moto!" ili kundihihaki. Katika matanganya ya mamangu Vumilia alishinda karibu nami akinilivaza kwa maneno mateule.

Ninakumbuka kisa kilichotokea zamanisana tulipokuwa wadogo. Mamangu alikuwa bado yu hai. Ilikuwa aduhuhuri hivi. Nilikuwa bafuni nataka kuoga. Maji baridi shaddidi yaliikuwa yamejaa pomoni katika karai. Nilikuwa nimeangika nguo zangu kwa nisumari. Sifongo ilikuwa mkononi pamoa na jiwe la kufagilia mbali keya miguni. Nilikuwa tayari kuanza kuoga ndiposa niliposikia mchakacho. Nikauliza, "nani?" sikupata jibu. Kutahamaki nikakuta tumeangalliana anakwa anana Vumilia. Alikuwa amesimama wimamlangoni.

Nikajariibu kuzitwaanguo zangu nizvae, Vumilia akaziwahi mapema na kuzifumbata mikononi. Nikaotama. Mtu akivuliwa nguo huotama.

"Wewe una kichaa?" nkamuuliza.

"Kwani waniohopamimi?" akajibu. "Afichaye uchi hazai. Wahenga walisema hivyo au sio?"

"We nenda zako. Acha ujuba wako," nikamfokea kwa hamaki.

"Siku moja utanioa. Je, utaniogopa hivyo? Wajua nakupenda Mswahili. Utanioa sikumoja. Sikumoja utanioa." Vumilia alinirudishia nguo zanguna kuniambia nizingatie aliyoniambia. Mimi nikidhani yalikuwa tu makeke ya ujana yaliyomuandisina kumtendesha alivyofenda. Balikadirimuda uliyopitandivyo Vumilia alivyoonekana anasalitika kwangu. Alikuwa akipenda lakini pendo lile kampa asijejuwa wala kutakakupendwa amakupenda. Nilitumaini kwamba ndoto yake Vumilia ingekatikapale alipokwendashuleya sekondari nami nkabaki na kisomo changu cha shule ya msingi. Zaidi sana nilidhani kwamba kuondoka kwangu Tanga kulisikika kaburini ndoto yake hiyo Vumilia na kuifukia kabisa kabisu. Bali tamaa yake ilikuwa kama mtondo oo; mtondonoo haufi maji. Barua allyoandika ilithibitisha hilo..

Shule ya Upili Ilboru
S. L. P. 3014
ARUSHA, TANZANIA

Kwa Muhibu Kongowea,

Kwa nini muhibu umetoroka Tanga? Kwa nini? Ama umenitoroka mimi? Najua fika utatoa idhuru kwamba ulikimbia Tanga kujisalimisha. Utasema ultiogopa tishio la yule mwenda wazimu, Selenani. Lakini mbona hukunifikiria? Mbona hata barua sipati? Falau stiui kupenda mbona hukunipa nafasi nikajifunza? Na mapenzi watu hujifunza chuo gani? Weve ni

katili. Una moyo mtama. Nimejaribukukupenda, kumbe huppendeki. U mbali nami. Umjejibaldi kama ardhii iliyojibaldi na mbingu. Umjejitanibu nami hata baada ya hau yako kuzungumiza na waze wangu kuhusu ndoa yetu. Walkiroishapatana kwamba tuoame swalihi. Haidhuru stijakata tamaa. Mimi si mwendagui. Nitakusubirihadi utakapobainifaidaya sulhuba uje tupigane pamboja. Usiponia sitaolewa asilan.

Ewe m'kimbizi, ulonikimbia
Mwengine siwezi, kumfikiria
Huba laazizi, ndiyo yangu nia
Mawazo yaniadhibu, na kukuwaza sichoki
Fikira zako muhibu, moyoni hazinittoki
Najua nave ajabu, kunikosa hudhikiki
Wako mwendani,
Vumilia binti Abdalla.

Barua hizimbili—yamjombanya Vumilia zilimifikasi kirisha sana. Vumilia alikuwa katika kidato cha pili wakati huo. Argeweza kuendelea na masomo hadi chuo kikuu au aanze kufanya kazibuada yakidato charne. Babake alikuwa diwani katika baraza la mji wa Tanga. Vumilia alikuwa misichana mzuri na mwema. Mshawasha wa kuridhiana na ailolitaka haukuwa mdogo. Bali nilipopima mambo kwenye mizani nikaona kuwa halhalisi kutegemea muungano wandoabaina ya misichana mwenye elimu kubwa na jadi kubeli kama alivyokuwa Vumilia, na mvulana kama mimi, hoheheha na mwenye upungufu wa nafasi ya hali na mkosefu wa elimu bora.

Baada ya siku chache nikajasiria kuwaandikia barua Mjomba Kitwana na Vumilia. Nikamwambia mjomba kuwa nilifurahia hangaikio lake kuhusu hali yangu, lakini ndoa halikuwa suala lilonikaa sawa sawa katika akili yangu. Ndoa

hata imewashinda warukao kwa ndege na kwenda kwa mabenzi. Kwa Vumilia barua yangu ilikuwa shairi fupi lenye ubeti nmpoja:

*Unanipenda sikan, huba lako Vumilia
Sina undani moyoni, siwezi kukuchukia
Ninatalaka walakini, hili weve kuwazia
Mgomba changaraweni, haupandwi ukamea*

Ingawa suala la ndoa halikunika sawasawa katika akili yanguchanga, ilimiandamaka kama kivuli. Nakumbuka ilikuwa desturi ya Zawadi kwenda maziarani alikozi kwa mchumba wake Rashid. Aliwahi kwenda huko mara nyingi sana na Amina. Siku moja alipitia kwangu chumbani wakati wa jioni na mafungu ya mchanga mkononi. Akanishi tuandamane pamoja. Tulipofika maziarani akayaweka mafungu hayo ya mchangakwenye kaburi la Rashid. Akanyamazaka kwakitambo kirefu, machozi yamtoka kapakapa. Akakitoa kitambaa pochini na kuyafuta machozi. Zawadi akanishika mkono ghafla na kuniilekeza upembe mwiningine wa maziara, mbali sana na kaburi la Rashid. Hapo tutaketi kitako.

"Zilikuwa zimesalia siku tatu tu," alisema Zawadi.

"Baada ya hizo siku tatu ningolewa. Halafu Rashid akanitupa mkono. Najua hayakuwa mapenzi yake. Mja hana kharina liandikwalondiloliwalo. Lakini sikuwamini kwamba amekufa. Kwamuda mrefunimekuwa najiambia kuwa habari ya kufa kwake ni ndoto mbaya tu ambayo ingekwisha niamkopo. Lakini sasa nasadikialikwenda. Chendachomavani hakina marejeo.

"Sikutaka kuolewa tena na mwiningine. Nilidhani siku moja nitamsikia mtu abisha mlango ni, nifunguo nipaye ni Rashid. Sikutaka kuolewana mwananumeyeyote mwiningine. Lakini upweke umenizidia. Sidhani nitaendelea kuwa hivi nilivyo. Nataka kuolewa kama wanawake wengine niondokane na ukiwa na kitwe."

"Marahaba," nilitikia. "Kama wataka kuolewa vema. Hata mimi nilidhani ilifa sana kwako kupata mume wa kuko. Pengine hawezi kuwa muungwana kama Rashid. Hakuna mtu anayelingana kabisa kwa hulka na mwiningine. Lakini Mungu hamkosezi injia wake yote. Ingawa umemkosa Rashid utapewa mwiningine pindi utakapo. Akosaye la mama hata la mbwa huamwa."

"Lakiniwajua," alisema Zawadi, "shida iliyoponikwamba mwanamke anaweza kuyutika na mtu na kumdondokea lakini asiweze kujijasirisha kumwambia kuwa anampenda mtuhuyu. Hiyondiyo dhikiyi yeyewe. Katika Afrikasi kawaida mwanamke kumuuliza mwananumee kwanza mambu ya mahabana ndoa. Unamtamani mtu, ila huma uso wa kumkibili na kumwambia 'nakupenda'."

"Ee! wasemaje Zawadi, wasichana wa siku hizi ndio wenyehe huanzisha ngoma. Hawana haya," nikasema.

"Mimi nina haya," akajibu. "Hata nikimpenda mtu nashindwa kumwambia."

"Kwani umempenda mtu ukashindwa kumwambia?"

nikamuuliza.

"Ndiyo," akajibu.

"Nani huyo?" nikauiliza tena.

"Wewe. Nakupenda sana. Nataka unioe." Nilighumiwa kwa muda. Nilipoangalia uso wa Zawadi nikiona kuwa hayakuwa masihara bali mazingatio. Niliona kuwa umri wangu wa miaka kumi na sita wakati huo haukutosha kunivumilisha masaiibu yaliyomo katika lille baa liitwalo ndoa. Aidha wazo la kumuuo mchumba wa rafiki yangu, ingawa rafiki huyu alikwishakufa zamani, llinipa msitio nikasita. Zawadi alikuwa misichana mzuri wa umbo na tabia. Haikuwa sahili kulkataa katikata ombi lake. Niliftafta kila nija ya kujinasua toka kwa mtego ulioninasa.

"Mimi sikufai wewe Zawadi," nilimwambia baada ya kuwaza kwa muda. "Nitizame uzuri. Umri wangu bado mdogo mnno. Tena nilimpenda sana mparehemu Rashid. Sitaki

iwe habari hapa ya paka akitoka panya hutawala."

"Hilo si neno," alinena Zawadi. "Mapenzi ni kama mgomba, popote hujioeta."

"Lakini mgomba changaraweni haupandwi ukamea," nikasema. "Mimi naishi katika ndoto, wewe waishi duniani. Tunawezaje kufunga ndoa na kuishi pamoja?"

"Una maana gani?" akasali.

"Na maana matumaini yangu yamustakabali hayalingani na yako. Tunayo matamanio tofauti."

"Vipi?" aksaliza Zawadi.

"Haya, pengine sote twataka dunia iwe sayari salama na yenye kutamanisha sio? Lakini hebu tuone mathalan wewe unaupimaje ustawi na ustaarabu wa watu duniani?"

Zawadi akawaza kidogo.

"Hilosiswali rahisi," alisema mwishowe. "Balinitajaribu. Nilipokuwa chuongi Iregi, tulifunzwa kupima ustaarabu na ustawi kwa misingi ya maendeleo ya kisayansi. Kwa mfano dunia ikiwa na usafiri wa kasi kama vile ndege, meli na magari, huo ni ustaarabu. Eeh, magari yakiwa mengi na barabara kadhalika. Viwanda vikijengwa kwa wingi, hospitali ziwe nyngi na madaktari. Haya ndio maendeleo. Zikiwepo silaha madhubuti za kuijhami dhidi ya maadui na jela za kutosha kuwafunga wahalifu wote. Basi haya na mambu ya sampuli hiyo ndivyo vigezo vya kupima ustawi na ustaarabu wa watu. Wewe waonaje?"

"Hapo ndipo tulipo na hitilatu," nikamwambia. "Mimi naupima ustawi na ustaarabu kwa vigezo au vipimo tofauti. Nataka mimi dunia isiyu na magonjiwa wala daktari. Pasipokuwapo wendawazimu wala hospitali za wendawazimu, pasipokuwapo jela wala wenyewe wahalifu; pasipokuwapo maziana wala maiti — hapo ndipo penye ustawi na ustaarabu. Nataka dunia ambayo haina ustawi mkuubwa katika sayansi na ufundi, ila ambayomna maendeleo makubwa katika kuwa na utu wema. Maendeleo bora ni yale ya kutokuwapo adui wala silaha za kuijhami, tajiri wala

maskini, wala m'baguano wowote wa kikabila, kirangi wala kilugha. Wakati ambapo usafiri utakuwa salama muradi imtu asife barabari, majini au angani, si hoja kama mwendo ni wa pole au ni wa kasi. Haya yakija yakawa itakuwa kheri hiyo. Dunia ambayo hamna mwenyeyeji atakayesema 'mimi naugua'. Dunia ambayo hakutakuwa na kufuli mlangoni wala mwizi, dunia isiyokuwa na mayatima, wajane na wale waitwao 'wanaharamu'. Kila siku itakuwa siku njema katika dunia hiyo."

"Ni ndoto hiyo mpenzi. Haya matamanio yako hayawezekani. Ni kama kujenga nyumba ya karata. Haiwezekani," alitoa kauli Zawadi.

"Na ndivyo na ndoa baina yetu," nikamwambia Zawadi pasi kificho. "Haiwezekani."

Ninakumbuka jinsi Zawadi alivyoonitazama kwa mshangao. Tulipokuwa tukirudi Kisauni hakuzungumza sana. Mara moja mbili alimishika mkono ghafla kama aliye pagawa pepo na kulia kwa shake. Nilifahamu fika kuwa msimamo wangu usioteteleka ulimgusa Zawadi chembu cha moyo. Hanjamu yake kwangu haikuwa ndogo. Alitaka kuolewa na Rashid, Rashid akafa siku tatu kabla ya harusi. Maskini hakudiriki kuramba tamu na chungu ya ndoa yake na Rashid. Alipotaka kuolewa tena ombi lake likakataliwa. Nilikwishamuulekeza Zawadi msunari wa moto kwenye donda. Haidhuru moyo wangu ulikuwa jangwa kavu lisiloota mapenzi kwa mwanamke alaa kulihali. Iwapohiyo ilikwuwa kasorokubwa katika tabia yangu basi ni kasoro ambayo sikuwahi kuiabikia penye siri wala dhahiri.

Sura ya Kumi na Mbili

Nilipoona kwamba akiba yangu ya pesa ilikuwa imetosha kwa masrifu na nauli ya kwenda bara, nilikuwa tayari kuondoka Mombasa. Balisikuwa nahabari kwamba ilinibidi kuondoka haraka kama niliyooondoka.

Wapangaji kwa Emmanuel Mapinga tulikuwa wengi na choo kilikuwa kimjoja. Na kama vyoov vingi vitumikavyo na idadi kubwa ya watu, choo kile kilijaa ukutani maandishi ya matusi Yaliyo oandikwa na waandishi mahiri wa "fasihu ya chooni." Kama mtu alichelewa kuamka basi ilimlazimu kusubiri kwa foleni kabla haja zote, ama ndogo au kubwa. Ndiposa nilizoea kudamika mapema ilimuradi isinipate cheleo.

Basi siku moja alfajiri nipojihimu mapema kwenda msalani, niliona kioja. Nilikutana na Mzee Otieno jirani yangu akitoka msalani. Akaniambia kwamba alipotoka nyumbani kwake aliwaona watu wawili wanatoka msalani pamoja. Alipomulika tochi, akamwona Bakari mwanawae Mjomba Salim. Hakuweza kumtambua mtu yule wa pili. Walipoona mwangaza wa tochi, walikimbia kasi sana na kutoweka. Lakini Mzee Otieno hakuona haja ya kupiga kamsa, sijui kwa nini.

Baada ya mazungumzo yangu na Mzee Otieno nikaingia msalani. Ndani mlikuwa bado na giza totoro. Nikawasha kijiti cha kiberiti ili kuona liliipo lindi la choo hicho. Ghafila macho yangu yakatua kwenye maandishi makubwa yaliyokuwayameandikwa vibaya vibaya kwachakinyekundu karibuni.

Kongoweya weve ndiye uliniharipiya bahati yangu,
ulipokimbilia Mwambasa ulifikili sitokupata. Nitakuua. *Niko apa mijini. S.M.*

Nilishtuka hadi ya kushtuka. S.M.? Huyu siyo Selemani Mapunda, jitujahili lilonillia ngoatangtu tulipokuwa shulenii Tanga? Kwani azma yake ya kumfishha haikuffia? Nami nilimharibia bahati yake vipi? Wayowayo likaniiingia. Na katika hali hiyo ya wasiwasi nikakumbuka maneno niliyoyasikia nikiwa Tanga School. Ilisemekana kwamba Selemani alipoona masomo yanamwendea tinge alikwendwa kwa mpiga ramli kuaguliwa. Akaambhiwa huko kuwabahati yake masomoni kapokonyawa nayule mwanafunzi waliyeketi pamoja kwenye dawati, yaani mimi. Aliambiwa kuwa mimi ndiye niliyefanya asielewe masomo. Basi kumbbe tangu hapo ikawa ndio mwao. Hilo ndilo liliokuwa kisa na maana ya kuambibiwa nilimharibia bahati licha ya kutoa tarifa ya uhalifu wake kwa polisi iliyosababisha kufungwa kwake.

Kutwa hiyo nilikuwa nimeagizwa kuchora mchoro katika hoteli moja iitwayo *Kivulini*. Nilitafrika mno hata nikaona vigumu kwenda. Lakini mwene hoteli alikuja mwenyewe nyumbani alipoona nimelimita kwenda, na kunisihii sana nimchoree kama tuliiyoogaana. Na maadham alikwishanilipa tayari sikuwa na budi kusalimu amri. Tukaingia garini mwake hadi barabara ya *Haille Selassie* ilipokuwa hoteli yake.

Niliposhika brashi yangu na kuanza kuchora ukutani katika hoteli hiyo niliitibarikwa uzito. Je! nimebeua sudii kwa kukawilia Mombasa sana kwa kujifikiria nimetononoka kiasi, badala ya kwenda bara mara moja? Je! nigure Mombasa nende bara kubahatisha alipo mwanamume yule aliyesababisha kuwapo kwangu?

Muradimawazo yalinifitafiri. Nilijisikiamnyongenadhalili. Kutahamaki watu walikuwa wameujaza ukumbi wa hoteli kuutazama mchoro wangu. Nilipogeu kanyuma nilionanyuso tele zilitotoka macho pima kuutizama mchoro ole. Wengine walipiga miluzi kwa mshangao; wengine walifungua vinywa wazi na kutikisa vichwa; wengine walinong'onezana kwa adabu na staha. Usanii mzuri haukosi jazba yake!

Ndiposa nilipomwona mtu mimoja aliyekuwa ameukazia mchoro macho, pengine kwa makini zaidi ya wengine wote. Alikuwa haonimchoraj, aliona mchorotu. Mchorowenye we ulikuwa haujaka milika bado. Nilikuwa nimemchora mwanamke aliyekuwa anamnyonyesha ziwa mtoto wake mchanga. Nilikuwa sijawapa macho masikio na mambu mengine mwili matatu. Sikuerdelea tena baada ya kugeuka nyuma. Mji wa Mombasa ukawa si salama tena kwangu.

Macho yangu yaliopokutana na ya^omtu yule aligutuka hata kunishindani lilyoyogutuka mimi. Karibunaye alikuwabinamu yangu Bakari. Wakautupa upenyunakuumwaya wote wawili. Alikuwa Selemani! Mtu huyo alikuwa Selemani Mapunda. Niliemewa na kupigwa na kibuhuti. Hayawi hayawi huwa. Mkutano wangu na Selemani injini Mombasa kwangu mimi ulikuwa ajabu akidi. Katika maisha ya mja kuna wakati kunapozuka vioja vya kweli lakini ambavyo ni vigumu kusadikika hata kuliniko visa vipattikanayyo katika vitabu vya kubuni na ngano za waze.

Siku hiyo nadhani Selemani alichaleea kuwa ningepiga kamsa atiwe mbaroni mara moja. Alikimbia kasi sana pamoa na Bakari wakavuka barabaraya *Haile Selassie*, nusra wapigwe drafrau na gari. Wakatokome nyuma ya jengyo moja kubwa. Selemaninakumbuka alikuwa kavalia chepeo kichwani, shati jekundu la mikono mifupi na suruali ndefu nyeusi pi iliyompwaya.

Nilipomwona akilidhi shaddi ghafla. Brashi iliyokuwa katika mkono wangu wa yamini ikaanguka na kutapanya rangi kiholela sakafuni, vitini, mezani na ukutani.

Nilijuu kuuhama mji wa Mombasa haraka iwezekanayyo; lau sivyo nikijue kilichomfanya sangara kuchomwa moto. Tendo la kuhama au kugura huelezwa na wataalamu kuwa badiliko la muda au la kudumu la makazi ya mtu. Wao huitikadi kuwa kugura hutokana na kupima uzuri na ubaya wa mahali panapohamwana na wataalamu.

Ikiwa ndivyo basi mimi sikubaliani sana na wataalamu hao. Uzuri na ubaya wa mahali? Binafsi yangu sidhani kuna mahali pabay au mahali pazuri. Kwangu mimi mtu ndiye awezaye kuwa mbaya au mwema sio mahali. Waweza kupakimbia mahali upapendapo kwa sababu ya mtu mbaya au wawili watatu wasiokupenda na wanaokukalia mguu wa kausha katika mambu uyatakayo.

Husuda ya mkazamjomba na kufidhuliaka kwake Selemani kulinigurisha toka Tanga nilikozaliwa. Kabla ya mjo wa Selemani mambu yangu Mombasa yalikuwa yametengemaa kiasi. Lakini sasa alikuwa kaja na kufanya urafiki na binamu yangu Bakari. Maisha yangu yalikuwa hatarini. Ulaghai wa mpiga ramli, kissasi, na bangi ndizo dira zilizomuandisi Selemani. Je, kumwita punguani kungekuwa kitia mambochumvi mno? Wengi walimwita hivyo kwa vitendo vyake vya kichakaramu. Sasa Mombasa kukawa hakukaliki. Aidha nilikuwa tayari kuondoka kwenda bara kumtafuta babargu kama yupo. Haikosi vitisho dhidi ya maisha yangu vilichochea tu hima katika azma yangu ya kwenda bara.

Mchoro ule hotelini sikumaliza kamwe kuuchora. Nilizitoa hela mfukoni nikampa mwenye hoteli antafute msaniimwingine. Zikampanda zakwaomwenyehotelii, nami katika hali hiyo niliyokuwamo nikawa sijali wala sibali. Nikabeba ala zangu za uchoraji na kwenda zangu moja kwa moja hadi Kisauni. Nikafunganya hima hima kwa ajili ya safari.

Amina na Zawadi waligutushwa sana na uamuzi wangu wa ghafla wa kuondoka Mombasa. Sikuwanibia katu sababu ya kugura kwangu. Wakanisindikiza hadi kituo cha gari moshi magharibi ya kutwa hiyo. Niliingia katika behewa ya daraja ya tatu au *third class*. Punde kikalia King'ora. Amina na Zawadi wakanipungia mikono. Zawadi akatoa kitambaa pochini na kufuta machozi yaliyokuwa yanamtoka njia mbili mbili. Sikuweza kujizua kuffikicha macho kwa mwasho wa

machozi ya liyoni lengalenga. Magurudumu ya treni yakaanza kuumana na reli. Safari ilikuwa tayari imeanza. Ilikuwa tarehe 8 Januari 1974 nilipotoka Mombasa.

Safari ya treni katika mabehewa ya daraja la tatu — mabehewa yaliyotengewa makabwela kama mimi — ina thakili tele. Lakini humo ndimo nilimojikuta maana mtu hujikuna ajipatapo. Kulipoanuka keshoye tulikuwa tumefika katika jiji la Nairobi. Nikashinda kwenye stesheni mchana kutwa. Magharibi ilipofika nikaingia gari moshi liendalo sehemu za Malaba katika mpaka wa Kenya na Uganda. Likajikokota kama konokono. Tulifika mji wa Eldoret katika Wilaya Uasin Gishu usiku wamanane. Haponikashukana mzigo wangu. Nikaelekezwa nabi-kizeemmoja kunaiko kituo cha magari ambako ningepata gari la kwenda Kitale kwa vile treni ya abiria hiyo ilikuwa haifiki Kitale. Baridi ya bara ikani dhikisha si haba. Niliteteneka sana na ngozi kutoka vimbimbi. Katika kituo cha magari hapakuwa na isimu ya gari hata moja. Ilibidi kuotama katika veranda moja ya duka mpaka mapambazuko yabishe. Lilipokuja gari la kwanza matatu aina ya *peugeot* 504, miguu na mikono yangu ilikuwa imekufa ganzi. Nikaingiardani, ingawa halikuondokaharaka ila mpaka abiria walipoja, hata wengine wakalazimika kusimamakwa kukosaviti. Kunamsemo Kenyakuwa "matatu hijaijai," name nilishuhudia jitihada za kondakta wa matatu hiyo kuyakinisha msemo huo.

Tulifika Kitale kama saa tatu u nusu hivi asubuhi, mji ambaao nikiusikia tu kwa miaka mingi tangu nilipotajiwa mara ya kwanza zahuko Tangaa. Juallilikuwalimechomoza kiasi. Lakini nilihisi baridi sana kwa kutokuzoea hali ya hewa hiyo mpya. Kuna tofauti sana baina ya hali ya hewa pwani na yabar. Pwani kuna hari iliyokithiri, ilhali bara kuna baridi shadii. Hiyo pia ni shani ya maumbile ambayo mia han^a budi kuijabibia.

Nilipofika Kitale tumaini la kumpata babangu ilikuwa^a kubwa. Bi Rahma alikwishaniambia kuwa alikuwa akiishi

vitongojini mwa mji huo, mahali paitwapo Makutano kwa Ngozi; na kwamba jina lake ilikuwa Juma Mukosi. Lakini watu niliowauliza mijini kama wanjuu mtu kwa jina hilo walisema hawamjui. Nikailingwi na hofu siku hiyo yangu ya kwanza Kitale. Nilianza kuhisi kisulisuli. Nikadhani pengine nilisulika kwa sababu ya njaa. Nikailingia katika mkahawa mmoja ulioitwa *Sidialthal*, nao ulikuwa na jeshi kubwa lanzi. Hadimu wa pale alikuwa mbilikimo mmoja aliyetutumka misuli kidarini. Nikamwomba anilettee chai ya mkandaa. Nilipomwambia kuwa militaka "chai ya mkandaa," ilibidi kufafanua nilichomaanisha ilimuradi ajuje nilichokitaka. Mkahawa ulikuwa umejaajaa sisizi wateja waliookuja kusebeha asubuhi hiyo. Mazungumzo baina ya wateja yalkuwa yamepamba moto. Miiongoni mwao alikuwapo mama mmoja Mwaafrika mwenyejirim la kiboko aliyebugia andazikwachai haraka haraka. Alikuwa kaelekeana na msichana mmoja suriamaa aliyekuwa akinnywa soda aina ya cocacola huku akisoma kitabu. Nilipotundua uzuri nikaona kuwa kitabu hicho kilikuwa diwani ya Amuj Isokum ya Sauti ya Bara ambayo nilikuwana nakala yake mkobani. Nilibainibaadaye kuwa hawa wavili walikuwa mtu na mamake. "Kumbwe wewe unakulanga chai ya string?" yule hadimu aliniuliza. "Na una Kiswahili mzuri, yaani umeishiko Mom-
basa ama nini?"

"Nimetoka Mombasa," nikamijibu.

"Yaani Mombasa ni kwenu?"

"La! kwetu ni Tanga, kule Tanzania."

"Ohoo! unajua sisi watu wa para hatuchui Kiswahili kama watu wa pwani. Lakini sisi si watu wapaya. Kama ningekuwa nimeendako Mombasa ningechiona kama khale khatoto kha jirani yangu. Watu wanaojuu Kiswahili wanaajiringanga sana."

Hadimu alipokuwa akiporomoshahamrehamrezake, yule bibi na bintiye waligeuka na kuniangazia macho. Vivazi waliviyoyivaa vilionyesha dhahiri kuwa walikuwa wenye

nafasi ya hali. Pengine mkahawa huo haukuwafaa kabisa. Ilikuwa sawa na ajabu ya mzoea farasi kupanda punda. Katika mkahawa huo, kilizungunzwa Kiswahili kilichokuwa na makosa chungu nzima. Mwanzo nikidhani lugha niliyosikia ilikuwa tu na mshabahamshabaha na Kiswahili, kumbendivyo kisemwavyo haswa Kiswahili janibu hizi. Ni Kiswahili chenyemakosaya lyiozoelakahadi ya kuwa anayeyafanya hajisikii kama ambaye kakiu kaunu ya ufasaha wa kusema na sarufi ya lugha. Kilikuwa Kiswahili kilicholemaa na kulemazwana watu waliopenda kutiikanuni za Kiingereza — kwawaliokijua — na lugha zao wenyeewe, ila haukuwapiga mshipa kila walipokisongo Kiswahili. Aghalabu kuzingatia kaida za matumizi sahihi ya Kiswahili, hakukuwastuhgnlisha wenyeji wa janibu hizi. Kiswahili ni lugha iliyostahili kukiukwa sheria zake kila wakati. Ufasaha wa kuandika na kuzungumza katika lugha ya Kiswahili haukutiliwa mkazo, ulikuwa si chochoe si lolote. Watu maneno yanawatoka kiholela tu kwa matamshi mabovu na sarufi yenye kasoro. Kwa mtu ashiki wa Kiswahili aliyezaliwa na kulelewa Uswahilini kama mimi haikuwa rahisi kujizua kukereka moyoni. Mtu hujisikiae lugha yake aipendayo inaposemwa na kuandikwa vibaya?

Kilimjija kichefuchefu ghafla nikatapikapalemkahawani. Matapiko yakazaga sakafuni na mezani. Harufu ya kukirini ikahanikiza kote kote. Mandhari ya kuchukiza, hasa mtu alapo. Wateja wengine wakatoka hata kabla ya kuletewa vyakula walivyogaiza. Wengine walipofika mlango ni wakachungulia ndani, walienda zao walipoona matapishi. Waliokuwa wakila na kunywa wallilipa pesa kwenye kaunta wakaviacha vyakula na vinywaji vyao, wakatoka. Kufumba na kufumbua mkahawa ulikuwa hauma wateja, licha ya mimi na yulebibinwenyejirim la kiboko. Sodali aliyoikuwa akinywa bintiye ilikuwa tu pale mezani, hajiamalizwa chupani. Mwenyewe msichana yule suriama alikuwa baadhi ya wale waliotoka hima hima pindi nilipoanza kutapika. Akenda

kuketi kwenye garilao aina ya peugeot 404 pick-up. Gari kama hilo liliifa sana kwa mkulima kuchukulia mazao yake sokoni. Mama huyo aliyebaki, alimitumbulia macho kwa imani na makini.

Akaamka alipokuwa ameketi na kuja kupangusa matapishi yangu kwa kitambaa chake mwenyewe. Isitoshe, akanilipia pesa za staffahi hiyo. Yule mama alinionea imani sana. Pa mbaya wako na mzuri hakosi.

“Ulisema kwenu ni Tanzania?” akanilizila.

“Naam,” nikaginiza.

“Na huku umekuja kwa nani?”

“Nimekuja kwa bwana mmoja aitwae Juma Mukosi.”

“Juma Mukosi?”

“Ndio. Niliambiwa anaishi Makutano kwa Ngozi, karibu na vilima vya Cherang’ani. Ni mkulima.”

“Ati Juma Mukosi? Huyosijawahi kumsikia. Miminaiishi huko huko Makutano kwa Ngozi, lakini hamna mtu aitwae Juma Mukosi mwanganu.”

Yule mama aliposema vile tamaa yangu ya kumpata babangu ilikatika. Nilipomwambia kuwa sikumjuu mtu mwiningine sehemu hizo wala mji wa Kitale siujui, huyo mama akaniambia nisitie wasiwasi. Akaniambia kuwa jambo muhimu wakati huo likikuwa kupata matibabu, maana hali yangu ilikuwa taabani.

Nilikuwa mnyonge kweli kweli. Ilikuwa vigumu hata kutembea. Yule mama mwenyewe huruma akanishikilia nisiaanguke nitembapo, akanipeleka palipokuwa nigarilake. Akamwambia bintiye afungue nlango wa mbele wa gari. “Mama huyu mtu unampeleka wapi?” akauliza bintiye.

“Alice please shut up!” alifoka mama mtu.

Lakini Alice alionekana amekirihika sana na kuwako kwangu. Hakutaka niingie katika garilao. Akafungua mlango na kunipisha niingie. Akatema mate. Alikuwa bado na ile diwani ya *Sauti ya Bara mkononi*. Mamake akaingilia mlango wa dereva na kuwasha gari moto. Alice alidinda kuingia.

"Ukienda na huyu mtu mimi siendi," alikuli. "I am not going with you."

"Can you stop that nonsense! Huoni kuwa huyu mtu ni mgonjwa. Ingia ndani umshikilie tumpeleke hospitalini," akaamuru mama mtu.

Alice akasalimu amri shingo upande. Ninakumbuka bayana mguso wa mikono yake laini katika mwili wangu uliokuwa na hari na harara ya maradhi. Nadhani kwake Alice, kaziyakumishikilia hivyoaliyopewanamamake, alionna sawa na kukamua simba au nyati maziva.

Nilipellekwa hadi hospitali ya Wilaya palepale Kitale mijini. Tulikuta foleni ndefu ya wagonjwa wa kila aina. Bali hatukusubiri kwenye foleni. Mama yule alipita nami moja kwa moja hadi chumba cha daktari. Kwa namma walivoamkuana na daktari aliyekuwa kavaa sare nyeupe, nilitanabahi kuwa wakijuan. Baada ya kunipima, daktari yule akasesma kuwa nilikuwa na homa kali ya malaria, lakin ningepata afueni karibuni. Akanidungu sindano mbili na kunipa vidonge kadha nya kumeza.

Baada ya kupata tiba mwanamke huyo mhisani alintembeza mpaka garini. Bintiyetuliyekuwa tumemwacha garini tulipoinga hospitalini, alihamaki sana aliponiona ninaruddishwa mle garini. Kwa lugha ya Kiingereza, alimishi sana mamake anitupilie mbali. Nadhani alifikitria kwamba sikueleva Kiingereza wala neno moja. Ni kweli sijadiriki kukijua Kiingereza mnno kiasi cha kuweza kuitwa bingwa, wala hajjawahi kuwa nia yangu kukijua Kiingereza zaidi ya kile cha wastani. Lakini Alice alikuwa kakosea sana kudhani kwamba aliyyoyasema yalinifutu. Mamake alimanyakwa kibao usoni na kumfinya sikio kwa hasira. Alice akapiga unyende mkubwa. Mamake akaweka gari moto tukaondoka.

Tulilekeea Kitale Mashariki, mahali paitwapo Makutano kwa Ngozi. Makutano kwa Ngozi ni eneo liliopo katikati ya safu ya vilima nya Cherang'ani na mji wa Kitale. Hapo ndipo

waliposakinini mtu na mamake. Hapo tenandipo aliponiambia Bi Rahma nilipokuwa Tanga, kwamba babangu alikuwapo. Lakini tulipokuwa tukienda sikuwa na matumaini makubwa tena ya kumpata babangu, haswa baada ya mamake Alice kusema kuwa hapana mtu ajulikanaye kwa jina la Juma Mukosi. Lakini mwenyewe mama huyo alikuwa radhi kunipokeana kunkirrimia. Alice alilia kwa shake safarinizima. Alikuwa msichana wa umri wa miaka takriban kumi na minane hivi. Mamake alimkemea sana huku Alice yudia pasipo kikomo. Langu lilkikuwa jicho tu. Adabu njema haikuniruhusu kujitia katikati katika utesi uliozuka baina ya mamana bintiye. Uungwana sio kuijshengeshakatikamambu ya watu wengine.

Tulipokuwa safarinii kuelekea Makutano kwa Ngozi, yule mama hakunidadi sisidisisi sana. Aliniambia jina lake ni Mercy Macdonald. Nikanwambia langu. Akanielezea kuwa zamani alikuwa muuguzi katika sehemu nyingi. Madaktari wote katika hospitali ya wilaya wakimjua, ndiposa sikulazimika kutunga foleni kama wagonjwa wengine aliponipeleka huko. Aliwahi kufanya kazi Uganda katika hospitali ya Mulago mijini Kampala; na pia mijini Dar es Salaam katika hospitali ya Muhibibili.

"Nilipenda Dar es Salaam sana," aliniambia. "Nilikuuwa nikiiishi katika mtaa wa Buguruni. Ilikuuwa zamani sana. Bado natamani kile Kiswahili safi kilichozungumzwa Dar. Na watu walikuwa na fadhili sana. Siku moja mijizi ilinivamia nyumbani na kuniibia kila kitu. Jirani wakanichangia hela kuniawi. Sitoisahau hisiani ya Watanzania hao. Nikajifunza funzo; ukipokea msaada, kuwa tayari kutoa maana kutoa ni kikoa." Bi Mercy alikuwa na lugha fasaha ajabu.

Tulipotika katika eneo la Makutano kwa Ngozi, nikaona kuwa watu aghalabu walikuwa na mashamba maddalbasari. Mwenyewe Bi Mercy MacDonald alikuwa na pandikizi la shamba liliozidi ekariefu moja. Alikuwanang'ombe, mbuzi,

kondoo, nguruwe na farasi licha ya ekari nyngi zilizokuwa na mibuni, michai, pareto, mikangaja, mitufaha, midoriani, minanasi na mimea na matunda ya kila nui.

Tulipoacha barabara kuu tuliingia kwenye baraste liyoolekea lango la vyuma vilivyopachanapachana. Lango likafunguliwa na bawabu mmoja mrefu mwesu aliyekuwa na kigongo mkononi. Tukaelekeana na kasri moja kubwa—kasri liliokwu la fahari ya ajabu. Lilikuwa na paala vigae na kuta za saruji zilizopakwa rangi nyeupe na mraba mwesu sehemu za chimi. Lilikuwa na vioomadirishanina mapazia ya rangi samawati. Waama, lilikuwa kasri taanusi na lenye kutamanisha sana.

Niliazwa kitandani punde tu nilipoingia nyumbani muradinipatepumziko. Chumbanilicholazwandumakilkikuwa na harufu iliyonukia vizuri sana. Mto nilioulalia ulikuwa na maki mapana nao ulikuwa laini. Nikatamani siku ambayo maisha yangekuwa lainikama mto ole. Maisha kwa kawaida ni magumu zaidi ya kifuu cha nazi. Nilisadiki kwamba maisha ni kifuu kitupu kwa jinsi yalivyonendea kombo. Hamna jambo lilioninyokea. Usingizi ukaniyamia ghafla nikalala unono.

Niliugua uguo na kuuguzwa kwa fadhili na Bi Mercy kwa juma moja mfululizo. Bi Mercy alikuwa na usoefu mwungi wa uuguzi. Alikuwa na moyo kadhalika. Lakini bintiye aliungulika ndani kwa kuniona katika kasri lao lilitotukuka. Aliona bora ningeishi katika mabanda walimoishi watenda kazi fukara kama mimi. Aliona kumfachili mtu baidia kama alivyofanya mama mtu ni kilele cha uchakaramu. Pindi kwa pindi Alice aliingia chumbani nilimokuwa nimelazwa na kunitazama kwa jicho la hasama. Kisha akasonya kwa dharau na kutoka hima huku aufunga mlango wa chumba kwa hasira za mkizi.

Alice alikuwa mwanafunzi katika shule ya kutwaya upili ya Suwerwa. Alikuwa katika kidato cha nne. Alikuwa mionganoni mwa wale watashiniwa waliongojea kutahiniwa

katika mtihani wa kitaifa mwaka huo wa 1974. Bi Mercy alikuwa na rajua kuwa bintiye angeupita mtihani. Lakini hofu yake ilikuwa kwamba, Alice hakukijua Kiswahili barabara wala somo hilo hakulpenda kamwe. Muradi Alice alikuwa kalemaa mno upande wa somo la Kiswahili hasa kipengee chake cha ushairi, ingawa alikuwa mwepesi wa kuelewa na masomo mengine.

Sih a yangu ilipokuwa nzuri kidogo Bi Mercy akanipa hiari ya kurudi kwetu Tanga au kuendelea kuishi kwake kumsaidia kazi huku nikiulizaulizia kuwepo kwa Bwana Juma Mukosi. Sikumwambia lolote kuhusu uhusiano wangu na mwanamume huyo ambaye nikimsikia tu tangu hapo, wala sikuwa nimewahi kumwona. Bi Mercy alikuwa tayari kabisa kumipa hela za nauli na masrifu nirudi Tanga kama ningetaka. Nikachagua kubaki.

Bi Mercy akanipa kazi, lakini nyepesi si ya sulubu. Kazi yangukawa kufagia majani kiamboni, kufyekanyasi, kapalilia na kunyuyuzia maua kwenye bustani na kulengeta ua. Mshahara wangu ulikuwa shilingi mia moja ishirini kwa mwezi. Tena nilipata wasaa walkutoshakutunga mashairina hadithi wakati wa mapumziko, sikwambii kusawiri michoro. Nilipomwomba Bi Mercy ruhusa ya kwenda kuishi katika mabanda walimoishi watenda kazi wenzangu — vijakazi na watwana — Bi Mercy hakuwa radhi kumikubalia. Aliniona kama mwanaawe kindakindaki. Nikawa nala na kulala katika kasri hilo lenye fahari na jaha. Chumba nilicholazwa nilipoletwahumo kikawa kamandichochangu. Lakini nilijua kuwa nisingekuwa hapo kwa muda mrefu maana kuishi hapo kuliukwa kinyume na mapenzi yangu.

Nikaona kuwa kusesema kuwa matajiri wote wanaouyabisi wa moyo, wala hawana hata chembe ya utu wema, ni kukimbilia hukumu yenyeye utovu wa uadilifu.

Sura ya Kumi na Tatu

Hofuyangudhidiyajinsia yakikehaikutindika hata nilipoishi katika kasri la Bi Mercy MacDonald. Bi Mercy alinzuilia kabisa kwenda kuishi na watendakazi wenzangu katika mabanda nilimostahili kuishi. Hofu yangu hiyo kuwaeleka wanawake ilinipa ari ya kutafuta rai ya kumpembeja apembejeke nisipate.

Nadhani Alice aliniona kama matapishi machoni pake, mpaka alipogundua kuwa kumbi nilikuwa mtu mwene moyo mwewe na vipawa adimu. Siku moja alipoingia chumbani mwangu akakuta nachora mchoro, alishangazwa sana na usanii wangu. Akanionba nimchore picha. Nikamwambia aketi ilimuradi nimchore. Akaketi kwa saa tatu ntawalio nami nimekakania kumchorakwa penseli aina ya 4B na 6B nilizokuwa nazo. Tokeo likawa mchoro mutti ambao alipoutazama Alice, aliungama kuwa ndivyo wajhi wake ulivyo kuwa. Mama mtu alipouona mchoro wabintiye, alitaka pia kuchorwa. Nikamwomba picha yake niliyoitegemea kumchora. Michoro yote miwili, yaani ya Alice na ya mammake, iliwekwa katika fremu na kutundikwa katika ukuta wa uifingani. Kila aliyejiona alimakana kushangaa kama kweli ilikuwa kazi ya mkonon wa binadamu.

Niliendelea kutungamashairina kuyapeleka magazetini. Mengi yalitokea humo na kusomwana wapenzi wa mashairi ya Kiswahili. Hamna nakala ya Jumamosi na Jumapili ya magazeti ya Baraza na Taifa Leo iliyonifutu. Humo ndimo yalimothapishwa hayo mashairi. Kwa habari ya kipawa changu cha utunzi pia, Alice ndiye aliyekuwa wa kwanza kung'amuwa kwamba nimacho. Alitoka shulenii siku moja akanikuta ninapallilia maua. Akaniuliza,

"Kumbewewe ni mshairi?" nikamuuiliza.

"Mwalimu wetu wa Kiswahili ametusomea shairi moja zuri kutoka kwa gazeti la Baraza. Aliposoma jina la mshairi nikakuta ni lako, yaani Kongowea Mswahili. Hata anwani zilizoko hapo ni zako. Umearidika S. L. P. 1091, Makutano kwa Ngozi. Mwalimu ameshangazwa sana kuona kuwa pana mshairi hodari hivi sehemu hizi. Haamini. Ameuliza kama kuna yeote darasani anayenjua mtunzi huyo, nikasema mimi namjua. Akasema kwamba anataka aonane nawe."

"Ataka kuonana nami?"

"Eeh! ataka kukuona. Anasema utunzi wako niwa halija juu sana. Lo! kumbewewe ni genius. Sikujua."

"Mimi naogelea tu kwenvye kidimbwi, bahari ya utunzi bado siwezi," nikamwambia.

"Hapana wewe ni bingwa. Hata utanisaidia kuchambua ile diwani ya Amuj Isokum."

"Sauti ya Bara?"

"Yes that one. Mashairi yamo humo magumu sana."

Kwa hakika mashairi yalimpa Alice homa ya namma fulani kila alipokumbana nayo. Lakini bado ungemwona daima kabeba kitabu cha mashairi.

Nilisita kidogo kukubali wito wa Alice wa kumsaidia kuhalkiti tungo za Amuj Isokum. Diwani yake ya Sauti ya Bara nilikwishesomatangunilopojuakusomaria kuandika. Nilijua kinyumenyume na kimbelembale. Nikitembea nayo tangu hapo kama tasbih. Lakini nilijirahisi mnno. Nilipofikria kitumbo changu cha elimu nniliona sikufaa kwa vyoyote kumsaidia Alice. Pengine yeye ndiye angalimaisaida.

Tulipokutana na mwaliimu wake wa Kiswahili Bi Nambuye Pilipili, nikabaini kuwa mashairi yangu yaliikuwa yameliweka jina langu katika safu ya washairi mahiri. Alinisifia sana mashairi yangu ambayo alisema alikuwa akiyafuatilia sana magazetini. Kulingana na maoni yake, mbinu ya kalamu yangu ilikaribiana sana na ile ya Amuj Isokum, mtunzi aliystahiwasa sana. Lakinihamnamtu aliyejua asili yake mtunzi huyo, maana haikuelezwa popote katika

diwani hiyo. Bi Nambuye akaniomba nende shulenii kwo nikazungumzie wanafunzi kuhusu masuala yoyote yahusuyo au ushairi ama Kiswahili kwa jumla. Nikamwambia hilo lilikuwa jambo gumu, lakini nilipaswa kupewa wakati wa kuliadiria.

Ulikuwa wakati huo ambapo shairi langu lilipata nafasi ya kwanza katika mashindano ya utanzi wa mashairi nchini Kenya. Lilikuwa shairi fupi lenye beti nne niilio liita "m'bugano", nalo nimelefadhi mpaka leo. Nilipelekewa zawadi ya shilingi elfu mbili kwa utungohuo, uliokuwaka ifuatavyo:

*Wauliza nitokako, wakutakiani?
Usuli wangu uliko, utakufiani?
Nawe kabila lako, litariipa nini?*

*Wapenda kabila lako, jengine huoni
Kuwathamini ni mwiko, wa ughabuni
Na huo mwenvendo wako, utazua zani*

*Ngozi yangu wakagua, rangi kubaini
Nami sikuichagua, kanipa Manani
Wataka kurihagua, kwa salabu gani?*

*Mimi nave tutokako, ni pamtwe fulani
Asili yetu iliko, shamba la Edeni
Basi uwache matuko, ubaguzi wan?*

Niliteremea kwa ajili ya ushindi wangu huo. Baada ya hapo haikuwa rahisi kutoa udhuru wowote wa kutomsaidia Alice kuchambua mashairi wala kutohutubia wanafunzi wa shule ya upili ya Suwerwa.

Bi Mercy aliamua kuniongezea ujira hadi shilingi mia mbili hamisini. Nilifanya kazi yangu ya nadhafa mchana. Halafu wakati wa magharibi, nilikaa saa nyinyi ukumbini

nikijadiliana na Alice juu ya mashairi. Nadhani sikujuua vipengele vingi sana kuhusu ushairi, lakini Alice aliona kana kwamba nilimfaa kwa mafao makubwa.

Usiku mmoja nilibaki mimi na Alice tu katika nyumba alitaka tukalichambue shairi moja katika chumba chake, nikadinda. Nikenda chumbani mwangu kulala. Nikaingia moja kwa moja kitandani pasipo kuzivua nguo zangu. Nilikuwa nimechoka tiki kwa hamkani za mchana. Kisha nilasikia mtu abisha mlango wa chumba. Taa ya umeme ilikuwa badoyayamwaya mwangachumbani. Mlangonilikuwa nimeushindikatu, sikuuomelea. Ghafla akaingiandani Alice, kavalia kirinda tu wala sidiria hakuwa nayo. Nilishtuka.

Moyo ukatuta kwa fazaa na mishemishe.
"Alaa! Alice humu wataka nini sasa hivi?" nikamuuliza kwa hamaki na shuku.

"Nataka tuzungumze," akaibju. "Nataka kusema sorry sana. Tangu nilipokuona mara ya kwanza mle mkahawani nilikuchukia. Kila nilipokuona damu ilinichachawa."

"Kwa nini?" nikamuuliza.
"Sijui," akasema. "Nilikuona kama rubbish. Lakini sasa nakupenda. Seriously."
"Basi nenda kalale chumbani mwako," nikamwambia.

"Peke yangu? Naogopa," akaibju. "Sijisikii kulala huko. Naogopa. Sijui naogopa nini," akasema.
"Hata mimi naogopa, ila mimi najua niogopacho."
"Waogopa nini?" akauliza.

"Nakuogopa wewe," nikamwambia kwa mazingatio. Punde si punde, Alice aliyekuwa kasimama karibu na mlango alikuja kuketi inchanimwa kitandachanguna kujaribu kumpapasa. Nikanyanyuka pole pole na kuondokachumbani kama ambaye naenda msalani. Nikafungua aste aste mlango mmoja baada ya mwininge na kutoka katika kasri lile lenye haiba. Nikaenda mpaka kwenye banda la John Amos, mchungaji wa ng'ombe wa Bi Mercy MacDonald. Nikabisha

na kuomba mahali pa kulala. Tangu hapo niliendelea kuisi na huyo mchungaji hata baada ya Bi Mercy kurejea toka safarini, licha ya kusihiiwa sana na mama mtu mirudi kastrini. Sitapiki nyongo nikarudi kuiramba tena kama kelbu afanyayyo.

Alice alikuwa na ukavu wausosihaba. Alinususuika kwa kutokua kwangu kama wanaume wengine. Aidha hakukoma kunija nimpe msada kila shairi liliptomtanza. Lakininiliitikadi kuwa haifai mtu kuliendajambo tu maadam wengine hilitenda aghalabu. Sikutaka kuwa bendera inayofutata tu upepo, hata upepo warakama. Hatimaye Alice alisadikishwa kuwa ingawa nilikuwaradhi kumuuauni, lakini mahusiano yetu hayakupaswa kutoka nje ya mipaka ya mwalimuna mwanafunzi, basi. Hamnazaidi. Pengine alidhani kuwa sera nilioyoiandama ina kasoro kubwa. Ama yamkinu aliniona kama jongoo asiyeweza kupanda mtungi. Tabia yangu ilikuwa kitendawili kikubwa.

John Amon alikuwa ghulamu Miturkana mwenye jadi ya kimaskini. Aliwahi kwenda shule mpaka darsasa la sita naye alikuwa shujaa masomoni. Lakini mamake mfaruku akashindwa kumlipia karo ya shule. Maskini akalazimika kuacha shule na kutafuta kazi ya uchungajikatika mashamba ya wakwasi.

John Amon ndiye aliyenismulia mengi kuhusu eneo hilo la Makutano kwa Ngozi na wakazi wake ingawa kama wengine wote niliowauliza hakumjuu mtu yeoyotekwa jina la Juma Mkosi. Aliniambia kuwa Bi Mercy alikuwa kaolewana Mzungu, jinale Patrick MacDonald. Patrick MacDonald alikuwa baadhi ya Wazungu waliopigana Vita vya Pili vya Ulimwengu na kuja kulowea nchini Kenya baada ya vita kwisha. Baada ya kumzaa Alice, baba mtu alikuwa katika ajali ya ndege. Alipokufa, alihalifu mali maridhawa ambayo sasa ilimilikiwa na Bi Mercy na bintiye. Wakati wa kifo cha mumewe, Bi Mercy alikuwa muuguzi mkuu katika hospitali

ya Wilaya ya Trans Nzoia mijini Kitale. Akajuzulu kazi kufuatia kifo cha mumewe ili asimamie vema shughuli za shambani mwao.

Sifa za wema wa Bi Mercy MacDonald zilizagaa katika kila upembe. Alisifiwa sana kwa hisani na huruma yake. Hakuwa tu tajiri wa malij; alikuwa tajiri wa moyo pia. Watu wa namma ile ni wachache sana duniani. Kukutana nao ni mara moja moja kama almasi.

John aliniambia mengi kuhusu janibu hizi. Lakini lilonipiga mshipa zaidi ni habari ya mtu mmoja aliyeitwa Mzee Kazikwisha. Kazikwisha. Ndiivo alivyojulikana, ingawa hilo lilikuwa jina la msimbo tu alipopagazwa na watu. Jina lake halisi halikujulikana tangu hapo.

Mzee Kazikwisha alikataa kuchangamana na watu. Watu nao walimwona kama nkia wa mbuzi na apizo kubwa. Wengine walisisika wakinong'ona kuwa alikuwa karukwa kichwa kwa kusoma sana. Wengine walisema kuwa alikuwa mgumba na kwamba jina hilo la Kazikwisha lisilisbu kuunadi ugumba wake. Watu walimwita mgumba kwa maanahamna aliyemwona na mwana. Aliishi katika ukiwa nkubwa. Watu walimuambaa kama mkomaa. Walimuogopa kama mgonjwa wa maradhi mabaya ya kuambukiza. Iwapo alikuwa mgumba basi alikuwa duizo kutoka kwa mwenyezi Mungu, mwenye uwezo wa kutoa na kuhini. Mtu mzima aliyejhiniwa uwezo wa kuzaa na kuiachia dunia nakala walau moja ya sura yake ni mlaanifu. Hiyo ndiyo itikadi iliyokita mizizi. Muradi! Mzee Kazikwisha aliishi kama kisiba katikati ya bahari. Watu wa Makutano kwa Ngozi walikhitaru kumwona na kumhukumu tu kuwa alikuwa mgumba au pengine towashi, halafu basi. Hawakutaka kujua kama labda alikuwa na 'nakala' ya sura yake mwahala fulani duniani. Muradi hakueleweka wala mwenyewe hakuwa radhi kuwasaidia watu kumuelewa.

Nilikutana na Kazikwisha mara ya kwanza nilipokuwa

naenda kununuu gazeti katika soko la Makutano. Alikuwa

mtambo wa kimo na ngozi yake ilikuwa nyeusi pi. Ingawa

alioneekana mzee, kwa kweli hakuwa mzee sana. Alikuwa kasawijjika kwa maradhi ya sikunyingi. Alipotembea, miguu yake ilikuwa haishiki, umri wake ulikuwa karibu miaka hamsini hivi. Alikuwa kavalia kanzu nyeupe na kofia ya mdlongea. Unyonge wake ulikuwa dhahiri. Alipofika karibu nami akaangusha noti ya shilingi mia moja chini bila kujua.

"Shikamoo Mzee," nikamuamku. Alinitazama tu kwa jicho la hasana na kuendelea na kirago chake. Nikaziokota pesa hizo na kumfuata nyuma.

"Mzee umeangusha hela zako," nikamwambia.

Akasimama na kugeuka nyuma. Akaninyoshea mkono na kuzichukuhela zake. Hakunena hata neno moja. Aliziweka mfukoni. Akasimama kwa kitambo huku akinikagura kama msitiri akaguavyo mifugo mnadani. Hakusema walau "ahsante!" Nikageuka na kuendelea na safari yangu. Nilipoangaliányuma nikamwombabado kanitumbulia macho, kasimama tisti kama ambaye aliona sinema ya shani kubwa.

"We kijana ufanye mpango uje kwangu," alipaaza sauti hatimaye na kwenda zake taratibu kama koa. Alikuwa na kitembé alipozungumza.

"Wachana na wazimu huyo," akasema banati mmoja aliyeshuhudia kioja kile.

"Huyo ni nani?" nikamuuliza.

"Kwani humjui Mzee Kazikwisha? Huwa hazungumzi na watu. Hata sjui kwa nini anasema uendekwake. Wachana naye. Lo! duniani kuna watu!"

Siku chache baadaye nikapokea barua toka kwa Zawadi.

Alikuwa amesoma magazetini kuhusu ushindi wangukatika shindano lautunzivamashairi. Nadhanihapondipo alipopata anuani yangu ya bara. Barua yake ilikuwa na habari mbalimbali za kushangaza.

Kongowea,
Ninakupu mkono wa taharia kwa ushindi wako katika shindano la ushatri. Mimi huku sijambo, hofu na mashaka ni

kawako tu. Napenda kuka fahamisha kwaomba nilolewa majuzi yale. "Sikuo" kama wanawake wengine wanavyofanya siku hizi. Nilolewa. Mume wangu Muchai bin Chui ni mwaliimu kama mimi papa hapa Mombasu.

Mambo yametoka mengi tangu ulipohujuru. Amina alirudi kwaao Dodoma. Mamake alikuwa mgorija mahututi, akitawakwenda kiniuugiza. Alikuwa rafiki aliyenjaa katika dhiki. Basi ametiakata kabisa, si mtoto mchafu tena. Ana heshima yake. Hata asipolewa ataacha jina 'zuri duniani'. Alikutajia mara nyingi sana na kusema kuwa wewe ndive ulijechangia pakubwa katika kumuadilisha.

Ulijua kwamba Mabruk, yule bora na aliye kawa mionganoni mwa wale walio kusaidia kuikokota maiti ya Rashid, alikuwa hivi karibuni? Inasemakaná maskini alikuwa kasekeneka. Niumkumbukapo Rashid machozi yanilengalenga machoni. Nikukumbukapo wewe Kongowea machozi hunidondoka. Tafadhalii pindi ukinafasika njoo utuone huku Mombasa.

Wasalaam.

wako,
Zawadi Chui.

Barua yake Zawadi ilimpia mseto wa hisia ya furaha na huzuni. Hata hivyo nilijua kuwa kuinuka na kuinama ni kawaida ya maisha. Nilimpelekea Zawadi barua kumpa pongezi kwa ndoa yake na kumtakia heri katika siku za halafu.

Niliendeakufanya ka zi yangu kwa Bi Mercy MacDonald kwa bidii. Ilikuwa ni turaha kumtumikia mwanaamke huyo. Hakumshikia shokoa mtu yeoyote. Alikuwa na mkabala mwema na wafanyikazi wake. Nayé Alice aliondokea kuniheshimu sana. Kutokana na msaada wangu na jitihada yake mwenyewe uhodari wake katika somo la Kiswahili ukawa dhahiri kwa wote.

Siku moja alikuja katika banda tulimoishi na rafiki yangu John Amon akaniambia kuwa alikuwa na salamu zangu. Alikuwa ndiposa yuatoka shulenii, hata mkoba wake wa vitabu na nadafatari hajautua.

"Mwalimu amenituma kwako," akaniambia. "Wajua sifa zako zimeenea shule nzima. Wanafunzi wanataka wakuone tu, hata kama hutasesma lolote. Wamemsumbuu mwaliitu, sana kwa ajili ya kutaka kukuona."

"Mimi ni mtu duni sana," nikamwambia. "Elimu yangu ni ndogo. Ninachelea mno kwenda huko shulerii kwenu kujidunisha zaidi. Nitazirai mbele yenu."

"Hapana," alidakia Alice, "mimi najaahutashindwahata kuzungumza. Ni lini samaki kashindwakuo gelea? Kama ni mavazi, mimi niko tayari kukununulia suti na tai kwa hela zangu mwenyewe."

"Mavazi hayaneni," nikamwambia Alice. "Mtoto ndiyee anenaye. Kama ndivyo nitakuja hata nikiwa nimevaa magwanda au makombo. Nitakuja. Nitakuja tu kwa sababu ya utukufu wa Kiswahili."

"Mwalimu amenipa barua yako ya mwaliiko rasmi hapa. Utaisoma halafu. Wajua wanafunzi wana hamu na ghamu ya kukuona. Nitafurahi sana ukija. Nilikuwasikipendi Kiswahili. Lakini moyo wa kuchukia umegreuka kupenda. Umenihamasishasana. Hata sasa mwaliimu asemamini mimo mionganii mwa wanafunzibora zaidi katika somohilishulenii.

Kuja kwako shulenii kutakuwa fahari yangu."

Kwa hakika uchambuzi wangu wa nudhuma za Amuj Isokum ulimchochea sana Alice kukipenda Kiswahili na ushairi wake. Aidha tulijadilia fani nyngine mbalimbali za lugha ya Kiswahili. Amuj Isokum alikuwa mshairi aliyeteawala barabara fani ya ushairi na kuijua ndani nje. Mashairi yake yalikuwa na falsafa na ufasaha ulioshangaza. Wanafunzi waliopata kuzisoma nudhuma zake, walimhusudu pamoja na ya kwamba ukwasi wake wa lugha na umbaji ulikuwa kama kikwamo kwoo. Maashiki wa lugha ya Kiswahili

walimuenzi kama mboni ya jicho. Mtaalam aliyemkhitari kumwandikia utangulizi wa diwani yake ya Sauti ya Bara alisema hivi katika utangulizi huo; "Hapana shaka yoyote kuwa Amuj Isokum ameacha nyayo zake katika safu ya wangoi." Kama kawaida ya wasomajji wengi wapekuzi, waliulizana sana juu ya maisha ya mwandishi, mathalani ni wapi alikozaliwa? Ni wa dini gani? ana kitembu kipi cha elimu? Kaishi na kukulia wapi? Lakini majibu kwa maswali haya yalibaki katika giza totoro kwa walio wengi.

Baada ya Alice kwenda niliifungua barua aliyoniletea na kuisoma. Ilikuwa imemandikwa na Bi Nambuye Pilipili, aliyeikuwa mwaliimu mkuu wa idara ya Kiswahili katika shuleya upili ya Suwerwa. Kwaraujibuwabaruaile nilikuwa nimekaribishwa kwenda shulenii huko kutoa mhadhara kuhusu mada yoyote ambayo ningechagua. Nilipaswa kumjulisha mwaliimu tarehe na siku nitakopokuwa tayari kwenda ili kuwe na maandalizi ya kunipokea. Nilipomaliza kuisoma barua ile, moyo wang'u ulidunda sana kwa hofu.

Niliutayarisha mhadhara wangu kwasikunnemfulilizo. Nilifanya utafiti katika vitabu milivyo kuwa navyo. Baadhi yavyo nilitoka navyo Tanga, vingine vingi nilikuwa nimevinumu katika maduka ya vitabu mijini Kitale. Ilikuwa desturi yangu kununu vitabu vya Kiswahili vya kila nui. Nlielewaa fika kuwa kazi ya kuwahutubia wanafunzi hao ilihitaji kitembu cha ujuzi kuliko nilichokuwa nacho. Nilipoyakinisha kuwamatayarishtoyanguyalikuwayamefikia kiwango fulani cha ukamilifu, nilimwambia Alice ampashe habari mwaliimu kuwa nilikuwa tayari. Nikampa mada nilijoichagua.

Usiku wa kuamkia siku ya kutoa mhadhara nililala usingizi wa kimang'amung'amu. Niliota kuwa nilikuwa nimatoka kufatiisha katika maktaba ya umma Tang'a. Nilipofika katika kuruba moja nikaawaona watu wawili wamekumbatiana mwanamume na mwamamke. Waliponiona looh! wakakurupuka kama mbuzi mwitu

waonapo jibwa. Walikuwa Selemani na Mkaza-mjomba, Mwana Saumu. Hiyo ilikuwadoto iliyonishinda fasiri yake. Hatahivyo sikuwa mshirikina na kwa hiyo sikuiambataniisha na lolote lenye heri ama shari ndoto ile.

Keshoye nilivaa nguo zangu za thamani ndogo, lakini zilizokuwanaadhifu. Nilivaashatijepelenye mikono mifupi, surualindefu ya kikahawia, viatu vyeusi vyarangina sokisiza manjano. Nilikataa abadan katan kumruhusu Alice aninunulie suti na tai kwa ajili ya shughuli hiyo ndogo na ya dakika chache.

Niliratibsha mawazo yangu barabara. Nilipoondoka kwenda shuleninilkosubiriwa, sikubebahata wala karatasi mkononi. Njiani nikasadi fu kukutana na Mzee Kazikwisha. Nilipomsalimu alitikia mara hiyo. Alikuwa kachangamka kiasi.

"Mwanangu mbona hukuja kwangu kama niliyokwambia?" akaniduliza.

Hilo lilikuwa swali lilonitanza. Nilikuwa na udhuru mwangi wa kutokwenda kwake mzee huyo. Nilimuogopa. Pili niliwaogopa watu. Wangesemaje? Lakini sasa ningenwambiae kinagaubaga kuwa sikwendwa kwake kwa sababu hizo? Iliniwiwa vigumu.

"Nitakuja," nikamwambia.

"Basi twende sasa," akanisithi. "Mtu hakatai wito, mtu hukataa aitiwalo."

"Sasa haiwezekani Mzee. Kuna mahali nangojewa nitachelewa."

"Ni wapi huko unakongojewa?"

"Katika sekondari ya Suwerwa."

"Waenda kufanya nini huko?"

Nilisita kidogo kujibu. Mkururo wa maswali ya mzee huyo ulinighasi.

"Nachelewa basi niachie nende," nikamwambia.

"Bwanamdogo, naona wammina Kiswahili sana kama..."

haidhuru basi nambie kuna nini huko shullen?"
"Nimeombwa niwahutubie wanafunzi kuhusu masuala ya lugha ya Kiswahili."

"Ahaa! Kumbi wewe Mswahili kweli. Umezaliwa Uswahilini sio?"
"Ndio mzee."

"Basi wazazi wako walikurithisha ukwasi wa lugha. Kumbi mwana wa mhunzi asiposana huvuvia."

"Basi nitachelewa tafadhali wacha nende tutaonana halafu," nikamwambia.
"Hapana usiende," akajibu. Kiswahili chake kilikuwa na ufasaha uliopatikana katika bara ya Kenya kwa nadra sana.

"Haraka haraka haina baraka. Lazima kwanza utapita kwangu. Ninayokuitia ni muhimu zaidi ya kuwahutubia maluuni wale. Njoo twende."

Aligeuka mara na kuelekea kwake watani. Niliduwa kwa kitambo, nikashindwa la kufanya. Alipoangalia nyuma akaniona siji alicheka kicheko cha kutisha.
"Usiogope bwanamdogo. Usipokuja yamkini utakuja kufana laiti na chanda kili kinywani. Shauriyako." Akaenda pasi kutazama nyuma katu.

Nilisimama na kumtazama mpaka alipotokomea kwenye chaka liliolofuni ka shamba lake. Alikuwa na shamba liliolifika nje ya upeo wa macho lakini ambalo ilishheheni chaka la kutisha. Hamna shughulii yoyote ya zaraa yenyeye tija iliyotokea katika pandikizi hilo la shamba.

Nilikabwana mshawasha wa nguvu nikajasiri kumfuata. Njia ya kuungia katika mji wake ilikuwa imeta magugu na maoteo. Baada ya kwenda mbele kidogo nikona kastri lake. Yasemekana alinunuushamba hilonakasrihiilo wakatiserikali ya Kenya ilipoanzisha sera ya kuwapa Waafrika ardhii iliyokuwa imetengewa Wazungu pekee enzi ya istiimari. Kasri lenyewe lilikuwa limeangukiwa na mtu mkuu paani. Paa lilikuwa limeinama mahali lilipolaliwa na mti huo. Vimelea vilitambaa kwa tao ukutani katika matofali ya

kuchoma na katika sakafu ya saruji iliyokuwa imepasukapasuka. Nilipofika karibu na kasri hilo alikuwa mwenyewe ameingia ndani. Licha ya chenene waliolialia na mijipanya iliyodururduru, nji huo ulikuwa umejiniamia jii. Nilibisha mlangoni lakini sikuitikiwa. Nikasita kidogo, kisha nikajitoma ndani. Ndiposa nikagututka kumwona ameketikwenye kigoda ufiganani. Alikuwa ameegemea ukuta na mkononi kashika Biblia aidurusu. Wakati dunia nzima ilipomkimbia alibaki na Mungu wake. Ama yeze ndiye aliyeikimbia dunia?

Ufingamumlikuwanamakochimakongweyalijoojaavumbi tele. Yalikuwa yameliwa na mchwa pembe zote. Kiumbe huyu wa Mungu aliishi maishà ya kitwea na ya ajabu akidi. Aligutuka sana kuniona. Alinitumbulia macho, kanwa wazi. Nilipoangalia ukutani nikaona ukurasa wa toleo la gazeti la Baraza, liliochaphisha shairi langu lilioshinda shindanoni, umebandikwa kwa nta. Nilishanga ghaya ya kushangaa. "Nimekuwan nikiomba dua," alitamka huku aktiniashiria niketi kochini. "Nimeonomba kutwa kucha niletewe mtu atakayenifa niendapo nija waliyoenda mababu na mabibi zangu. Zimepita karini sijui ngapi hakujapita hata isimu ya mtu hapa kuja kunitaaradhia hali. Lakini leo umekuja nawe hautajutia kuja kwako. Alhamdulillahi! Mungu ni mkubwa. Amekuleta wewe."

Kisha aliamka alipokwu ameketi. Alikuwa akitetemeka lakini si kwa uzee; alikuwa mgonjwa. Akanishika mkono na kuni peleka nje uani. Mguso wa mkono wake ulidhibhirisha unyonge aliokuwa nao. Tukapasua weu katika magugu na maoteo yaliyojotea kiholela. Tukalipita dimbwi la kuogelea lillojengwa na Mzungu aliymilki shamba hilo kabla ya uhuru kupatikana. Lilikuwa limeota mwani na maji yake kugeuka kuwa ya rangi chanikiwiti na manjano. Hailikufaa kwa lolote ila kuishi vyura na viluwiliwi waliokoroma kwa

sauti za kukera. Tulipofika karibu na mti mmoja mkubwa tukasimama.

"Mimi nitakapokufa," alitamka kwa furaha ya kushangaza, "nataka nizikwe hapa. Nataka mifupa yangu ilazwe hapa nitakapokufa. Atakayenilaaza hapa simjui nani. Pengine hata kuzikwa kwenyewe sitazikwa. Penginenitaliwa namijipanya, majibwakokonandegi warukao angani. Lakini atakayenizika hatohasirika kama inavyodhaniwa. Mimi nitakalo sasa ni pumzikko. Sina sikunyingiza kuishi tena. *I am time barred.* Sina wazimu nidhaniwao ninao. Sina. Sina hata huo ugumba ninaofikiriwa ninao."

Nilijazibika na mambono niliyozaona na kuyasikia kiasi cha kuweza kusahau kwamba nilikuwa nangojewa katika shule ya Suwerwa. Mzee Kazikwisha ndiye aliyeniondoa kwenye mgahala huo mwentyewe kwa kurniambia, "Nenda sasa ukatongoe Kiswahili bwanamdogo. Nadhani umesubiriwa sana!" Tukaagana. Nikawa kama ambaye kazinduka katika lepe zito la usingizi wenye ruiya ya ajabu.

Sura ya Kumi na Nne

Nilipofika shulenii nilikuwa nimelimitia mno. Ukumbi wa mikutano katika shule ya Suwerwa ulikuwa umefurikika wanafunzi furifuri. Ulikuwa umeshiba mpaka ukatapika, kama wengine wasemavyo. Waalimu walikuwa wameketi vitinikwa safu, sehemuya ambele zaidi ukumbini. Nilitengewa kiti kimoya katika safu hiyo ya waalimu. Nilipokewa na Bi Nambuye Pilipili kwamoyomkunju. Nilipoingia ukumbini naye, umatiulizizima kwaanzizimo wa kutisha. Moyowangu ukarindima na kijasho chembamba kunichiriza. Mwalimu huyo wa Kiswahili Bi Nambuye Pilipili akapanda jukwaani kulikokuwa na kipaza-sauti.

"Hamjambo wanafunzi?" akasema.

"Hutujambo mwalimu," wakajibu.

"Basi ninayo furaha tele kukuambieni kuwa mhadhiri wetu imgeni Kongowe aMswahili amewasili. Yeyenimalenga stadi na tena bingwa wa Kiswahili. Mtakumbuka kuwa ni mwaka huu tu ndipo aliposhinda katika shindano la utunzi wa mashairi Kenya nzima. Kwamba amekubali mwaliko wetu kujua tumwone na kumsikia ni heshima kubwa. Mada atakayoiongelea ni 'Matatizo yanayokabili lugha ya Kiswahili'. Yeye ni kijana mdogo lakini karundi kwa rundo la vipawa. Lakini sitaki kusema sana. Karibu Bwana Kongowea."

Vifijo na nderemo vikaharikiza ukumbi mzima. Niliposimama kwenda jukwaani masikio yangu yalkuwa karibu kupasuka kwa vigelegele na hoihoi za halaiki ya wanafunzi. Niliposimama wima jukwaani na kuukabili umati mkabala nilitambua kuwa nilikuwa na kibarua kigumu. Mkononi sikuwa na chochote kamathalan karatasii ambayo kwayo ningesoma hotuba yangu. Sikutaka kusoma popote. Nadhani hili iliishangaza mno hadhira yangu. Baada ya kelele kwisha miliwasalimu na kuanza kuhutubu.

"Kichwachachaku hakishtahimili kilemba. Mimisi bingwa wa Kiswahili. Tangu asili na jadi kumekuwapo mabingwa. Na hata leo mabingwa wapo. Lakini mimi simo katika hao. Kichwa changu ni kama cha kuku hakistahimili kilemba. Nakoumbeni mniruhusu kukivua kilemba cha umalenga na ubingwa wa Kiswahili."

Umatiukaangua cheko kubwa Wengine wakapaaza sauti, "Hapana wewe ni bingwaaa!"

"Mimi sikuja hapa ili mnione wala kunisikia. Nimekuja ili wewe na mimi tubadilishane maoni kuhusu matatizo yanayokabili Kiswahili. Kwani mimi ni nani hata nije tu kuonekanana kusikiwa? Mimi nichembe tu ndogo ya vumbi. Nimekuja hapa ili kukuhamasisheni kukipenda Kiswahili na kukiendeza Kiswahili. Nimekujahapaili Kiswahili kitukuke kwa utukufu mkubwa.

"Titi la mama litamu, hata likiwa la mbwa." Makofi yalinikatiza hapa. "Hivyo ndivyo alivyosema mtu fulani mzawa wa Machui, yapata maili sita kusini ya Tanga, kule Tanzania. Alikuwa wa kabila la Kiya, ukoo wa Mganga. Titi ailolizungumzia halikuwa titi halisi. Alikuwa akimithilisha lugha ya Kiswahili na titi la mamake mzazi. Hii ndiyu lugha iliyomlea akapea na kuwa malenga hodari kwa kuzinyonya chuchu zake. Alikuwa mmajawapo wa wachache waliojijita daima Waswahili. Mtu huyo alikuwa nani? Marehemu Sheikh Shaaban Robert. Shaaban Robert alikiona Kiswahili kuwa faridi na bora. Alkipenda kwa dhatti ya moyo.

"Mimi nimezaliwa na kulelewa Uswahilini kama marehemu Shaaban. Nimekizungumza Kiswahili tangu nilipokuwa nikienda tete mpaka nimeyafikia makamo haya. Nami nakipenda kama alivyokipenda Shaaban. Lakini Kiswahili siyo lugha ya watu wa Uswahilini tu. Kiswahili ni lugha ya watu wote. Mfikirie Sheikh Lambert kwa mfano. Yeye alikuwa Mzungu aliyezaliwa kwa Uzunguni. Lakini alikuja akajifunza lugha ya Kiswahili na ushairi wa Kiswahili,

hatimaye akawa hadarisana kuwashinda wenyewe Waswahili wa Uswahilini.

"Ninaelewa fika kwamba wengi wenu hapa ni wazawa wa hapabara. Si wazawa wapwani. Lakinipindimkijitambua ninyi nani basi mtajua kuwa Kiswahili ni chenu. Mzungu mmoja, jina lake John Allen, alisema kwamba, hamna lugha inayofahamiwa vyema na wengi katika Afrika Mashariki zaidi ya Kiswahili. Niwapo Kiswahilin nichemu basimatatizo yanayokikabili ni yenu pia.

"Ni kweli kuwa wametokea Wazungu wengi waliojitelea sabili katuendezealughahii yalkhuku. Mathalan F. Johnson na Dr Ludwig Krapf, waliojikusuru kuandika kamusi za awali za Kiswahili. Yamkini walifanya makosa hapa na pale katika uchunguzi wao. Hata hivyo wanastahili hongera kwa kazi yao, si kulalamikiwa. Na ingawa Kiswahili chawenza kuwalugha yao pia, lakininihukukwefundikokinakotumiwa zaidi. Kiswahili ni changu. Kiswahili ni chakko. Kiswahili ni chenu ninyi milojumuuka hapa alasiri hii. Kiswahili ni cha wenyiji wa Afrika Mashariki haswa. Basikuinuka au kushuka kwa hadhi ya Kiswahili na matumizi yake, kunategemea wenyewe sisi. Nitarejelea kauli aliyosema Profesa Wilfred H. Whittley, mmojawapo wa Wazungu waliokitafiti Kiswahili sana; 'ustawi wa lugha ya Kiswahili kama chombo mahsuswa cha mawasiliano unategemea pakubwa wenyewe wakazi wa Afrika Mashariki. 'Ndiyo ustawi wa Kiswahili unakutegemea wewe na mimi, si hoja tumezaliwa wapi — ama bara au pwani. Yote mamaja tu.

"Walakininastikitisha kuona kuwa wengi wetuhattujifungi vibwebwe kukiendezea Kiswahili. Tuna mwelekeo hasidhidi ya Kiswahili. Maktaba ya wengi yamejaa pomoni vitabu yya Kiingereza katika tanzu zake mbalimbali. Wanafunzi shulenii hushurutishwa tu na silabasi kusoma vitabu nya Kiswahili, viwe ni nya mashairi, riwaya au tamthilia. Aghalabu mwanafunzi huwa hanaari ya Kiswahili kukisoma. Kiswahili hakipendwi. Mwanafunzi yuasoma Kiswahili iwe yawe tu.

Pindi atokapo nye ya kuta za darasa hutamwona na kitabu cha Kiswahilitena. Anakoma kusoma Kiswahili kama alivyoyokoma kunyonya titi la mamaake. Ndiposa waandishi wa Kiswahili walawa wana hadhira ndogo sana — shulenii na vyuoni tu.

Kwingineko kazi zao hazitazamiki. *Hivyo basi tatizo kubwa sana linaloikumba lugha ya Kiswahili ni weve na mimi...*" Nilikatizwa kwa hoi na vifijo hapa. "Sisi ndilo tatizo kubwa. Wenyeewe sisi wakazi wa Afrika Mashariki ndio tunaoizonga na kuisonga lugha hii tukufu na..."

Nilikuwa nimo katika kutongoa hivi, nilipowasakiwa wanafunzi walioketi upande wa nyuma wanapiga usiahi mkubwa. Umati wote, waalimu na wanafunzi, uliamka na kutokaghafu ukumbini. Viti vikaangukanaavumbukutifuliwa. Waliokosa upenyu mlangoni, walipitia madirishani — wavulana kwa wasichana. Nilishindwa la kufanya na kuduwa tu pale ulingoni. Sikuba na habari ni zani ganilikuwamezuka. Kufumba na kufumbuanikabaka na hadhira ya viti vitupu na mtu mmoja. Alikuwa kaketi kitini nyuma ya ukumbi anacheka kicheko cha kutisha.

"Endelea bwana," akaniambia kwa mzaha. "Endelea kutongoa maneno yakhe!"

Alikuwa Mzee Kazikwisha. Nilishindwa kuijzia kucheka. Niliona shani kubwa. Huyu Mzee mkiwa ndiye aliyeckimbiwa na umati ule, alipoingia ukumbini. Ungedhani limelipuka bomu.

"Mashalla! Uswahili unakutoka kweilkweli bwanamdogo," alimaka. "Laitini singeltibuumhadhara wako. Lakini uliponiambiakuwa wajahapa kuhutubunilishawishika kuja kukusikia. Ninasikitika siku kuu kuwa nitakuja. Nilikuja polepole nikajibanza nije ukutani na kukusikiliza toka awali mpaka akheri. Umekenikumbusha siku zangu nilipokuwa nafundisha katika . . . Uhondo wa sauti yako ilivivuta hata nikaingia ukumbini ndami. Nilisahau kuwa ulimwengu haunitaki. Haidhuru kazi yangu duniani imekwisha. Kazi kwisha. Karibuni nitapata pumzikzo la

daima. Lo! Mbona hujawa mtangazaji wa radio? Unayo talanta nzuri kijana."

"Pengine ninacho kipawa," nikamjibu. "Lakini wangapi wanayyo vipawa katika fani mbalimbali lakini vyaоза na kuozeana katika mabua ya mashamba kwa kukosa mwanyaya wa kuvitumia. Dunia imechagua kufifisha vipawa vya walio wengi, badala ya kuviкуza. Haikosi kuna watu wengi walio na miliki kuu ya vipawa ambavyo hawavijui wenyewe kwa kukosa mtu wa kuwahamasisha."

Mzee Kazikwisha akatoa mfukoni shilingi mia mbili taslimu na kumpa. Akaniegiza nende kwake siku ya pili. Alikuwa na jumbo muhimu alilotaka kuniambia. Akaniga na kuniacha ukumbini na mkururo wa fikira akilini mwangu. Wanafunzi na waalimu waliponwona Mzee Kazikwisha akienda zake, wakaanza kurejea ukumbini mmoja. Walipoujaza ukumbi tena, Bi Nambuye akamisihi niendelee na hotuba yangu. Akaniomba radhi sana kwa yote yaliyojiri. Nikakataa katalaka kuentelea. Nilipofikanyumbani nikaanza kujisikia mgonjwa. Kichwa kiliniwanga sana. Jionihiyo Alice akaja na barua nyingine kutoka kwa Bi Nambuye. Barua hiyo ilimitaka nichague sikunyinge nende kumaliza nilichokianza shulenii huko. Ndani ya bahasha milikuwamo shilingi mia moja. Nilijua kuwa atendayejambo asisheni kama asiyetenda. Lakini nilikuwa nimekula yamini kutorudi tena huko. Alice alisoroneka sana kwa uamuzi wangu huo.

Kwa siku tatu hivi nilikabwa na homa kali ya malaria. Bi Mercy Mac Donald akanipeleka katika hospitali ya Wilaya mjni Kitale nilikotibwa na kuruhusiwa kurejea nyumbani. Nikawa napunzika katika banda nilimoishina John Amnonili siha yangu inirejee.

Alice alikuja kunitakia shufaa jioni moja. Nilikuwa nimo bandani na sahibu yangu John. Alice alikuwa na toleo la gazeti la *Taifa Leo* la siku hiyo. Ilikuwa Septemba 22, 1974. Katika ukurasa mmoja wa katikati kulikuwa na habari hizi: "Polisi walivapiga risasi na kuwaua mujambazi wawili

waliokuwa wakijaribu kuiba gari mijini Mombasa. Kulingana na mesmaji wa Polisi, majambazi hao walikuwa miiongoni mwa genge ambalo lime wahangaisha wakazi wa mji wa Mombasa kwa muda mrefu, nao walikutwa wakifatutwa na Polisi.

"Majina ya majambazi hao walivapiga risasi mpaka kufa yaliitoleva kama Bakari Salim Makame na Selemmani Mapunda. Selemmani ni raiia wa Tanzania. Wote wawili wanasemekana ni sugu wa jela ambau wamehusika katika visi vingi vya uhalifu."

Taarifa ya kufa kwa Bakari na Selemmani ilinigutusha sana. Wote walikuwa wajalaana ambaohakuna ovu walikuwa hawakulitenda. Selemmani alikuwa hata kaazimia kuniua tang hapo ati kwa sababu kaambibi nilmhinibahati njema na pia nilimshtaki kwa Polisi akafungwa jela. Kwa kweli vifo vya vijana wale vilimihuzunisha. Laiti wangaliishi mpaka wabadilishe sera za maisha kama alivyofanya Amina. Machozi yalinii loka nikalia kama mtoto mdogo.

Niliopata shufaa kidogo nikaamua kwenda kuzuru mji wa Mzee Kazikwisha kama alivyoniagiza. Nikenda nikiziambuanyayo ozanguhuku fikirajuu ya Mzee Kazikwisha zikinzungukaakilini. Yeyeninanihaswa? Kwanini aliniagiza kwenda kwake baada ya kutibua hotuba yangu? Watu wa janibu hizi walizungumza Kiswahili kibovu. Basi kwa nini Mzee Kazikwisha hakuzungumza kama wao? Jeyawezekana kuwa alikuwa mzawa wa pwani kwa namna alivyyokporomosha Kiswahili safi na sanifu? Je anaweza kuwa ndye babangu Juma Mukosi? Lakini sitaraji babangu kuwa mwendawazimu. Tena hakuna mtu yeoyote aliyejulikana kama Juma Mukosi kokote Makutano kwa Ngozi.

Kumtafuta babangu kulikuwa sawasawa na kutupa mkuki kizani, hujui utakachokifuma. Wakati mwingine niliona kama kwamba Bi Rahma kanichezea shere. Pengine hapakuwa na ukweli wowote katika kuwepo kwa babangu janibu hizi. Potelea mbali ... Sasa nilitamani kurudi Tang'a. Selemmani aliyetishia maisha yangu alikuwa hayupo tena.

Nilipofika nyumbani kwa Mzee Kazikwisha nikabisha. Sikujibwa. Nikaingia ndani ukumbini. Katika meza moja yeye matendegu Yaliyoregea regerege na iliojaa vumbi, niliona barua moja ndefu. Ilikuwa barua ilioyandikwa kwa hati ya mfono nadhifu. Karibu na barua ile palikuwapo na picha ya mwanaamume na mwanaamke ambao sikuwatambua mapema. Macho yangu yalitekwa nyara na jina niloliona baruani. Nikaichukua chapuchapu na kuanza kuisoma.

Kua Mwanangu,
Nilikumbia ujeniukeleze nambo haya ana kua ana nave umetaahiri mno. Naona bora niandike hapa muradi iujasome iwapo utakujakama nilivyoquagiza. Mimi kweii wanifahamu? Kitovu changu ni Malindi. Nilikawa mhadhiri wa Kiswahili katika Chuo Kikuu cha Nairobi. Mamako Zainabu Makame tulikutana zamani sana. Alikuwa mutribu aliyeghani nyimbo za taarab kua lahanii laanusi. Tulikutana Mombasa nilipokutwa nikitafiti lahaja ya Kimwita. Hatukusita kuchumbiani. Lakini kuna mahasidi walionifitini kuake Zainabu akarikatua. Kumbenilikawa nimefanya kosa la kumringa. Natubu na kumwomba mwanyezee Mungu unighofire madhambi yangu.
Baada ya Zainabu kuniakata maisha yalikosa maana. Nikazuumu kuishi maisha ya uktiva mpaka siku yangu ya mauko. Nikaacha kazi na kuguria huku Makutano kwa Ngozi baada ya kumumua shamba hili. Kuishi ukioa kumekuwa ndio faraja yangu. Katika halii hii ya uktiva nimetunga ritabu ving'i kuwofaidi watu. Nimekitunga Sauti ya Bara mumu humu. Lile shairi katika ukarasa wa 164 ni kumbukumbu ya kuktalitiva na Zainabu. Wacha nikudondolee:

Umekawita, kuandika hata neno
Nimepeea, na siupati usono
Kwanilenea, kuno kulkupenda kuno
Niambie watakanii?

Ninakuensi, nave hunienzi mbona?

*Siyo mapenzi, kuno kurnyamaziana
Pana muhunzi, asiyejua kusana
Nave hijui kupenda*

*Umegeuka, kurnivalia miwani
Hapani shaka, una mashobo moyoni
Unalotaka, silijui jambu gani
Huba limekwenda shoro*

*Hayasemekj, yaliyokwenda upogo
Umenidhiki, kuni pa chako kishogo
Hunikumbuki, mwenzio hata kidogo
Kwako nakutwa mashata*

*Nimeangena, tamaa tena haiko
Nimesirima, kukusubiri uliko
Ninakukoma, liniishe unguliko
Subira ina ukomo*

*Ninayo homa, maskini naugua
Ninatetema, moyo umeniatua
Umenichoma, maini kuyapasua
N'najuta kulkupenda*

Baada ya kukuzaa mamako akaanza kurasiliana nami kwa barua tena. Akaniambia kuhusu halii yako mpaka niliposikia amekufa. Tulipatana naye katika mavasiliano yetu ya muda mrefu ya barua, kwanza ukichuchuka kidogo akujulishie niko wapi uje urithi mali yangu. Nilijua utafika siku moja mwaniangu. Nilipokuona siku ya kwanza nikakutambua kutokana na picha zako ambazo mamako akinitumia mara kwa mara kabla ya maulo yake. Sikuwa na shaka kwambia ndiwe mwaniangu.

Basi mimi ndiye babako mzazi. Jina langu si Kazikwisha ingava sasa kazi yangu imekwisha duniani. Jina langu la

uandishi, yaani lakabu ya Amuj Isokum latokana na kupanga herufi za jina langu halisi, Juma Mukosi, toka kulia kwenda Kushoto. Nimeugua kansa ya mapafu siku ayami. Nami sina msaidizi. Sijui kama ukija utanipata ningali hai una utapata nifupa mikau. Lakini hebu timiza mambo yafuatayo.

1. *Nizike mahali nilipokuonyesa. Usiniveke sandani wala jenezani. Maiti yangu isipintwe na daktari.*
2. *Nadhiifisha shamba hili na kilitunza vizuri. Nimefanya kila litakikanalo kisheria kukurithisha mali yangu.*

Sisi waazazi wako tulikosa kwa kukuzaa nje yandoa. Tuwie nadhi. Ninaomba Mola akukifie shari uiishi salama u salimini. Buriani.

*Babako mpendava,
Juma Mukosi.*

Nilipomaliza kuisoma barua hiyo nilishtuka kuliko niliyowahi kushtuka katika aushi yangu. Nikaitazama ile picha iliyokuwa mezani. Nikagundua kumbi ilikuwa nakala ya ile picha ambayo mama alipigwa na mwanamume Mwafrika. Nyuma ya picha hiyo kulikuwa kumeandikwa, "Hapatulikwa Mombasa na Zainabu. Hakuna dhiki ipitayo utengano wangu naye." Kwa mara ya kwanza nikauona mshabahabainayamwanamume huyopichanina Kazikwisha.

Nikaingia chumbani mwa Mzee Kazikwisha. Kumbe alikuwandiye babangu, tena malenga mtukuka Amuj Isokum. Nilipoingia chumbani nikakumbana na harufu kali. Kundila mijipanya likatoka kitandani na kuparamia ukuta na kutokomea. Nzi waliliaia Moyo wangukaribu upasuke kwa yale niliyo yaona. Mzee yule alikuwa maiti. Babangu alikuwa tayarimarehemu. Nzi walikuwa waking'ong' auhondo katika maiti ile iliyokuwa tayari imeanza kuoza. Alikuwa kanyooka

kitandani kama ambaye alikuwa akilala. Pengine kufa kwake ilikuwa heri hiyo. Wakati maisha yalipoamua kumwia magumu, kifo kilikuwa aula zaidi. Laiti angaliishi kidogo muradi anibukulie majibu ya maswali mengi yaliyolewalewa akilinimwangu. Katikahalihiyomtulazima machozi yamtoke. Nilikabilishwa moyo kufanya kazi ya kumzika babangu mpendwa papo hapo sawasawa kabisa na alivyokuwa ameniagiza. Nikalitwa jembe liliokuwa limeota kuta na kwenda kuchimba kaburi mahali alipokwishanionyeshawali. Mchanga pale ulionekana hafifu kama ambaio ulikuwa umelimwa au kuchimbwakaribuni. Sikuwanimechimbahatua nyngi sana kuelekea chini, hata nilipofukua kasha moja dogo. Nilifunguandani, nikakuta wosia alioniandikababa. Nadhani alikuwa kauzika humu karibuni, pindi alipogundai kuwa ndimi mwanaowe. Ndiyo maana mchanga ulionekana hafifu hafifu. Kumbe kama nisingalimzika kulingana na maagizo yake nisingaliupata.

Kulingana na wosia huo mimi nilikuwa ndiye mirthi wa rasilimali aliyohalifu Bwana Juma Mukosi, babangu mzazi. Thamaniyarasilmali yote, kuti andani pandikizilakela shamba, ilikuwa shilingi yapata milioni inne unusu. Aidha natijayote ya vitabuvyake aliviyovianidika ikaniangukia mimi. Huo ulikuwa utajiri ulioniangukia ghafla kama matone ya mvua katika anga lisilokuwa na wingu; sikuu lajia wala kuanakia. Nikamzika babangu kwa namma alivyo taka huku ninalo fundo chungu moyoni na machozi yanieda njia mbili mbili.

Umepita muda mrefu tangi vioja vyote hivi vilipotokea. Yametokea mabadiliko mengi katika maisha yangu na ya wengine. Hakuna kitu cha kudumu ila 'mabadiliko' yenye. Hiyondiyo ajabu ya maisha. Mathalani Vumilia binti Abdalla, rafiki yangu wa utotonii alihitimu elimu katika chuo kikuu. Sasa anafanya kazi ya ualimu na ni mke wangu. Maoni yangu * * * * *

juu ya ndoa yilibadilika na sasa naiona ndoa kama hedaya tokakwa Mungu. Tuna wana wawili nabinti mmoja. Mkazamijomba, Mwana Saumu, alipora maradhi na kuniswafania. Habari za neema na nafasi vilivyoniangukia ilipomfikia, akaanza kuniheshimu kwa staha ya kina kirefu. Mimi sina kinyongonyaye. Marambili tatuhivi amedirinki kujana Mjomba Kitwana kututemblea katika shamba niliochiwa na mirehemu babangu. Mwenyewe Mjomba Kitwana angali seremala kule Tangaa, kakinai kwa kidogo alicho nacho wala hataki zaidi. Mwacha kiwi hanacho na chema kimpotele. Mjomba Salim bado halijikani alipo. Naye BiRahma alikwisha kufa kwa maradhi miaka michache iliyopita.

Tangunilipoupatukwasina upasiwa ghaffa, numejizati kufagia misitu na kunadhifisha shamba langu ili iniiae kwa kilimo chenyeye tija. Hapana utesi wowotejuu ya hakiyangu ya urithi. Baha alihakikisha anatinimiza masharti yote ya kisheria katika kunirithisha urithi muda mfupi kabla ya kifo chake. Lakini sikuufurahia utajiri ule kuliko nilivyo huzunika kuondokewa na wazazi wangu wote wawili kwa kifo. Bado machozi hudondoka niwakumbukapro.

Tena tangul haponilikuwanikiomba ijesiku *nijema ambayo* kwayo hapatakuwa na ugonjwa wala kifo. Siku ambayo hapatakuwa na jela wala wahalifu. Siku ambapo utu utawarudia waja waadilike na kuwa na mshikamano pasipo kubaguana kwa rangi wala kwa kabilia. Siku ambayo hapatakuwa na 'mwanaharamu' wala kitendo chenyewe cha haramu. Nimekuwa nikiomba Yehova Mungu ailete hiyo

Ninamuomba Karima, dua yangu yende kwake
Ifike tena mapema, waziwazi isikike
Ailete Siku njema, waja tusidhikike

Ninasikia mguso wa mfono laini begani. Ni mguso ninaoufahamu sana. Ninaliweka kalamu yangu mezanu na

kugeuka nyuma. Vumilia kasimama wima na kunitizama kwa huruma na kite.

"Bado muhibu, hujamaliza kuudarji muswada wako ule?" ananiuliza Vumulia. "Wajua ni saangapi nave? Sasa usiku wa manane hujialala bado!"

"Wajua tangu uliponihamasisha kuiandika hadithi hii nimeazimia kutumiza kusudi hilo ima fa ima," nikamjibu. "Kama kuna mwanadamu atakaye kunizua basi itambidi

Ninapotazama nije dirishaninaona mbalamwezi imenea kwenye vilima vya Cherang'anii. Ni mandhari ya kupendeza. Nimezoea aghalabu kutazama mandhari haya murua usiku wambalamwezi kiliananoketi chumhanijowapenii bilibili.

maisha yangu ya awali.

Nasikia ng'ombe wakiromma zizini mwao. Majibwa yanabweka mibweko. Njiwa wanaimba tenzi zao viotani. Majogoo wanawika. Natazama saa yangu. Ni saa tisa nadakika kumi na tano za usiku.

Ninaukusanya muswada wangu na kuuweka katika pembe mojaya meza. Bora twende kulala.

卷之三

Sherehe

	B	
bahaimu	mtu mwemeye tabia za ovyoovyo; mpuuzi.
bahari ya luja	fikira nzito.
baki (mtu baki)	mtu wa kando; asiyehusika.
banati	binti; msichana.
bashasha	uchangamfu; furaha.
beua	dharau.
bughudha	maneno yasiyofaa asemwayo mtu.
bugia chumvi ya	ishi sana; zeeka.
kuitosha	soma kwa bidii sana hasa mtihani ukaribiapo.
bukua	utanzu wa fasihi ambaao huuusika na kubuni mambo na visa visivyo halisi k.v. katika riwaya, ngano au tamthiliya.
bunilizi	
ahlan wa sahalan	kwa kuamkiana tu; vivi hivi tu.
aila	familia, jamii.
akidi	1: ajabu akidi: ajabu kubwa sana. 2: kufunga akidi: kamilisha ndoa.	1: ajabu akidi: ajabu kubwa sana. 2: kufunga akidi: kamilisha ndoa.
akraba	watu wanaohusiana kwa karibu; ukoo.
amara	1. shughuli au kazi kubwa. 2. msaada.
andisi	elekeza.
angema	kata tamaa.
arifu	-a kujua sana; -enye ujuzi.
asaa	inshalla, huenda, pengine.
ashiki	1. mtu anayependa kitu sana. 2. tamaa ya kiume au kike, uchu.
atua moyo	shitua.
aula	bora zaidi, afadhali zaidi.
auni	1. msaada. 2. saidia.
awali mpaka akheri	mwanzo hadi mwisho.
ayami (siku)	siku nyngi.

C		
chachandu	
chachandu	aina ya samaki, hutumika katika msemo "kujigeenza chachandu anayejipala makaa" kumaanisha kuijweka mwenyewe katika dhiki, kama chachandu anavyojipala makaa achomwapo.
chamkano	kikkundi cha watu kinachotawayika.
chemba	faragha.
chenene	nyenje; mduudu wa jamii ya panzi apigaye kelele za kudhi usiku.

D

- damka amka mapema; jihimu; rauka.
danguro nyumba ya malaya ya kufanyia
umalaya.
dariji tunga; weka kwa mpango.
dhima jukumu; wajibu.
dondokea ingiwa na mapenzi juu ya mtu.
duizo apizo; laana.

G

- ganjo mahali palipohamwa.
gere wivu; kijicho.
ghamidha hasira kubwa sana.
ghasi udhi; sumbuu.
ghaya hutumiwa katika kutilia mkazo
jambo k.v. "nilishanga ghaya ya
kushanga" m.y. nilishangaa sana.
bidii ya kufanya jambo kwa
kuogopa aibuu ya kushindwa.
ghera hutumiwa katika msemo "soma kwa
ghibu ghibu" m.y. soma bila kutoa sauti.
ghilibu danganya.
ghofiria toa msamaha; samehe.
gofu hutumiwa katika msemo "gofu la
mtu" m.y. mtu aliyekonda.

E

- enda shoro enda kombo.
enda teng'e enda kombo.
enda tete enda kwa magamaga kama mtoto
ajifunzaye kwenda.
enda upogo enda kombo.
enziwa onyeshwa heshima au mapenzi.

F

- fadhaa hofu; wasiwasi.
falsafa mkondo wa kufikiria juu ya
mwendo wa maisha; hekima.
fatisha tafiti; fanya uchunguzi.
feli amali mbaya, hila.
fundo chuki; hasira; kinyongo.
fungate muda mfupi baada ya harusi ambaao
aghatalabu hutumiwa kwa ziara
mahali mbalimbali (Kingereza:
).
- furusha fulkuza; timua.
futu pita kwa jambo; pitiva.

H

- hadhari chorjo.
hadhira waskilizaji au wasomaji.
hadidi madhubuti; imara.
hadimu mtumishi.
hafla mkusanyiko wa sherehe au shughuli
fulani. fulani.
halambe halumbé kwa mkikimkiki, kwa nguvu.
hamasisha chochea nia ya kutenda jambo.
hamnazo hutumiwa katika msemo "jitta
hamnazo" m.y. jifanya kutohusika.
hamrere hamrere maneno mengi yasiyokuwa na
maana.
hani fariji mtu aliyefiwa.
hari joto.

harija	hoja nyingi za maneno zisizokwisha.	
hau	mjomba.	
hawilisha	hamisha.	
hiana	hila na chuki.	
himdi	heshma au twaa kwa Mungu.	
hini	fanyia hiana; nyima.	
hirimu	marika.	
homolewa	ivishwa mpaka kuwa laini sana.	
husudu	penda mno.	
hulk'a	tabia ya mtu; maumbile.	
I			
ima fa ima	iwe au isiwe; vyovyyote viwavyo.	
inama kama	nyamaza sana.	
kondoo	nyamaza sana.	
inama jii	uzulijji wa jambo kwa makusudi ili mwingine asipate; unyambi.	
inda	ukoloni.	
istuumari	masikzano.	
itifaki		
J			
jahili	asiye na huruma.	
jakamoyo	masumbufu ya moyoni.	
jitimai	huzani.	
jogoo la kwanza	saa name usiku hivi.	
johari	jiwe la thamani; kitu.	
juzu	pasa; faa.	
K			
kamsa	kelele za kuonya kuhusu hatari k.v. ya moto, wizi, n.k.	

kopoa	zaa.	maalumu	maalumu.
kumbo	hutumika katika msemo "piga kumbo" m.y. sukuma.	machachari.	
kurupuka	kwenda mbio kwa ghafla.		
kusuru	jinyima nafsi ili kupata muradi wako.	1: yatima.	
		2: tamko linalotumiwa kumpa pole mfiwa.	
makuruuhu	kero; maudhi.		
marshimarshi	haraka haraka.		
mashata	masazo; mabaki.		
mashobo	maringo.		
mategae	(miguu ya matege) ...	miguu iliyopindika kwa nije affuum na kuacha nafasi kati ya mmoja na mwingine.	
mawenge	(macho mawenge)	macho m'akengeza.	
maziara(ni)	makaburini.		
mazingatio	kinyume cha mzaha; hali ya kuchukulia mambo kwa uzito jambo.		
mbumbumbu	mjinga; zuzu.		
mfaruku	mjane; mwanaamke aliyefiwa.		
mfawidhi	mtu apewaye mammaka kuendesha usahaulfu.		
mghafala	mwanaume asiyeweza kuzaa.		
mgumba	1. hali ya kuwa uso kwa uso.		
mkabala	2. uhustiano baina ya mtu na mwagine.		
maabadi	jumba la ibada k.v hekalu, kanisa au misikitii.	mke wa mjomba.	
mabebe	konda sana.	mkazamjomba	
(toka mabebe)	vipande vya mimea k.v. mtama au mahindi vilivyo vyepesi sana.	mkoi	
mabua	wakati jua lichomozapo; asubuhi.	am; binamu.	
macheo	wakati jua lizamapo; jioni.	mkware	mtu anayependa sana ngono;
machweo		mlahaka	asherati; malaya; mshongo.
madadi		namna ya kukaribisha au kulaki mgeni.	
(pandwa na madadi) .	kuwa na mori.	mseto	mchanganyiko.
maddal basari	lililo na ukubwa unaozidi upeo wa macho (asili yake Kiarabu).		
mafungu ya			
mchanga	maua yawekwayo kwenye kaburi.		
maharimu	mtu wa karibu ambaye hamwezi kuoana.		
mahirri	bingwa; stadi.		
mahoka	vitendo vya kiwendawazimu lakini si wendawazimu hasa.		

mshawasha	ushawishi.	hapa kesho pale.
msiri	mwekaji wa siri; awezaye kutumainiwa kuweka siri.	pondo (tilia pondo) ... saidia.
mtaji	pesa inayotumika kuanzisha biashara.	ponoa mkonge toa magome ya mkonge.
mtawalia	bila kukoma; mfululizo.	pumbao hali ya kuduwaazwa.
mtu wa mkono	mwizi.	pute (pig a pute) pokonya; nyanganya kwa nguvu.
R		
muamana	hali ya kuwa na maingiliano na maskilizano baina ya mtu na wenziwe.	rabana Mungu.
muflisi	mtu aliyefiliska au kuishiwa na (in)	rafu 1: fujo.
mujarabu(dawa)	mali au pesa.	2: kabati lilio wazi na lenye kukatwa vyumba linalotumiwa kuweka vitabu.
mustakabali	dawa yenye kufaa.	ralani bandarini.
mwendaguu	wakati ujao.	rembuua macho peleka mboni za macho juu na upande ili kumshawishi mtu kufanya a naye uasherati.
nana	mtu anayekata tamaa kabisa.	rukwama mkokoteni; kigari cha kubeba mizigo kwa kukokota.
nasaha	tamko litumikalo kabla kuita jina la mwanamke.	runinga teleisheni.
nasibishwa	ushauri; mawaaidha.	
ndarire	husishwa.	
nduli	maneno mengi ya kijanja.	sadfa kutukia kwa mambu mawili kwa dhalimu; katili.
ndweo	dhaliuri; majivu.	sako kwa bako pamoja.
noga	kiburi; aghalabu kwa chakula.	sebeha bega kwa bega.
nususi ya mambou	kuwa tamu aghalabu kwa chakula.	sekeneka pata chakula cha asubuhi.
S		
nasibishwa	maneno mengi ya kijanja.	ugua ugoriwa wa sekeneko unaoambukizwa kwa kuingiliana baina ya mke na mume.
ndarire	dhaliuri; katili.	senenesenene ugoriwa wa siku nyingi; nyonde nyonde.
nduli	kiburi; majivu.	sepetuka pepesuka.
ndweo	kuwa tamu aghalabu kwa chakula.	
noga	kuwa tamu aghalabu kwa chakula.	
nususi ya mambou	uwazi wa mambo.	
P		
papa (moyo kupapa)	kuwa na wasiwasi.	papa (moyo kupapa) . kuwa na wasiwasi.
pembeja	bembeleza.	pembeja pata riziki kwa kufanya kazi leo
polea		

shakawa	dhiki ya moyo.
shakiri	shiba.
shamiri	enea.
shikia shokoa	lazimisha.
shoga	jina linalotumiwa na wanawake wallo marafiki kuitana.
shufaa	nafuu, afadhali.
si wa maji	mgonjwa mahututi.
si wa chakula	acha kusubiri.
sirima	kiamshakinywa; mlo wa asubuhi.
staffahi	safisha kinywa kwa kuchezeshachezesha maji kinywani
sukutua	na kutema.
suluhiya	kuwa na tabia inayolingana na nyendo za jamii.
surupwenye	vazi liliounganishwa shati na suruali na linalovaliwa juu ya nguo za kawaida kuzizua kuchafuka wakati wa kazi; ovaroli.
susuiika	suta; laumu.
taahiri	chelewa; limatia.
taanusi	-enye kupendeza.
taaradhiya	taka kujua hali kwa kuulizaauliza.
tafrani	usumbufu.
tafrika	sumbuka.
tahania	pongezi.
takaburi	kiburi; majivuno.
tamia	furahisha.
tanua kifua	ona fahari; jigamba.
tanzia	taarifa juu ya kifo itokayo mbali.
tasbhi	mtungo wa shanga utumikao na baadhi ya wanadini kuswali.
tekewa	shindwa la kufanya.
tengema	mambo kuwa kama iliyotakiwa;
tengenea	mambo kuwa kama iliyotakiwa;
tengemaa	tengemaa.
teremea	furahi.
teleleka	yumbayumba; kutokuwa madhubuti au imara.
thakili	-enye kuleta taabu.
tija	matokeo yenyeye faida; natija.
tukizi	nadra, mara chache.
tundua	angalia kwa makini.
U	intimay
uchechefu	uhaba; uchache.
ufanifu	mafamikio.
ufigani	mahali pa nje ya nyumba pa kukaa na kupumzika.
ukuli	kazi ya kupakia na kupakua shehena bandarinii.
ukumbizoni	baraza ya nyumba; ukumbi. mtu anayonekana mwema kumbe ni mbaya kwa ndani.
umba	abibsha.
uradhi	halii ya kuridhika kwa kutimiza muradi fulani.
usanifu	ufundi au ustadi wa kufanya jambo.
usanii	ustadi wa taaluma ya sanaa k.v. katika kuchora michoro, kutunga riwaya au vitabu nya hadithi za kubuni au kuchongha vinyago.
ushabaki	ugomvi.

W

wosia hati ya urithi wa mali.
weu (pasua weu) pita penye nyasi; pita pasipo njia.

Y

yamini 1: (mkono wa yamini) mkono wa
kulia.
2: (kula yamini) apa.

Z

zaraa kilimo.
zuumu azimia; tia nia ya kufanya jambo.

“... Nilimkumbukia marehemu mamangu Zainabu, kalala usingizi usiojua wakati wa kuamka. Na baba? ‘Baba’ kwangu likaonekana tu neno la kiswahili lililoingizwa kwenye kamusi kwa makosa; halina maana. Halikuamsha katika moyo wangu hisia zozote za kutamanisha. Baba ... baba ... nadharia tu ya wanafalsafa wenyе makisio ya upuuzi. Macho yangu yalikuwa hayajawahi kumwona mtu na kumwita baba ...”

Mamake Kongowea afapo, amwachia msako mkali; msako wa kumsaka baba aliyemzaa. Isitoshe; amwacha kazingiwa katika ulimwengu wenyе utata na matata chungu nzima. Je, Kongowea atawenza kuishi maisha yasiyo na taksiri katika ulimwengu wenyе taksiri? Je, atawenza kukitegua kitendawili cha babake ni nani?

Siku Njema ni riwaya ya kitawasifu inayomsafirisha msomaji katika mtiririko wa usimulizi wenyе ibra, taharuki na lugha teule. Jambo libainikalo waziwazi ni jinsi mwandishi alivyobobea katika ukwasi wa lugha.

Ken Walibora amekuwa akichangia makala ya hadithi fupi kwenye magazeti ya *Kenya Leo* na *Taifa Jumapili* kwa miaka kadhaa. Ingawa hii ni riwaya yake ya kwanza kuchapishwa; amepea mno katika umbuji wa lugha na ubunifu; na hapana shaka ataacha taathira kubwa katika uwanja wa fasihi ya Kiswahili. Kwa sasa, Ken Walibora ni mhariri wa habari katika shirika la utangazaji la Kenya (KBC).

Picha ya jalada imepigwa na Taiji Igarashi

ISBN 996649744-7

9789966497447